

X

DEJSTVA U BOSNI, HRVATSKOJ I SLOVENIJI U DRUGOJ POLOVINI 1944. GODINE

BORBE U BOSNI

Prodorom Operativne grupe divizija u Srbiju i prikupljajnjem novih snaga NOVJ u istočnoj Bosni i Crnoj Gori uvećan je zaiačaj bosanskog operativnog područja za obe ratujuće strane. Za Nemce je držanje glavnih komunikacija u Bosni, naročito onih u dolinama reka Une i Bosne, koje predstavljaju najkraću vezu s obalom Jadranskog mora, bilo od velike operativno-strategijske važnosti.⁵⁰⁸ Bosna je imala poseban značaj za Nezavisnu Državu Hrvatsku. Što se tiče jedinica NOVJ, one su u Bosni, pored izrazito operativno-strategijskih zadataka, imale i zadatak da zaštite Bosansku krajinu, Birač, Majevicu i druge privredno iscrpene krajeve od dalje bezobzirne pljačke.

U to vreme, polovinom 1944, Nemci su u Bosni imali 7. i 13. SS diviziju, delove 369. legionarske divizije iz 5. SS armijskog brdskog korpusa i delove 373. legionarske divizije iz 15. armijskog brdskog korpusa, zatim policijske jedinice i jedinice za osiguranje. Od ustaško-domobranksih snaga bilo je devetnaest brigada,⁵⁰⁹ četiri žandarmerijska puka i devet železničkih stražarskih bataljona na obezbeđenju glavnih železničkih linija. Četnici su bili organizovani u sedam korpusa.⁵¹⁰ Grupni raspored operativnih jedinica je dopunjavala ustaška milicija (Zeleni kadar), formirana u nizu sela, naročito u istočnoj Bosni. Sve su kvislinške snage bile potčinjene onim nemačkim jedinicama na čijem su se području nalazile.

⁵⁰⁸ Zbog toga su početkom avgusta 1944. protiv NOVJ preduzeli operaciju »Ribecal».

⁵⁰⁹ Brigade su u svom sastavu imale tri puka (pukovnije), a isključivo ustaške brigade su imale 4—7 bataljona (bojni).

⁵¹⁰ Jačina četničkih korpusa je bila različita: od nekoliko stotina do 2000 ljudi.

Posle drvarske operacije i odlaska 1. proleterskog korpusa za Srbiju, u Bosni su ostali 3. i 5. korpus NOVJ: 3. korpus u istočnoj a 5. korpus u zapadnoj i srednjoj Bosni. Na njihovim operacijskim prostorijama su dejstvovali i brojni partizanski odredi.⁵¹¹ Oni su u letu 1944. imali osnovni zadatok da ugrožavaju neprijateljski saobraćaj između Save i jadranske obale.

Pored dejstava na neprijateljski saobraćaj, jedinice 5. korpusa, u to vreme, čistile su Manjaču i srednju Bosnu od četnika i štitile žetvu na slobodnoj teritoriji, prvenstveno u Podgrmeču i Knešpolju. Sem toga, one su izvršile uspešne napade na Teslić, Tešanj, Jelah, Mrkonjić-Grad, Gornji Vakuf, Kozarac i druga naseljena mesta. Neprekidnim dejstvima 5. korpus je prisilio neprijatelja da do kraja avgusta napusti delove Bosanske krajine koje je poseo tokom drvarske operacije i da se ograniči na odbranu uskog pojasa duž komunikacija u dolinama Une, Bosne i Vrbasa, s osloncem na utvrđena glavna uporišta — Prijedor, Banju Luku i Travnik. Tako je ponovo obrazovana kompaktna slobodna teritorija u zapadnoj i srednjoj Bosni.⁵¹²

S obzirom na opštu situaciju na Balkanu i na jugoslovenskom ratištu, Vrhovni štab je 17. avgusta 1944. izdao direktivu i 5. korpusu NOVJ da od 1. do 7. septembra, u sadejstvu sa savezničkom aviacijom, preduzme pojačana ofanzivna dejstva na neprijateljske komunikacije, naročito u dolinama Bosne, Vrbasa i Une, a u prvom redu na železničke pruge Brod — Doboј — Sarajevo — Mostar i Kostajnica — Bosanski Novi — Bihać — Knin, dakle, na najvažnije komunikacijske pravce koji preko zapadne i srednje Bosne vezuju jadransku obalu sa dolinom Save, a preko Sarajeva vezuju Bosnu sa Srbijom.

U duhu te direktive, jedinice 5. korpusa su izvršile niz uspešnih napada na komunikacije. Tako su delovi 10. divizije zauzeli železničke stanice Raštelicu, Ivan-Sedlo i Tarčin, spalili železničku stanicu Busovaču i u dva maha napali Konjic, dok je 4. divizija porušila komunikacije u dolini Une i Sane, parališući neprijateljski saobraćaj, naročito na odsecima Bosanska Krupa — Dobrljin i Prijedor — Bosanski Novi. Snažnim dej-

⁵¹¹ Pod komandom 3. korpusa su bili Birčanski, Majevički, Srebenički, Posavsko-trebavski, Tuzlanski i Kladanjski partizanski odred. Partizanski odredi 5. korpusa su dejstvovali pod komandom divizije na čijem su se operativnom području nalazili: 10. divizija — Travnički, Kupreški, Livanjsko-duvanjski i Visočko-fojnički; 4. divizija — Drvarsko-petrovački, Podgrmečki, Kozarački, Timarski i Gradiško-ljevčanski; 39. divizija — Mrkonjički i Zmijanjski; 53. divizija — Motajički, Jajački, Vlašićki i Uzlomački partizanski odred.

⁵¹² Početkom avgusta je iz sastava 5. korpusa izašla 11. divizija, koja je preko istočne Bosne upućena ka Srbiji. Umesto nje je formirana nova divizija, najpre pod nazivom Srednjobosanska, a kasnije — 53. divizija NOVJ.

stvom duž komunikacija i oslobođenjem pretežnog dela Bosanske krajine jako su bile pritešnjene neprijateljske snage u Bosanskoj Krupi, Bosanskom Novom i u dolini Une, a Banja Luka, Prijedor i Ljubija, kao i manja uporišta u dolini donjeg toka Sane, bili su izolovani i blokirani.

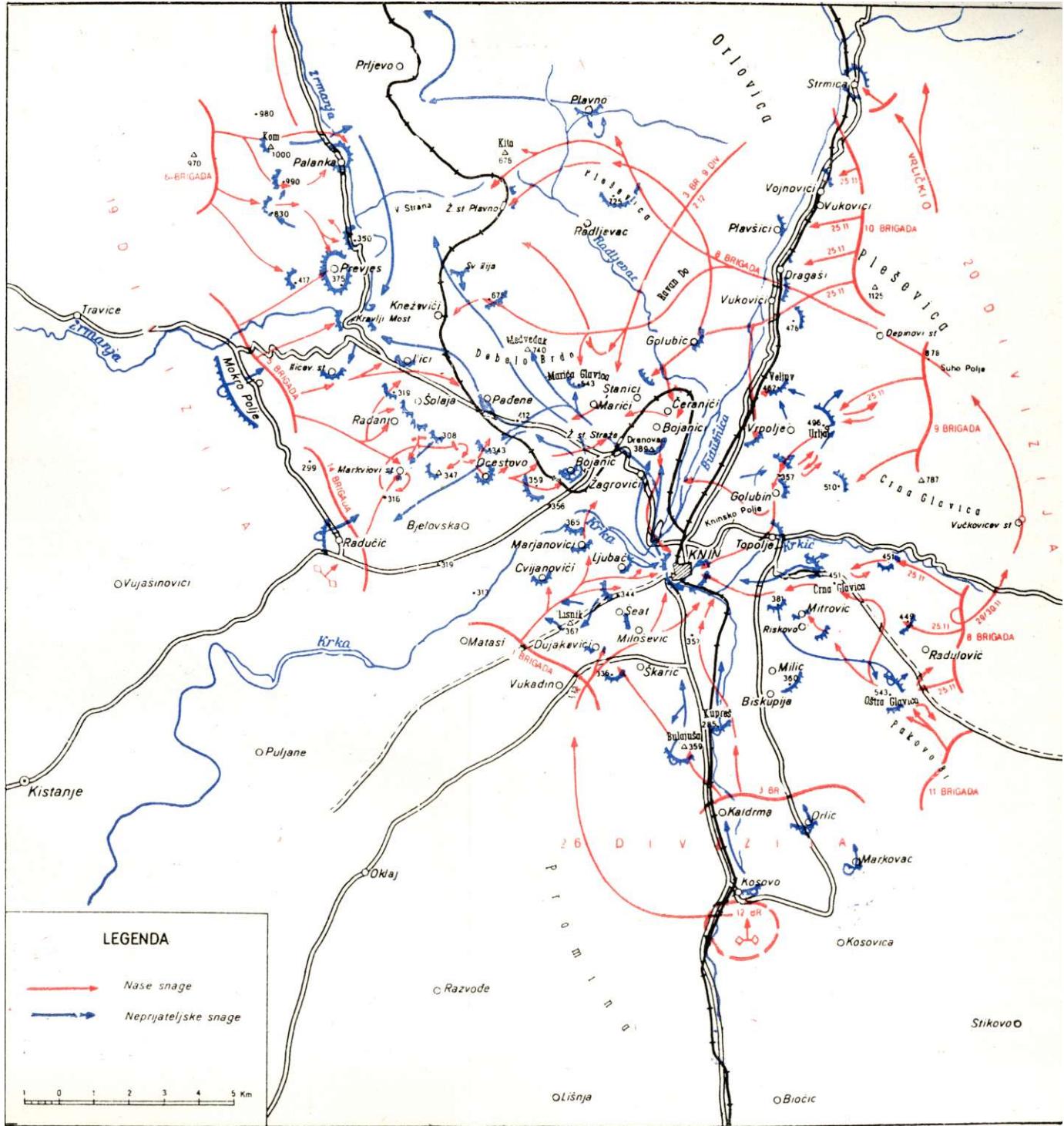
Iskorišćujući takav razvoj situacije, Stab 5. korpusa je doneo odluku da napadne neprijateljska uporišta u donjem toku Sane, kako bi stvorio povoljne uslove za dejstva ka Banjoj Luci i dolini Bosne i spojio slobodne teritorije Kozare i Podgrmeča sa ostalim delom oslobođene Bosanske krajine. Oslobođenje donjeg toka Sane imalo bi, pored vojničkog, veliki ekonomski i politički značaj zbog bogatstva sanske doline i zbog povoljnih uslova za mobilizaciju ljudstva u jedinice NOVJ.

Borbe u dolini Sane Prijedor, kao značajna raskrsnica komunikacija, bio je fortifikacijski utvrđen, te je predstavljao jako neprijateljsko uporište u donjem toku Sane na koje su se oslanjale okolne manje posade, naročito posada u rudniku Ljubiji. Organizovana je spoljna i unutrašnja linija odbrane grada. Ispred njih su podignute prepreke od bodljikavih žica a na prilazima spoljnoj liniji su postavljena minska polja. Silos, gimnazija i nekoliko tvrdih zgrada u centru grada su sačinjavali poslednje i najjače uporište. Okolna uporišta: Ljubija, Ljubija-Rudnik, Ljubija Muslimanska, Hambarine, Brezičani, Dragotinja, Martin-brdo, Petkovac, Blagaj, i druga, takođe su bila dobro utvrđena i organizovana za obranu (skica br. 31).

Posadu Prijedora su sačinjavali 1. bataljon domobranskog 7. lovačkog puka, izvestan broj Nemaca, ustaša i milicionera, kao i četnika Timarskog četničkog odreda — u svemu oko 1.400 ljudi. U Ljubiji-Rudniku, Ljubiji Muslimanskoj i Hambarinama su se nalazili 2. bataljon 384. puka 373. legionarske divizije (oko 800 vojnika), zatim 600 ustaša i nešto milicionera. Posadu ostalih uporišta u dolini donjeg toka Sane su činili delovi 2. bataljona 7. lovačkog puka, jačine oko 900 domobrana.

Imajući podatke o jačini i rasporedu neprijatelja, kao i o fortifikacijskom uređenju njegove odbrane, Stab 5. korpusa je odlučio da prvo oslobodi Prijedor a zatim ostala uporišta između Prijedora, Bosanskog Novog i Ljubije-Rudnika. Napad na Prijedor je imala da izvrši 4. divizija: glavnim snagama između desne obale Sane i druma Prijedor — Bosanska Dubica a pomoćnim snagama između druma Prijedor — Banja Luka i desne obale Gomjenice. Za napad na glavnom pravcu su određene 6. brigada (bez 4. bataljona) i 11. brigada, a na pomoćnom pravcu jedan ojačani odred iz Kozaračke grupe odreda. Obezbeđenje od Bosanskog Novog je povereno Kozaračkoj grupi

NEPOSREDNE BORBE ZA KNIN (26. NOVEMBRA — 4. DECEMBRA 1944)

Skica br 30

odreda i 1. i 4. bataljonu 8. brigade, a obezbeđenje od Ivanske i Banje Luke — 15. brigadi i jednom bataljonu 13. brigade 39. divizije. Blokiranje neprijatelja u Brezičanima su imali da izvrše delovi Gradiško-ljevčanskog odreda. Pravac Ljubija — Prijedor je trebalo da zatvaraju 4. bataljon 6. brigade i 3. bataljon 8. brigade, sa zapadne, i Podgrmečki odred, sa južne i istočne strane.

Napad na Prijedor je otpočeo 6. septembra u 22 časa. Sesta brigada je napala u dve kolone: 3. bataljon desnom obalom Sane a 1. bataljon duž druma Bosanski Novi — Prijedor. Njen 2. bataljon je bio u rezervi. Što se tiče 11. brigade, njen 1. i 2. bataljon, ojačani po jednom četom iz 3. bataljona, napadali su duž železničke pruge Bosanski Novi — Prijedor, dok je 4. bataljon napao severni deo grada, zapadno od druma Bosanska Dubica — Prijedor. Na čelu bataljonskih kolona su se kretale jake udarne grupe.

Na pravcu napada 6. brigade udarna grupa je uspela da prodre ka unutrašnjoj liniji odbrane. Zatim je u borbu uvedena brigadna rezerva. Brigada je, uz snažnu podršku minobacačke vatre i vatre celokupnog automatskog naoružanja, u neodoljivom naletu prodrla u grad. Neprijatelj je na tom pravcu otpočeo da se predaje a delom da odstupa u pravcu Ljubije.

Posle jednočasovne borbe glavnina 11. brigade je probila spoljnju liniju neprijateljske odbrane i otpočela borbu za ovlađivanje unutrašnjom linijom. Međutim, napad 4. bataljona na severni deo grada nije uspeo, pa je on prešao u odbranu. Zato Štab 11. brigade na taj odsek upućuje i 2. bataljon, jer je pretila opasnost da neprijatelj odatle izvrši protivnapad u levi bok 1. bataljona, koji je u međuvremenu prodro do Silosa i tu bio zaustavljen. Povezivanjem 2. i 4. bataljona i njihovim zajedničkim dejstvom očišćen je, 7. septembra do 7 časova, severni deo grada. Posada iz Silosa je i dalje davala otpor, ali je koncentričnom vatrom celokupnog teškog naoružanja i ovo uporište zauzeto. Time je, posle borbi od nepunih deset časova, glavnina neprijateljske posade u Prijedoru bila uništena ili zarobljena. Manji deo je uspeo da se probije ka Ljubiji i Ivanjskoj. Za to vreme je demonstrativnim napadom na Ljubiju i Ljubiju-Rudnik izvršeno uspešno vezivanje tamošnjih snaga, tako da one nisu bile u mogućnosti da pomognu posadu Prijedora.

Po oslobođenju Prijedora 6. brigada je orijentisana ka jugozapadu radi napada na Hambarine i Čarakovo, dok je 11. brigada (3. i 4. bataljon) upućena na Brezičane i Martin-brdo.

Tokom 7. septembra su produžene borbe u donjem toku Sane. Pod pritiskom delova 11. brigade u pravcu Brezičana i

II

Martin-brda, i pod dejstvom Kozaračke grupe odreda s južnih padina Kozare, neprijateljske posade su otpočele da se u neredu povlače ka Bosanskom Novom. Njihovu dezorganizaciju još više su pojačali delovi 8. brigade vatrenim dejstvom s leve obale Sane. Zajedničkim dejstvom tih jedinica ubrzo su zauzeta neprijateljska uporišta Brezičani, Dragotinja, Martin-brdo, Petkovac i Blagaj a neprijatelju naneti veći gubici.

Za to vreme je glavnina 6. brigade napadala na Hambarine i Carakovo. Ovde je neprijatelj pružao snažan otpor. Tek kada su mu obuhvatnim dejstvom preko Zecova bili ugroženi •desni bok i pozadina, on se povukao ka Ljubiji Muslimanskoj. Istoga dana je neprijatelj otpočeo povlačenje i iz rejona Ljubije-Rudnika i Ljubije Muslimanske. Od posade iz ova uporišta, kao i iz okolnih sela, neprijatelj je obrazovao kolonu jačine oko 2.000 ljudi, koja je pred veče 7. septembra stigla u neposrednu blizinu Prijedqua. Tu ju je napad 6. brigade prisilio na odstupanje pravcem Rizvanovići — Biščani — Jugovci, ali je i odstupanje bilo jako usporeno stalnim bočnim napadima delova 8. brigade.

Osmog septembra je preduzeto gonjenje. Da bi se izvukao iz teške situacije, neprijatelj je otpočeo kod Cikota prebacivanje na desnu obalu Sane, nadajući se naslonu na svoja ranija uporišta na toj obali. Ali, kako je tamo već izbila 11. brigada, to je i ona odmah prešla u napad, te je neprijateljska glavnina oko 11 časova bila potpuno razbijena. Gonjenje razbijenog neprijatelja je nastavljeno, pri čemu su mu naneti teški gubici, naročito za vreme prelaza preko Sane kod Blagaja. Pokušaj delova domobranskog 13. puka iz Bosanskog Novog da dejstvom u pravcu Blagaja izvrše prihvat ostataka ove kolone sprečili su 4. bataljon 8. brigade sa leve i delovi Kozaračke grupe odreda sa desne obale Sane.

Tako je u borbama od 6. do 8. septembra oslobođena cela prostorija između Bosanskog Novog, Prijedora i Ljubije i potpuno očišćena od neprijatelja.

I ostale snage 5. korpusa su bile aktivne: 39. divizija je oslobođila Jajce i Gornji Vakuf; 53. divizija je zauzela Tešanj i Derventu, zatim usmerila dejstva ka Doboju i posle žestokih borbi razbila neprijatelja u okolnim uporištima: Matuzićima, Karašima, Milkovcu, Makljenovcu i železničkoj stanici Usori. Napadajući Doboj, jedinice 53. divizije su uspele da prođu u grad i zauzmu skoro sve otporne tačke, ali su se, usled intervencije neprijatelja od Tuzle i Maglaja, morale povući iz Doba, a 12. septembra i iz Dervente.

Dejstva 10. divizije su takođe bila uspešna. Početkom septembra ona je delom snaga zauzela neprijateljska uporišta u Ivan-Sedlu, Raštelici i Tarčinu, a ostalim snagama Kreševo,

Bugojno, Kakanj, Lašvu, železničku stanicu Busovaču i Turbe. Na taj način, polovinom septembra, bili su neposredno ugroženi Konjic i Travnik.

Ovim dejstvima u prvoj polovini septembra 5. korpus je naneo snažan udar neprijatelju. Oslobođenjem niza naseljenih mesta on je znatno proširio slobodnu teritoriju u zapadnoj i srednjoj Bosni, naročito u donjem toku Sane. Time mu je bila učvršćena i proširena operacijska osnovica za dejstvo ka Banjoj Luci. Odmah po oslobođenju Prijedora i Ljubije on je otpočeo da grupiše snage za napad na Banju Luku. Zaštita slobodne teritorije prema Uni i zatvaranje pravaca od Bihaća, Bosanskog Novog i Sunje povereni su Podgrmečkom odredu i Kozaračkoj grupi odreda.

Banjolučka operacija S osloncem na Banju Luku, neprijatelj je obezbeđivao komunikacije u dolini Vrbasa i sprečavao prodor jačih snaga NOVJ u dolinu Save. U toku 1943. i 1944, zbog opasnosti od iskrcavanja saveznika na jadransku obalu, Nemci su Banju Luku pretvorili u jako uporište i bazu za snabdevanje svojih trupa u Dalmaciji. Uz to je ona bila značajna i za politički prestiž NDH, kao i za četnike, koji su se, s osloncem na garnizon u Banjoj Luci, uspeli održati na Manjači i u srednjoj Bosni. Što se tiče jedinica NOVJ, za njih je širi rejon Banje Luke imao, pored operativnog, veliki privredni i mobilizacijski značaj, jer u tom pogledu on nije bio iscrpen kao Ustanički delovi zapadne i srednje Bosne.

I odbrana Banje Luke je bila organizovana u dve linije: spoljnju i unutrašnju. Obe linije su bile dobro fortifikacijski uređene i zaprečene žičnim i minsko-eksplozivnim preprekama. Ispred spoljne linije neprijatelj je organizovao za odbranu, kao otporne tačke, Trapiste, železničku stanicu Predgrađe, Rakovačke Bare, Petričevac (sa kotom 303) i Gornji Šeher, a u gradu sve tvrde zgrade, naročito: Banovinu, Banski dvor, Pozorište, Hipotekarnu banku i Komandu mesta. Posebno je bila organizovana za odbranu stara tvrđava Kaštel, podignuta na samoj obali Vrbasa i opasana visokim debelim zidom, te je ona predstavljala najjaču otpornu tačku u gradu.

U širem rejonu Banje Luke neprijatelj je držao niz manjih uporišta kao što su: Ivanjska, Zalužani, Trn, Klašnice, Lakaši, Mahovljani, Bosanski Aleksandrovac, Gornja, Srednja i Donja Topola, Čelinac i Kotor-Varoš. Po zamisli neprijatelja, Banja Luka se imala odsudno braniti. U tu svrhu su bile angažovane sledeće snage: delovi domobranskog 11. brdskog puka (14. i 15. četa), delovi domobranskog 3. brdskog puka (3. i 15. četa), 3. i 4. ustaški bataljon i 6. četa 8. stajaće ustaške brigade. Osim navedenih jedinica, u Banjoj Luci se nalazilo 400

Nemaca, 750 žandarma i policajaca, vod tenkova i 22 topa *iz* 2. i 22. artiljerijskog diviziona. U širem rejonu Klašnica su bili raspoređeni 5. i 14. bataljon nemačke SS policije, u Zalužanima domobranski posadni bataljon (oko 1.000 ljudi) i 48 aviona, a u Bosanskoj Gradišći delovi domobranske 11. brdske brigade (oko 250 ljudi), jedna četa 5. SS policijskog bataljona i tri čete ustaša.

Obezbeđenje pruge Zagreb — Brod su vršili delovi 1. kozacke divizije. Južno od Banje Luke, na Manjači i Čemernici, nalazio se četnički Krajiški korpus (oko 1.300 četnika), a u Kotor-Varoši su bili jedna četa i oko 700 milicionera.

S obzirom na razvoj situacije na jugoslovenskom ratištu, Vrhovni štab je zahtevao od 5. korpusa da se što pre angažuje ka dolini Bosne i širem rejonu Sarajeva. Međutim, Štab 5. korpusa je ostao pri svojoj zamisli: najpre zauzeti Banju Luku i Bosansku Gradišku, zatim, u cilju operativnog obezbeđenja, manjim snagama posesti prirodno jake položaje na Motajici, Kozari i Grmeču i sa njih zatvoriti sve pravce koji iz doline Save i Une izvode ka slobodnoj teritoriji Bosanske krajine, a glavne snage angažovati na istok, prema reci Bosni. U vezi s tim, on je već 10. septembra naredio grupisanje svojih divizija prema Banjoj Luci.

Na osnovu takve zamisli, Štab korpusa je doneo odluku da sa tri divizije (4, 39. i 53.) istovremeno napadne i zauzme Banju Luku, Bosansku Gradišku i Klašnice, a zatim ostala uporišta na prostoriji Banja Luka — Bosanska Gradiška — Kotor-Varoš. Sa anglo-američkom vojnom misijom pri Štabu 5. korpusa ugovorenog je sadejstvo savezničke avijacije.

U vezi s tom odlukom, Štab korpusa je jedinicama postavio sledeće zadatke:

— 39. diviziji: da 13. i 16. brigada napadnu Banju Luku između leve obale Vrbasa i desne obale potoka Crkvine, probiju spoljnju i unutrašnju liniju odbrane i zauzmu sva neprijateljska uporišta na pravcu svog napada, uključujući i grupu zgrada u centru; da 15. brigada razbije četnike oko Banje Luke i da ujedno posluži kao rezerva;

— 4. diviziji: da 6. i 8. brigada napadnu grad između potoka Crkvine i druma Banja Luka — Prijedor i na tom pravcu zauzmu sva neprijateljska uporišta, da 11. brigada po svaku cenu zauzme Bosansku Gradišku i u njenom rejonu poruši most preko Save, obezbeđujući tako napad glavnih snaga od intervencije neprijatelja iz Slavonije;

— 53. diviziji: da 14. i 18. brigada zauzmu Trapiste, forisaju Vrbas i ovladaju Logorom Kulina Bana, a zatim, sadejstvujući sa 4. i 39. divizijom, prodru u centar grada;

— dva bataljona (jedan iz 4-te, drugi iz 53. divizije) dobili su zadatak da zauzmu Klašnice i na desnoj obali Vrbasa uspostave mostobran i zatvore pravac od Prnjavora.

Napad glavnih snaga na Banju Luku imao je da podrži 2. artiljerijski divizion sa vatreñih položaja iz rejona Koprivnjak — Vranovica — kota 304, uglavnom tukući centar grada i Kaštel.

Napad je trebalo otpočeti 18. septembra u 22 časa.

Kao što se vidi, Štab korpusa je uočio važnost Bosanske Gradiške i Klašnica i zato je naredio da se one zauzmu po svaku cenu, ali za ostvarenje te zamisli nije odredio dovoljno snaga. Neke jedinice nisu imale dovoljno vremena za pripremu napada i posetanje polaznih položaja, jer su se nalazile daleko od Banje Luke. Zbog toga napad na grad nije otpočeo jednovremeno.

Jedinice 39. divizije izvršile su napad po planu. Šesnaesta brigada je uspela da razbije neprijatelja u Gornjem Šeheru i da tu zarobi jednu četu domobrana. Do 24 časa 19. septembra ona je izbila do Kaštela. Za to vreme je 13. brigada zauzela Lauš, prodrla u grad i uništila neprijatelja u zgradama žandarmijskog puka i železničke stanice. Pošto je uhvatila vezu sa 6. brigadom 4. divizije, ona je posela liniju hotel Palas — Gimnazija, sprečavajući povezivanje neprijateljskih delova u centru sa delovima u Kaštelu.

Nastupajući ka severozapadnom delu Banje Luke, 6. i 8. brigada 4. divizije probile su spoljnu liniju odbrane, gde su im se predala dva tenka, i prodrole u grad. U toku 19. septembra 6. brigada je uspela da ovlada neprijateljskim uporištima u Učiteljskoj školi, Fabrici duvana i Komandi mesta, prisilivši njihove branioce da se povuku u zgradu Hipotekarne banke; a 8. brigada je zauzela Vojnu bolnicu i Petričevac.

Pri podilaženju Banjoj Luci, 14*. brigada 53. divizije ušla je u Vrbanju, gde joj se predala četa domobrana. Pred ponoć je zauzela Rebrovački most i produžila napad ka centru grada. Pošto je očistila rejon oko Šumske uprave, izvršila je napad na neprijatelja u Gimnaziji. Za to vreme je 10. brigada, po zauzeću Trapista i mosta na Vrbasu kod ušća Vrbanje, očistila deo grada do Vojne bolnice i čvrsto se povezala sa 14. brigadom, kao i s 8. brigadom 4. divizije.

Istovremeno je izvršen -napad na Bosansku Gradišku i Klašnice, ali on nije uspeo, jer je neprijatelj, neposredno pred napad, ojačao ovaj garnizon svežim snagama 1. kozačke divizije. Iako je uspela da ovlada ivicom grada, 11. brigada se pod pritiskom nadmoćnog neprijatelja morala povući na liniju Rovine — Mokrice. Posle toga je neprijatelj deo snaga 1. ko-

začke divizije (3. puk) uputio prema Banjoj Luci, dok je ostatak (4. puk) angažovao prema 11. brigadi i za zaštitu Bosanske Gradiške.

U toku noći i ujutru 19. septembra slomljena je spoljna odbrana Banje Luke a neprijatelj je okružen u dve odvojene grupe: u centru grada i u Kaštelu. Sve jedinice, sem onih koje su napadale Bosansku Gradišku i Klašnice, uglavnom su izvršile svoje bliže zadatke.

Neuspeh u napadu na Bosansku Gradišku i Klašnice doveo je u pitanje ishod čitave operacije. Zbog toga je Stab korpusa 19. i 20. septembra izvukao iz grada većinu jedinica i orijentisao ih ka severu, prema Bosanskoj Gradišci, da zauzmu neprijateljska uporišta na pravcu Banja Luka — Bosanska Gradiška, spreče intervenciju neprijatelja s toga pravca ka Banjoj Luci i na taj način obezbede uspešno okončanje borbi u gradu. Da bi se definitivno ovladalo Banjom Lukom, u gradu su ostavljene dve brigade i jedan bataljon, i to: 6. brigada 4. divizije prema grupi zgrada u centru grada, 16. brigada da drži blokadu Kaštela, a 3. bataljon 13. brigade prema Komandi mesta i Hipotekarnoj banci.

Devetnaestog septembra u Banjoj Luci su nastavljene žestoke ulične borbe, naročito za Hipotekarnu banku, Banski dvor i Banovinu. Delovi 6. brigade dvaput su jurišali na ova uporišta, ali bez uspeha. Tek sutradan oko 11 časova Nemci su bili prisiljeni da napuste zgradu Hipotekarne banke, koja je bila zapaljena, a zatim, oko 12 časova, i zgradu Banovine. Neprijatelj se jedino još držao u Banskom dvoru, ali je i tu uskoro, posle teških borbi i izvanrednih napora boraca 6. i 13. brigade, bio savladan. Deo posade se predao, dok je ostatak, posle nekoliko pokušaja, uz osetne gubitke, uspeo da se probije preko položaja 3. bataljona 13. brigade. Kasnije, međutim, veći deo i ovih neprijateljskih snaga bio je zarobljen ili je poginuo u borbi protiv 53. divizije.

Oko 17 časova 20. septembra je likvidiran čvor neprijateljske odbrane u centru Banje Luke. Posle toga su 16. brigada i dva bataljona 6. brigade zadržani u gradu, a ostatak snaga 6. brigade je upućen u Petričevac i Bajića Han. U gradu se neprijatelj jedino još držao u Kaštelu, i svi naporci 16. brigade da zauzmu ovu staru tvrđavu bili su bezuspešni.

Posle pregrupacije i izvlačenja snaga 5. korpusa iz Banje Luke nastavljena su dejstva protiv neprijateljskih uporišta prema Bosanskoj Gradišci. Dok su 8. i 14. brigada vršile pritisak na Klašnice i kotu 277 s leve obale Vrbasa, 13. brigada je (bez 3. bataljona) u toku 20. septembra, u sadejstvu sa jednim bataljonom 18. brigade, napadala neprijateljski aerodrom u

Zalužanima i selo Trn. Nemci su davali ogorčen otpor sve do noći, kada su odbačeni ka severu.⁵¹³

U međuvremenu je 3. kozački puk, po odbacivanju 11. brigade od Bosanske Gradiške, izbio, 20. septembra, pred Klašnice, ali je od delova 8, 14. i 18. brigade u toku dana odbačen do Laktaša. Sutradan su ove tri brigade, posle žestoke borbe, prisilile 3. kozački puk da se u neredu povuče sve do Srednje Topole. U tom rejonu neprijatelj je ponovo organizovao odbranu. Producivši napad, 8, 13, 14. i 18. brigada su 25. septembra ovladale Srednjom Topolom, ali je njihov napad, noću, na Donju Topolu bio odbijen. Na liniji Rovine — Mokrice 11. brigada je i dalje, aktivnom odbranom, uspešno odolevala žestokom pritisku neprijatelja.

Borbe duž komunikacije Banja Luka — Bosanska Gradiška, vođene skoro bez prekida danju i noću, bile su vrlo teške, jer se neprijatelj ogorčeno borio da bi dobio u vremenu za evakuaciju stanovništva nemačke nacionalne manjine iz ovog rejona i za organizaciju protivnapada ka Banjoj Luci.

U borbama za Kaštel, i pored svih napora, 16. brigada nije uspela da zauzme ovo poslednje uporište u Banjoj Luci, u kome se nalazilo oko 300 vojnika. Kaštel je tučen artiljerijom i bombardovan od naših i savezničkih aviona, na njega je bacana iz aviona i zapaljiva smesa, ali sve to nije dalo očekivane rezultate. Zatim je 22. septembra, pred veče, posadi Kaštela upućen ultimatum za predaju u roku od dva sata. Neprijatelj je odgovorio odmah, tražeći produženje roka do 10 časova 23. septembra. Kako Štab korpusa nije pristao na to, borbe su nastavljene.⁵¹⁴

I pored toga što je pridavao veliki značaj Banjoj Luci, neprijatelj nije bio u stanju da za protivnapad prema njoj odvoji jače snage, pošto su mu one bile angažovane u borbama sa ostalim jedinicama NOVJ na čitavoj teritoriji Jugoslavije. Zato je komandant 69. nemačkog korpusa odlučio da frontalnim dejstvom borbene grupe »Panvic« (Panwitz) od Bosanske Gradiške i obuhvatnim dejstvom borbene grupe »Rudno« od Dervente, preko Prnjavora i Klašnica, odbaci naše snage, a zatim deblokira posadu Kaštela i povrati Banju Luku.⁵¹⁵ U izvr-

⁵¹³ U tom rejonu su, pored ostalih, zarobljeni nemački general fon Devic i zloglasni zapovednik ustaške policije u Banjoj Luci Gutić.

⁵¹⁴ Nije isključeno da je posada Kaštela bila obaveštena o preduzetim pripremama za protivnapad ka Banjoj Luci, pa je želela da dobije u vremenu.

⁵¹⁵ Grupu »Panvic« su sačinjavali jedan puk 1. kozačke divizije jačine oko 2000 ljudi i eskadron pratećih oruđa. Sastav grupe »Rudno« su činili, verovatno, 1. i 2. bataljon 4. puka »Brandenburg«, štabna četa, dva voda tenkova, jurišna baterija, baterija haubica, pionirski vod, rao-stovni tren, odjeljenje za vezu i ustaški podoficirski kurs iz Varaždina.

šavanju ovog zadatka imala se još angažovati avijacija, kao i raspoložive snage policije, ustaša i folksdojčera.

Doznavši 25. septembra za pokret neprijatelja od Dervente, Stab 5. korpusa je, izgleda, prepostavljao da se radi o manjem ispadu, pa je za zatvaranje toga pravca odredio samo 14th brigadu 53. divizije. Prebacivanje ove brigade na desnu obalu Vrbasa, ka Prnjavoru, izvršeno je kamionima, po delovima. Dva njena bataljona su istog dana uveče izbila oko 8 km istočno od Prnjavora i pre neprijatelja posela liniju Glogovac — Savićev Gaj. Ali ovako male snage nisu bile u stanju da u tako kratkom vremenu posednu najpovoljnije položaje i solidno ih organizuju za odbranu.

Borbena grupa »Rudno« je krenula iz Dervente 25. septembra oko 13 časova i do uveče, odbacivši slabe snage Motačićkog partizanskog odreda, stigla u Palačkovce. Sutradan je produžila nastupanje ka Prnjavoru: jednom kolonom pravcem Begovci — Savićev Gaj a drugom preko Sibovske. U žestokoj borbi, podržana avijacijom i tenkovima, odbacila je delove 14. brigade i zauzela Savićev Gaj i Glogovac, a oko 14 časova i Prnjavor.

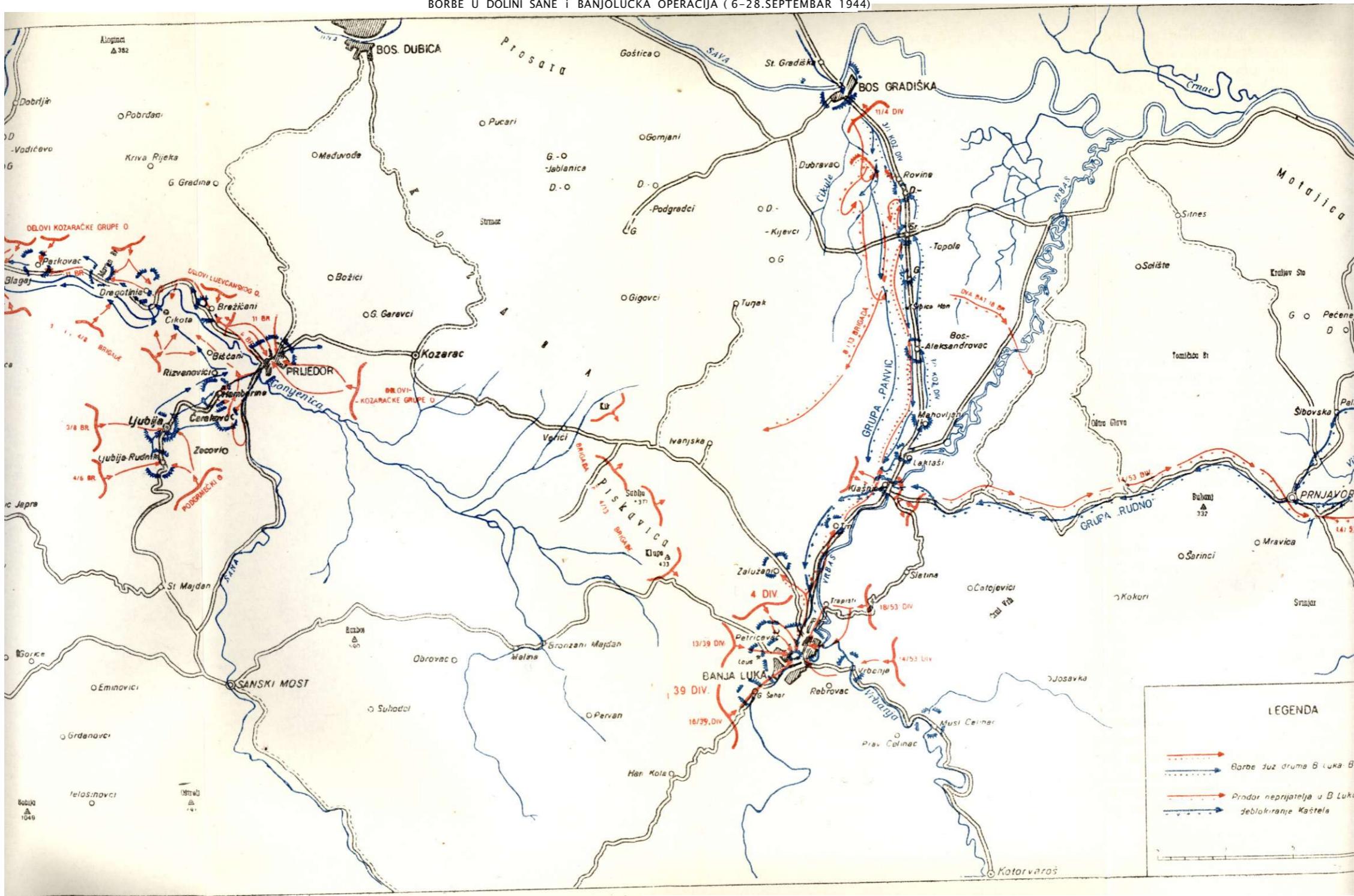
Obaveštavajući Stab korpusa da od Dervente nastupa nemачka motorizovana divizija, Stab 53. divizije je tražio da se na taj pravac odmah uputi i njegova 18. brigada. Stab korpusa je naredio da se ka Prnjavoru hitno upute dva bataljona 18. brigade, a u Klašnice dva bataljona 6. brigade radi zatvaranja pravca Klašnice — Banja Luka i rušenja mosta u rejonu Klašnica. Međutim, bataljoni 18. brigade tek su se 27. septembra prebacili na desnu obalu Vrbasa, jer su bili angažovani u napadu na Novu Topolu. Delovi 6. brigade su noću 26/27-og poseli Klašnice i miniranjem oštetili most.

Nastupajući iz Prnjavora, borbena grupa »Rudno« je izbila pred Klašnice, na desnu obalu Vrbasa, 27. septembra ujutro. Relativno brzo nastupanje neprijatelja je bilo moguće zato što su mu na putu stajale samo male, rasparčane snage 53. divizije (toga dana se 18. brigada tek prebacila preko Vrbasa, a dva bataljona 14. brigade nisu bili dovoljni da na brzinu organizuju odbranu po dubini).

Pokušaj borbene grupe »Rudno« da iz pokreta forsira Vrbas u rejonu Klašnica nije uspeo. Tek pred veče, zbog nebudnosti delova 6. brigade, ona je uspela da forsira Vrbas i obrazuje mostobran. Pošto je malo popravio most, neprijatelj je noću 27/28-og prebacio preko reke i ostale svoje snage.

Borbena grupa »Panvic«, posle žilave borbe za Tursku Dubravu, Čikule i Donju Topolu, 27. septembra u 16 časova je uspela da potisne 8. i 13. brigadu do Sibića Hana, a zatim da ih, uz osetne sopstvene gubitke, odbaci na istočne padine Ko-

BORBE U DOLINI SANE i BANJOLUČKA OPERACIJA (6-28.SEPTEMBAR 1944)

zare. Sutradan se spojila kod Klašnica sa grupom »Rudno«, pa su obe, pošto su isturile jake pobočnice ka istočnim padinama Kozare, produžile dejstva ka Banjoj Luci, gde su 28. septembra oko 17 časova deblokirale posadu Kaštela.

Tako je Banja Luka posle žilave desetodnevne borbe, iako skoro već oslobođena, bila izgubljena za 5. korpus. Štab korpusa je učinio više propusta u toku priprema i za vreme izvođenja operacije. Za dovođenje jedinica na polazne položaje i za pripremu napada nije bilo dovoljno vremena, zbog čega ni napad nije bio jednovremen. Pored toga, pred početak operacije 13. brigada je izvršila demonstrativan napad na Banju Luku, a delovi 8. brigade na Klašnice. Verovatno su tim dejstvima otkrivenе namere 5. korpusa, jer je neprijatelj u toku 18. septembra proglašio pripravno stanje u Banjoj Luci i pojačao posadu Bosanske Gradiške. Pošto nije bilo rezerve, jedinice su iz raznih divizija sukcesivno upućivane ka Bosanskoj Gradišci, a time je bilo otežano komandovanje. Zapostavljanje pravca od Dervente je omogućilo brz prođor neprijatelja. Takođe ni evakuacija plena nije bila dobro organizovana, tako da su velike količine ratnog materijala ponovo pale neprijatelju u ruke.

No i pored konačnog neuspeha u ostvarenju postavljenog cilja, i pored velikih gubitaka koje je u ovoj operaciji pretrpeo, 5. korpus je ipak postigao znatne rezultate: naneo neprijatelju osetne gubitke u živoj sili, razbivši pri tom znatan deo domobranskih jedinica; zaplenio veću količinu municije i popunio se novim ljudstvom. Zbog svega toga, neuspeh u borbama za Banju Luku nije se toliko negativno odrazio na njegova dalja dejstva.

Dok su se vodile borbe za Banju Luku, 10. divizija je zauzela Turbe. Zatim je, krajem septembra, napala i na Travnik. Angažovane snage su bile nedovoljne da zauzmu ovo jako neprijateljsko uporište. Zbog toga je Štab 5. korpusa, po završetku banjolučke operacije, naredio 4. diviziji da se prebaci u rejon Travnika, 53. diviziju orijentisao ka donjem toku reke Bosne, a 39. diviziju zadržao oko Banje Luke. Tako su se u drugoj polovini oktobra 1944. našle tri divizije 5. korpusa (4, 10. i 35) prema dolini reke Bosne. Time se udovoljilo ranijem zahtevu Vrhovnog štaba da se taj korpus jače angažuje na tom pravcu.

Oslobodenje Travnika

Posle Banje Luke, Travnik je bio najveće neprijateljsko uporište na operativnom području 5. korpusa. Dobro utvrđen još od 1941. i posednut jakim snagama, on je uspešno zatvarao pravac koji između Vraniće i Vlašića vodi dolinom

Lašve ka reci Bosni. Kao takav on je vršio i bočno obezbeđenje važnog komunikacijskog pravca Sarajevo — Zenica — Brod. I po svom prirodnom položaju Travnik je vrlo pogodan za odbranu. Neprijatelj je to iskoristio, pa je na kosama Vlašića i Vilenice izgradio bunkere i postavio žične prepreke i minska polja. To je bila linija spoljne odbrane. U samom gradu su za odbranu bile podešene sve tvrde zgrade, naročito Kasarna (najveće i najjače uporište), Fabrika duvana, Kaštel i Gimnazija. Ovako utvrđen, Travnik je spadao u red malobrojnih gradova Bosne koje jedinice NOVJ nisu uspele da zauzmu ni u više ponovljenih napada. Pored Travnika, neprijatelj je u dolini Lašve organizovao za odbranu i niz manjih uporišta, kao: Dolac, železničku stanicu Bilu, Han-Bilu, Divljak, Vitez, Han-Kumpaniju i Šafradine.

Travnik su branila tri bataljona: 29. ustaški, Kupreški i 3. bataljon Brze brigade, zatim finansi, žandarmerija, policija i ustaška milicija iz ranije oslobođenih mesta sa šireg područja Travnika, artiljerijski divizion Brze brigade, 8. bataljon 8. posadne brigade, pet pl-otivtenkovskih topova i oklopni voz. Posadu je sačinjavalo preko 2.600 ljudi, dok su uporišta u dolini Lašve držali delovi Travničkog garnizona i mesna milicija. Na prostoriji Busovača — Sarajevo — Zenica nalazile su se slabije snage namenjene obezbedenju komunikacija u dolini reke Bosne.

Da bi obezbedio pozadinu jedinicama koje će dejstvovati u dolini reke Bosne, Štab 5. korpusa je doneo odluku da pret hodno oslobodi Travnik i druga mesta u dolini Lašve (skica br. 32).

Plan Štaba 5. korpusa za oslobođenje Travnika je bio: po jedna brigada iz 4th i 10. divizije uništiće neprijateljski garnizon u Travniku, a glavnina ovih divizija zauzeće ostala neprijateljska uporišta u dolini Lašve, obezbeđujući se istovremeno od Zenice i Sarajeva; ostale snage 5. korpusa su imale zadatku da pojačanim dejstvima na svojim odsecima vežu za sebe što jače neprijateljske snage i time olakšaju izvršenje zadataka 4. i 10. divizije.

Jedinice su doatile sledeće zadatke:

— 6. brigada 4. divizije (sa artiljerijskim divizionom, bez jedne baterije) da napadne Travnik sa zapadne strane glavnim snagama, a sa 'jugozapada, desnom obalom Lašve, delom snaga što pre probije spoljnu odbranu, prodre u grad i zauzme Kasarnu;

— 7. brigada 10. divizije (s jednim artiljerijskim divizionom) da napadne Travnik sa istočne i jugoistočne strane,

zauzme sva neprijateljska uporišta na desnoj obali Lašve i sadejstvuje sa 6. brigadom u ovlađivanju preostalim uporištima u gradu;

— Jajačko-travnički odred, oslanjajući se na Vlašić, da demonstrativno napadne Travnik sa severa i severoistoka;

— 11. brigada 4. divizije (bez dva bataljona), ojačana sa pet tenkova, brdskom baterijom i jednim protivtenkovskim topom, da zauzme Dolac i Han-Bilu, a zatim ostala uporišta prema Busovači.⁵¹⁶

Operativno obezbeđenje jedinica koje su napadale na Travnik povereno je 8. brigadi 4-te i 9. brigadi 10. divizije i Visočko-fojničkom odredu. U vezi s tim, 8. brigada je dobila zadatku da zatvoriti sve pravce od Zenice ka Travniku i komunikaciji Travnik — Busovača, a da ujedno izvrši demonstrativan napad na Zenicu i poruši komunikaciju Zenica — Lašva; 9. brigada (bez dva bataljona) — da zauzme Šafradine, izvrši demonstrativan napad na Busovaču i zatvoriti pravac od Busovače i Kiseljaka; Visočko-fojnički odred — da izvrši demonstrativan napad na Kiseljak i onesposobi drum Blažuj — Kiseljak, zatvarajući tako pravac i od Sarajeva.

Napad na Travnik trebalo je da podržavaju artiljerijska grupa i vazduhoplovna eskadrila 5. korpusa.⁵¹⁷

U opštoj rezervi, u rejonu Nević Polje — Čamića Brdo — Riječica, zadržana su dva bataljona (1. i 3. bataljon) 11. brigade 4. divizije, koji treba da onesposobe drum i železničku prugu na odseku železnička stanica Dolac — železnička stanica Bila i obezbede pozadinu jedinicama koje napadaju uporišta duž pruge.

Početak napada je određen za 20. oktobar u 20 časova.

Jedinicama koje su napadale na grad rukovodio je Stab 4. divizije, radi lakšeg komandovanja, a svim ostalim u dolini Lašve rukovodio je Stab 10. divizije.

Posle jednočasovne artiljerijske pripreme napad je otpočeo u određeno vreme. Sesta i 7. brigada su napale Travnik, a 8.- brigada i delovi 9. brigade su napali uporišta u dolini Lašve.

Na pravcu glavnog udara 6. brigade, čelni bataljon je uspeo da se u snažnom naletu probije kroz dvostruki red žičanih prepreka do bunkera, ali je tu bio dočekan preciznom vatrom neprijatelja i skoro ceo izbačen iz stroja. U daljoj borbi

⁵¹⁶ Po zauzimanju uporišta u dolini Lašve, Tenkovska četa je imala zadatku da sa ostalim jedinicama u Travniku ovlađa pojedinim; tačkama neprijateljskog otpora.

⁵¹⁷ Trebalo je da vazduhoplovna eskadrila izvidi sve pravce koji °d Zenice i Sarajeva izvode ka Travniku i da tuče neprijateljske kolone duž komunikacija.

L

neprijatelj je odbio još dva žestoka napada 6. brigade.⁵¹⁸ Neuspeh ove brigade negativno se odrazio i na dejstva ostalih jedinica. On je bio posledica pogrešnog izbora pravca napada, jer je tamo neprijateljska odbrana bila najjača.

Napad 1. bataljona 6. brigade desnom obalom Lašve, na pomoćnom pravcu, razvijao se nešto povoljnije. Posle početnih teškoća, ovaj bataljon je uspeo da zauzme nekoliko bunkera na spoljnoj liniji odbrane, a zatim je produžio napad ka gradu. Međutim, zbog neuspeha ostalih snaga, i zbog snažne vatre neprijatelja sa reke Lašve, on se morao pre svanuća (21. oktobra) povući u Vidoševiće.

Napadajući na Travnik s južne i jugoistočne strane, od Vilenice, 7. brigada nije u prvom naletu probila neprijateljsku odbranu.⁵¹⁹ To joj je pošlo za rukom tek posle uvođenja rezerve. Kada je probila spoljnu odbranu grada, ona je delom snaga izbila do Ilavače; ali ovaj uspeh nije bio iskorišćen, niti podržan od ostalih njenih jedinica, koje su se zadržale na slamanju spoljne odbrane. Osetivši to, neprijatelj je, po odbacivanju 6. brigade, prešao u protivnapad i isturene delove 7. brigade odbacio sve do bunkera.

Takav razvoj situacije uslovio je da se unekoliko izmeni plan napada na Travnik. Predviđeno je da se na desnom krilu 7. brigade uvede u borbu 1. bataljon iz korpusne rezerve, podržan sa dva tenka i snažnom artiljerijskom vatrom, a glavne snage 6. brigade prebače na desnu obalu Lašve, ka 1. bataljonu. Na levoj obali i dalje bi ostao 3. bataljon 6. brigade, radi prisiska na grad s te strane.

Na osnovu tog plana, 21. oktobra u 19 časova ponovo je preduzet napad. U prvom naletu, 6. i 7. brigada su probile spoljnu odbranu neprijatelja i prodrle u grad, gde su uspostavile čvrstu međusobnu vezu i na juriš zauzele ustaški logor i Gimnaziju. U nastavku borbi, brigade su zauzele Železničku stanicu i Bolnicu i izbile do Kasarne, iz koje je neprijatelj pružao žilav otpor. Za to uporište, kao i za Fabriku duvana, vodila se ogorčena borba. Najzad je levo krilo 6. brigade zauzelo Fabriku duvana, dok je ostatak ove brigade, očekujući pomoć artiljerije, blokirao Kasarnu.

Napad delova 7. brigade i korpusne rezerve na istočni deo grada takođe se razvijao povoljno. Uz podršku artiljerije, i na toj strani su, do zore 22. oktobra, bila zauzeta sva uporišta osim Kaštela. Oko 9 časova, kad je artiljerija počela tući

Tom prilikom je poginuo narodni heroj Josip Mažar Sosa, načelnik operativnog odeljenja 5. korpusa, jedan od legendarnih junaka Bosanske krajine, a posebno Kozare.

⁵¹⁹ Ne raspolažemo podacima o tome zašto je 7. brigada promenila pravac napada određen od Štaba korpusa.

kaštel, neprijatelj se predao. Sva uporišta u Travniku su bila zauzeta, sem Kasarne u zapadnom delu grada, gde se povukla glavnina neprijatelja. Zbog toga je naređeno 7. brigadi i delovima 11- brigade da produže nastupanje prema Kasarni.

Iz rejona Kasarne neprijatelj se očajnički branio. U 10 časova on je izvršio protivnapad u pravcu Vlašića s namerom da se probije iz okruženja, ali je njegov pokušaj, uz velike gubitke, bio osuđen. Nešto docnije rasplamsala se još žešća borba za Kasarnu, iz koje su se ustaše uporno branile. Prema Kasarni je privučena i sva raspoloživa artiljerija, i oko 17 časova otvorena je snažna vatra po svim objektima. Pod njenom zaštitom, borci 6. i 7. brigade su izvršili juriš na Kasarnu.⁵²⁰ Posle žestoke dvočasovne borbe prestao je svaki otpor neprijatelja, i Travnik je bio potpuno oslobođen.

Dok su se vodile borbe za Travnik, delovi 11. brigade su zauzeli neprijateljska uporišta u dolini Lašve: Dolac, železničku stanicu Bilu, Han-Bilu i most kod Divljaka. Uporište Vitez neprijatelj je napustio i povukao se u Han-Kumpaniju. Noćni napad delova 11. i 8. brigade, jačine dva bataljona, na Han-Kumpaniju nije uspeo. Sutradan je neprijatelj odstupio prema Busovači. U toku povlačenja napali su ga i naneli mu osetne gubitke delovi 9. brigade. Pored toga, 9. brigada je delom snaga izvršila demonstrativan napad na Busovaču i zauzela selo Safradini, dok je ostalim jedinicama zatvarala pravac Kisieljak — Busovača u rejonu Hrastovi — Odrače — Oselište. Visočko-fojnički odred takođe je vodio uspešne borbe na komunikaciji Sarajevo — Kisieljak. Na taj način je i dolina Lašve, sve do Busovače, bila očišćena od neprijatelja.

Napad glavnih snaga je obezbeđivala 8. brigada od Zenice, s položaja Jelinak — Čajdraš — Jagodići. Noću 20/21. oktobra ona je izvršila demonstrativan napad na Zenicu i sve do podne 23. oktobra vodila borbu sa slabijim neprijateljskim delovima. Toga dana je neprijatelj iz Zenice (oko 1.700 ustaša) prešao u protivnapad. Zaobilazeći levo krilo 8. brigade sa pravca Negraja i Stranjana, gde se nalazio Vlašički odred (koji je imao svega oko 100 boraca), neprijatelj je prisilio ovu brigadu na povlačenje. Po zauzimanju Osojnice, Grahovića i Brajkovića, levo krilo 8. brigade se povuklo na liniju Lupac — Kljaci. Neprijatelj je pred veće produžio nastupanje preko Gučje Gore i Buvkovice ka Travniku. U poslednjem trenutku Stab korpusa je ubacio u borbu dva bataljona 6. brigade koji su se nalazili u gradu. Snažnim napadom, uz strme padine Vlašića, delovi 6. brigade su odbacili ustaše prema Gučoj Gori i Malinama. Sutradan, 24. oktobra, u zoru, delovi 6., 7., 8. i 11. brigade su

⁵²⁰ U borbi za kasarnu poginuo je i drugi poznati junak Bosanske krajine — narodni heroj Petar Mećava, zamenik komandanta 4. divizije.

napali neprijatelja i primorali ga da se oko 14 časova, u₂ osetne gubitke, povuče preko Brajkovića i Konjevića u Zenicu,

Oslobodenjem Travnika i doline Lašve neprijatelj je izgubio jedno veoma značajno uporište u Bosni. Time je bila znatno proširena i učvršćena operacijska osnovica 5. korpusa, i stvoreni su povoljni uslovi za njegovo dejstvo ka reci Bosni u cilju paralisanja neprijateljskog saobraćaja u njenoj dolini, na čemu je Vrhovni štab neprekidno insistirao. Dosadašnje krupne pobede 5. korpusa nad neprijateljem, naročito u borbama za Prijedor, Ljubiju, Banju Luku i Travnik, snažno su odjeknule kod stanovništva Bosanske krajine i čitave Bosne. One su ojačale veru naroda u skoro oslobođenje čitave zemlje. Upravo, to je bio veliki podstrek za nove napore.

Po oslobođenju Travnika, raspored divizija 5. korpusa je bio sledeći: 10. divizija — jedna brigada severno od linije Rama — Konjic, a dve u rejonu Kreševo — Kiseljak — Fojnicu; 4. divizija istočno od Travnika; 53. divizija — dve brigade zapadno od linije Maglaj — Doboј — Derventa, a jedna na prostoriji Prnjavor — Klašnice — Kotor-Varoš; 39. divizija — dve brigade na prostoriji jugozapadno, zapadno i severozapadno od Banje Luke, a jedna na Kozari, prema komunikaciji Bosanski Novi — Bosanska Dubica. Podgrmečki i Drvarsко-petrovački odred su dejstvovali na komunikaciji Donji Lapac — Bihać — Bosanski Novi. U tom rasporedu, 5. korpus je i tokom novembra zadržao inicijativu, vršeći svakodnevno prepade na neprijateljske kolone u dolinama Neretve, Bosne i Une.

Da bi 5. korpus odbacio što dalje od pomenutih komunikacija, neprijatelj je, pored manjih ispada, u dva maha preuzeo ofanzivna dejstva jačim snagama. Cilj mu je bio da prodorom u Travnik, Fojnicu i Kreševo obrazuje u tim mestima jaka bočna uporišta koja će sigurnije obezbediti komunikacije u dolini reke Bosne i omogućiti nesmetano povlačenje delova grupe armija »E«. Jedan takav pokušaj, izvršen 9. decembra, 5. korpus je osujetio. Posle toga su iz sastava 4. divizije izdvojena tri bataljona (iz svake brigade po jedan) i, noću 28/29. decembra, prebačena na desnu obalu Bosne, u rejon Vareš — Zenica — Kaknaj. Njihov je zadatak bio da, pritiskom na komunikacije u dolini Bosne sa desne obale, razvuku neprijateljske snage, uspostave neposredniju vezu sa 3. korpusom u istočnoj Bosni i mobilisu nove borce. Iznenadnim napadom, ta grupa bataljona je već 1. januara zauzela Vareš. Zatim se orijentisala ka dolini Bosne, prema Zenici i Kaknju.

U međuvremenu neprijatelj je, 29. decembra, ponovo napao 4. diviziju s ciljem da zauzme Travnik. Napad je izvršen u tri kolone: desna kolona (jačine oko četiri bataljona) nastupala je pravcem Gradište — Stranjani — Brajkovići —

G u ē j a Gora — Travnik; srednja kolona je napala u dve grupe: jednom (jačine dva bataljona) pravcem Zenica — Han-Kumpanija, a drugom (bataljon ojačan sa pet tenkova i dvoim bornim kolima) duž druma koji od železničke stanice Busovače vodi ka Han-Kumpaniji; leva kolona (jačine oko četiri bataljona sa dva tenka) nadirala je opštim pravcem južno od druma Busovača — Han-Kumpanija — Travnik, a delom snaga preko severoistočnih padina Krušičke planine.

U ogorčenim borbama 29. i 30. decembra, srednja i leva kolona su potisnule delove 4. divizije ka Han-Kumpaniji, a desna je prodrla u Grafovčiće. Sutradan je na odsek Busovača — Han-Kumpanija prebačena 7. brigada 10. divizije (bez dva bataljona), dok su delovi 4. divizije upućeni ka levom boku desne neprijateljske kolone koja je prodrla u Brajkoviće. Prvog januara 1945, pred veče, neprijatelj je, po cenu velikih gubitaka, i uvodeći pojačanja, zauzeo Gučju Goru i neposredno ugrozio Travnik. Međutim, istog dana u 22 časa, i pored teških vremenskih nepogoda, 4. divizija je prešla u protivnapad. Ona je razbila čelo desne neprijateljske kolone i dejstvom po bokovima presekla je na više mesta. Pod pritiskom delova 4. i 10. divizije neprijatelj se povukao na liniju kota 1037 (oko 11 km severoistočno od Travnika) — Grafovčići — Osojница — Štrpc — Šafradini — Rovna, težeći da se po svaku cenu na njoj zadrži do prikupljanja novih jedinica.

Napadi neprijatelja prema Fojnici, Kreševu i Tarčinu bili su takođe veoma jaki. Posle neprekidnih borbi, neprijatelj je 1. januara prodro u Kreševu, ali je zaustavljen na pravcu Fojnice, na liniji Bakovići — Ostružnica, odakle su ga 3. januara delovi 10. divizije odbacili ka Kiseljaku. Orijentišući potom svoje ljudstvo ka Kreševu, 10. divizija je prinudila neprijatelja da 5. januara napusti i ovo mesto.

Ostale jedinice 5. korpusa su tokom decembra bile prilično aktivne: 53. divizija je ometala neprijateljski saobraćaj u donjem toku reke Bosne i čistila srednju Bosnu od četnika; 39. divizija je vršila pritisak na Banju Luku i istovremeno, delom snaga, napadala preostale četnike na Manjači.

U januaru su 4. i 10. divizija težile da odbace neprijatelja s linije na kojoj se stabilizovao posle neuspjehih borbi početkom meseca. Ali njihovi napadi u prvoj polovini januara nisu uspeli zbog jakog neprijateljskog otpora, snežnih smetova i velike hladnoće. Međutim, neprijatelj je u širem rejonu Zenice prikupio nove snage s namerom da po svaku cenu zauzme Travnik. Tako je angažovana i 104. lovačka divizija,⁵²¹ kao

⁵²¹ Sastava: 724. i 734. lovački puk, 654. artiljerijski puk (tri divizionala), 104. bataljon za vezu, 104. poljski dopunski bataljon i jedinice za snabdevanje.

i delovi borbene grupe »Eberlajn« (Eberlem).⁵²² Postupno je u borbu uvedeno oko 19 bataljona pešadije, 40 topova i 5 tenkova. Pripreme za ovaj napad (označen šifrom »Lavina«) vršene su u najvećoj tajnosti.

Napad je otpočeo 19. januara ujutru na širokom frontu između jugoistočnih padina Vlašića i doline Lašve. Na pravcu glavnog udara, 104. lovačka divizija je napadala opštim pravcem Zenica — Brajkovići — Gučja Gora — Travnik, a delovi borbene grupe »Eberlajn« su napadali s obe strane reke Lašve. Prve nalete neprijatelja odbile su 4. divizija i 7. brigada 10. divizije. U nastavku borbe, posle nekoliko juriša, Nemci su, uz snažnu podršku artiljerije, zauzeli dominantnu tačku Pecarnice i sa nje potisnuli debove 4. divizije, prešli rečicu Bilu zapadno od Brajkovića i pred veče, uvodeći u borbu jedan skijaški bataljon, prodrli u Gučju Goru. U ogorčenim borbama, položaji kod Gučje Gore su više puta prelazili iz ruke u ruku, dok najzad neprijatelj nije odbačen ka selu Bili. Za to vreme su Nemci na svom levom krilu zauzeli selo Ahmiće.

Neprijatelj je nastavio napade i prema Fojnici i Kresu, da bi paralisao snage 10. divizije, ali je odbijen na celom frontu.

Uvodeći pojačanja na svom desnom krilu, neprijatelj je, posle oštih borbi, uz velike gubitke i krajnje napore, 21. januara pre podne zauzeo Maline i Gučju Goru. Tada su se desno krilo 4. divizije i 7. brigada 10. divizije povukli na liniju Slimena — Putičevo (kota 586).

Ogorčene borbe na neposrednim prilazima Travniku su nastavljene i 22. januara, kada je neprijatelj dolinom Lašve, od Nević-Polja, dvaput prodirao u Travnik, ali je protivnappadima bio odbijen. Angažujući jednovremeno i jake skijaške jedinice radi obilaska Travnika sa severa, neprijatelj je najzad, pred sam mrak, preko Jankovića prodro u grad. Posle oštih uličnih borbi on je ovladao gradom, dok se glavnina 4. divizije povukla severozapadno i jugozapadno od Travnika, zavarajući pravce ka Donjem Vakufu i Jajcu. * O žestini ovih borbi i o borbenoj vrednosti 5. korpusa najbolje svedoče obostrani gubici, kao i priznanje samog neprijatelja.⁵²³

⁵²² Sastava: Štab 639. puka za osiguranje, 273. i 516. bataljon za osiguranje, 522. landesšicen bataljon, 1. i 2. puk Ruskog zaštitnog korpusa i dve italijanske baterije.

⁵²³ Od 19. do 22. januara neprijatelj je imao 682 mrtva i više stotina ranjenih (samo gubici 104. nemačke divizije, po vlastitom priznanju, iznose 258 ljudi), dok su 4. i 10. divizija imale oko 280 boraca izbačenih iz stroja. U izveštaju nemačke 104. lovačke divizije kaže se o borbenoj vrednosti 5. korpusa: »V korpus sa 4. divizijom pokazao se kao jedinica koja se u mnogome bliži regularnim ruskim trupama«. (Arhiv VII, k. 21A, br. reg. 11/9—1, i k. 13, br. reg. 16/2a).

Iako je sneg znatno otežavao pokrete i dejstva, i ostale su divizije 5. korpusa bile aktivne. Radi jačeg pritiska na neprijateljski saobraćaj u dolini reke Bosne, upućena je zapadno od komunikacije Doboј — Derventa i 13. brigada 39. divizije, te je privremeno potčinjena 53. diviziji. Ostale snage 39. divizije su produžile pritisak na Banju Luku, napadale na četnike i obezbeđivale slobodnu teritoriju prema dolinama Une i Sane. U međuvremenu je i 53. divizija, zapadno od komunikacije Zepče — Doboј, izvela niz akcija na neprijateljski saobraćaj u dolini reke Bosne i razbila četnike na ovom području.

U prvoj polovini februara, zbog teških vremenskih prilika i velikog snega, 5. korpus je najčešće dejstvovao manjim snagama (bataljonima i brigadama). Ujedno, to vreme je iskorišćeno za sređivanje, popunu i pregrupisavanje jedinica radi ponovnog oslobođenja Travnika. U vezi s tim, 13. brigada 39. divizije je prebačena na odsek severozapadno od Travnika, dok su 8. brigada 4. divizije i 7. brigada 10. divizije raspoređene južno i jugoistočno od grada.

U drugoj polovini februara 4. divizija je preduzela napade u cilju ponovnog oslobođenja Travnika i prostorije Travnik — Zenica — Busovača. Za izvršenje toga zadatka, pod njenu neposrednu komandu su stavljeni: 7. brigada 10. divizije, 13. brigada 39. divizije, Vlašićki odred, 2. divizion Artiljerijske brigade i Tenkovska četa 5. korpusa. Trebalo je da joj ostale divizije sadejstvuju pojačanim dejstvom na svojim odsecima.

Pošto je 104. lovačka divizija još krajem januara upućena na sever, ka Doboju i Brodu, neprijatelj je, pored postojećih snaga na ovom odseku, krajem februara prebacio u rejon Zenice 359. puk 181. divizije.

Prva dejstva za ponovno oslobođenje Travnika su otpočela 15. februara u 22 časa. Do 18. februara, uveče, odbačeni su neprijateljski istaknuti delovi, a jedinice pojedinih brigada su izbile u blizinu Travnika, ugrožavajući ga obuhvatno sa svih strana. Koristeći se postignutim uspesima i pogodnim rasporedom, 4. divizija je 19. februara prešla u odlučan napad. Posle oštih borbi, 6. i 11. brigada su do 20 časova oslobodile Travnik. Sledećih dana su zauzeta i sva neprijateljska uporišta od Travnika do Zenice i Busovače. Zauzimanjem železničke stanice Busovača, 25. februara, presećena je komunikacija Sarajevo — Kiseljak — Busovača — Zenica. Istoga dana su delovi 6. brigade napali oklopni voz koji je pokušao da se iz Busovače probije u Lašvu. Uz pomoć protivtenkovskih topova savladan je ogorčeni otpor posade voza i zarobljen je ceo Stab borbene grupe »Eberlajn« s komandantom na čelu. Pošto je odbila pokušaje neprijatelja da povrati železničku stanicu Busovaču,

4. divizija je ponovo ugrozila saobraćaj u dolini Bosne, na odseku Lašva — Zenica. To isto je činio i Vlašićki odred na •odseku Vranduk — Nemila.

S obzirom na nepovoljnu situaciju u rejonu Zenice i Lašve, neprijatelj je na ovaj odsek krajem februara hitno dovukao nova pojačanja. U Zenicu je 27. februara stigao Stab 7. SS divizije i već sledećeg dana preuzeo komandu na tom odseku. Neprekidne borbe u dolini reke Bosne produžene su, sa naizmeničnim napadima, sve do druge polovine marta, kada su 4. i 10. divizija stavljene na raspolaganje Operativnom štabu za oslobođenje Sarajeva.

Na taj način, aktivnim dejstvima na svom operativnom području, 5. korpus je ne samo zaštitio nego i proširio slobodnu teritoriju Bosanske krajine i srednje Bosne. Oslobođenjem Prijedora, Ljubije, Travnika i drugih manjih mesta, njegove jedinice su izvojевale značajne pobede nad okupatorskim i ustaško-domobranskim snagama. Teritorija zapadne i srednje Bosne, sem uskog pojasa duž glavnih komunikacija u dolini Bosne, Une i donjeg toka Vrbasa, bila je potpuno slobodna i očišćena od okupatora. Na njoj se nesmetano razvijao privredni, društveni i politički život i učvršćivala narodna vlast. Osim toga, izvršavajući direktivu vrhovnog komandanta od 17. avgusta, 5. korpus je uspeo da parališe neprijateljski saobraćaj skoro na čitavom ovom operativnom području i privuče na sebe znatne snage neprijatelja, nanoseći mu velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Pri tom je i sam imao brojne žrtve. Zahvaljujući tom uspešnom dejstvu, povoljnem razvoju vojno-političkih događaja u zemlji i radu Partije i drugih masovnih organizacija, priliv novih boraca u jedinice 5. korpusa je krajem 1944. i početkom 1945. godine bio veoma veliki. U proleće je ovaj korpus brojao 32.239 boraca.⁵²⁴

Oslobodenje Tuzle Sredinom 1944. godine na teritoriji istočne Bosne su dejstvovali 3. i 12. korpus NOVJ. Njihov zadatak je bio da progire slobodnu teritoriju i obezbede povoljne uslove za prebacivanje 12. korpusa u Srbiju. Zbog toga su Nemci, uočavajući sve veći značaj istočne Bosne, naročito po dalji razvoj događaja u Srbiji, preduzeli mere da razbiju 3. i 12. korpus i zauzmu slobodnu teritoriju.

Sredinom jula su 7. SS i 13. SS divizija, sa četnicima i ustašama, izvršile napad i uspele da oba korpusa privremeno

⁵²⁴ Od naoružanja je 5. korpus tada imao 2.367 pištolja, 19.781 pušku, 2.109 automata, 1.625 puškomitraljeza, 127 teških mitraljeza, 12 protivavionskih mitraljeza, 58 protivtenkovskih pušaka, 357 raznih minobacača, 79 artiljerijskih oruđa raznoga kalibra, 1 oklopni automobil, 4 tenka i 5 aviona (Arhiv VII, k. 462, br. reg. 3—4).

odbace od Drine. Ali je prikupljanje snaga NOVJ u istočnoj Bosni, radi prodora u Srbiju, i dalje nastavljeno. Tako su krajem jula i početkom avgusta tamo stigle 6. proleterska i 11. divizija: prva je privremeno stavljena pod komandu 12. korpusa, a druga pod komandu 3. korpusa.

Uskoro je teritoriju istočne Bosne zahvatila operacija »Ribecal«. Tada su se divizije 3. korpusa dosta lako probile preko komunikacije Han-Pijesak — Vlasenica i izbile u rejon Srebrenice. To je prisililo 13. SS diviziju, ustaše, domobrane i četnike da se i dalje angažuju prema tim jedinicama, čime je bio smanjen pritisak na 12. korpus, koji je bio u pokretu ka Foči.

Do kraja avgusta 3. korpus nije imao jačih borbi s neprijateljem. Početkom septembra, da bi pružio podršku 12. korpusu prilikom prebacivanja u zapadnu Srbiju, on je otpočeo da ofanzivno dejstvuje ka Majevici, u nameri da ovlada njenim grebenom, a zatim razvije dejstva u Posavini i time veže jače neprijateljske snage. Za izvršenje toga zadatka odredio je 11. i 38. diviziju, a 27. diviziju je zadržao u rejonu Birča radi aktivnog dejstva prema Spreći i Drini.

U duhu te odluke izvršeno je prikupljanje 38. divizije na prostoriji Džebar — Bijelopolje — Javor i 11. divizije u rejonu Vlasenice. One su na izvršenje zadatka krenule 1. septembra uveče. Četvrtog septembra je 11. divizija napala Srebrnik a 38. divizija Srnice. Još za vreme napada Vrhovni štab je naredio da se 11. divizija odmah prebaci preko Drine i sadejstvuje sa 12. korpusom, koji se već 6. septembra nalazio u zapadnoj Srbiji. Zbog toga je obustavljen napad na Srnice i Srebrnik. U toku 7. i 8. septembra 11. divizija se prikupila na prostoru sela Sladne i Džakula, da bi 10. septembra krenula pravcem Omazići — Osmaci, ka Drini, preko koje se prebacila 15. septembra u rejonu Kostijereva, dok je 38. divizija produžila nastupanje ka selima Skugriću i Tolisi.

Čim je primetio pokrete 38. divizije prema Posavini, neprijatelj je iz Tuzle odmah za njom uputio jače snage 13. SS divizije. U rejonu Skugrića i Tolise 38. divizija je vodila uspešne borbe protiv delova 13. SS divizije, četnika i ustaša, a 13. septembra je oslobođila varpu Modriču. Sutradan je napala Tarevce i odbila neprijatelja u pravcu Modriče. Međutim, prilikom borbe za Tarevce dobila je od Štaba 3. korpusa naređenje da usiljenim maršem kreće ka Tuzli i da je, zajedno sa 27. divizijom, napadne 17. septembra u 5 časova. Rano izjutra 15. septembra ona je otpočela pokret u naređenom pravcu, ali je zadocnila da uzme učešća u napadu na Tuzlu.

Po odlasku 11. i 38. divizije ka severu, 27. divizija je oslobođila Kladanj 1. septembra, a zatim nastavila uspešne borbe

s Nemcima, ustašama i četnicima u dolini Spreče i kod Zvornika. Kad je primetila pokret delova 13. SS divizije iz doline Spreče i iz Tuzle za 38. divizijom, 27. divizija je izvršila, 12. septembra, napad na Zvornik i oslobođila ga. Uskoro je i jedna jača četnička grupa s Majevice (oko 1.000 ljudi) pokušala da ovlada linijom Zvornik — dolina Spreče. Ali je 27. divizija, posle kraće borbe, razbila četnike i 15. septembra oslobođila Živinice.

Povoljan razvoj situacije uticao je i na donošenje odluke 0 zauzimanju Tuzle, koju je branila domobranska 10. posadna brigada. Napad su imale da izvrše 16. brigada, s linije Kreka — Moluhe, i 19. brigada, s polaznih položaja severno od Vršana. Obezbeđenje je trebalo da vrše 20. brigada, sa linije Simin Han — Križani, zatvarajući pravce od Požarnice i Gornje Tuzle, i Tuzlanski odred, zapadno od Bukinja, zatvarajući pravce sa severa i zapada.

Napad je otpočeo 17. septembra u 5 časova. Posle kraće, ali oštре borbe, 27. divizija je slomila odbranu na periferiji grada. Neprijatelj je pružao otpor sve do centra grada, odakle se užurbano povukao prema Majevici. Oko 7 časova Tuzla je definitivno oslobođena.

Oslobođenjem Tuzle znatno je konsolidovana situacija u istočnoj Bosni. Posle polugodišnjih borbi s jedinicama 3. i 12. korpusa, 13. SS divizija je bila u raspadanju. Isto se dešavalo i sa kvislinskim formacijama Zelenog kadra. Brojno oslabljene, jedinice 3. korpusa su popunjene novim borcima, a 19. septembra je formirana 21. brigada, koja je ušla u sastav 38. divizije.

U to vreme je u istočnu Bosnu došla 28. divizija, koja je po naređenju Vrhovnog štaba imala da se prebaci u Srbiju. U pokretu preko Majevice, od 26. septembra do 3. oktobra, ona je vodila uspešne borbe protiv četnika i oslobođila Lopare, Tobut i Janju, ali se iz Janje ubrzo morala povući zbog intervencije neprijatelja od Bijeljine. Noću 6/7. oktobra 28. divizija se kod Zvornika prebacila preko Drine u Srbiju, gde je ušla u sastav 12. korpusa.

Borbenim dejstvom u toku septembra 3. korpus je proširio i učvrstio svoje operativno područje u istočnoj Bosni i stvorio povoljne uslove za prebacivanje 11. i 28. divizije u Srbiju.

Borbe na komunikaciji Višegrad — Sarajevo

Posle oslobođenja Tuzle 3. korpus je dobio zadatku da proširi svoje dejstvo na komunikacije koje od Višegrada, preko Romanije, vode ka Sarajevu i da ovlada Majevicom i Posavinom. U tom cilju je na Romaniju upućena 27. divizija. Na položajima u rejonu Tuzle ostala je njena 19. brigada dok je nije smenila 38. divizija, a zatim je

i ona krenula na Romaniju. Do 21. oktobra 27. divizija se prebacila u rejon Rogatice (skica br. 33).

Noću 22/23. oktobra je 27. divizija krenula u napad na Rogaticu: 20. brigada pravcem Kalimanići — Kovanj, a 16. brigada pravcem Sokolovići — Satorovići — Strmac. Međutim, zbog pojave neprijatelja od Mesića i Podromanije, prema Mesićima je upućena 20. brigada. Tako je Rogaticu napala samo 16. brigada. Pošto nije uspela da je zauzme, ona se orijentisala ka selima Strmcu i Pešurićima i tamo napala jednu neprijateljsku kolonu koja se kretala ka Višegradu.

Kada je razrušila železničku prugu kod Mesića, 20. brigada je sutradan, 24. oktobra, izvršila napad na Rogaticu. Posle žilave borbe ona je na juriš zauzela spoljno uporište Lunj, a zatim i grad, odbacujući ustašku posadu na jug. Po oslobođenju Rogatice 20. brigada je, posle kraće borbe, zauzela Praču i Renovicu i time izbila na železničku prugu Sarajevo — Višegrad, dok su jedinice 16. brigade 26. oktobra ušle u Goražde. Do kraja oktobra obe brigade su rušile železničku prugu i drum Višegrad — Sarajevo.

Tada je 19. brigada, koja se nalazila u pokretu od Tuzle ka Romaniji, oslobođila Kladanj i Oovo, a 27. oktobra uveče na juriš zauzela Crvenu stijenu. Neprijatelj je odmah intervenisao. U toku 28. i 29. oktobra prelazili su položaji na Crvenoj stijeni nekoliko puta iz ruke u ruku. Najzad je 19. brigada bila prinuđena da se povuče na liniju Veliki vrh — Čukurica.

Gubitkom Niša i Beograda Nemci su bili prisiljeni da svoje snage iz Makedonije i Srbije izvlače, uglavnom, preko istočne Bosne. Zbog toga su uporno nastojali da odbace delove 3. korpusa s komunikacije Višegrad — Sarajevo i ovu osposobe za saobraćaj. Slabije neprijateljske delove, koji su napadali pravcem Podgrab — Prača, odbacile su jedinice 20. brigade ka Palama. Jače snage neprijatelja napale su od Sokoca 19. brigadu koja je bila angažovana u borbi na položajima Crvena stijena — Han-Obodaš. Posle ogorčene borbe, 19. brigada se 31. oktobra, pod pritiskom jačeg neprijatelja, morala povući u Kušaće i Šenkoviće, zatvarajući pravac Sokolac — Rogatica.

Kako se pritisak neprijatelja u pravcu Rogatice sve više pojačavao, to je 27. divizija porušila most na Drini kod Višegrada i izvršila pregrupaciju svojih snaga, zauzimajući raspored duž komunikacije Sokolac — Rogatica — Višegrad. Neprijatelj je uporno nastojao da oslobodi ovu za njega vrlo važnu komunikaciju. Zbog toga su duž nje nastavljene teške borbe, u kojima je 27. divizija, iako brojno i tehnički slaba, uspešno ometala i usporavala prolaz i izvlačenje neprijatelja. Vešto manevrišući, ona je izvršila niz prepada na neprijateljske kolone.

Da bi bolje obezbedila pravac Doboj — Tuzla, 38. divizija je 5. oktobra izvršila napad na Gračanicu, slomila spoljnu odbranu i upala u grad. U uličnim borbama neprijatelj se uporno branio iz bunkera i utvrđenih zgrada koje se bez teškog oruđa nisu mogle zauzeti. Divizija se stoga povukla na polazne položaje. U daljim borbama, do 31. oktobra, ona je prinudila neprijatelja da napusti uporišta Srebrnik, Srnicu i Gradačac i da se glavnim snagama povuče na liniju Brčko — Celić — Koraj — Bijeljina — Janja — Zvornik.

U namjeri da osiguraju prihvati svojih snaga iz Srbije, Nemci su početkom novembra uputili u istočnu Bosnu, kao pojačanje, reorganizovanu 1. brdsku diviziju i jedan puk Russkog zaštitnog korpusa. Pored toga, oni su iskoristili i ostatke razbijenih četničkih korpusa koji su se povlačili iz Srbije i Crne Gore. Tako ojačan, neprijatelj je prodro iz Bijeljine u Zvornik i ovladao, na tom delu, levom obalom Drine, s ciljem da obezbedi mostobran jedinicama koje su se povlačile iz Srbije.

Usled izbjivanja neprijatelja u dolinu Drine, cela 38. divizija je upućena na odsek Zvornik — Janja. Ona je uspela da mu spreči prodror od Zvornika ka Tuzli. Pred kraj novembra, zauzimajući uporišta severno od Zvornika, omogućila je 28. diviziji da se prebaci preko Drine u istočnu Bosnu i da 30. novembra zauzme Janju, a potom da se orijentiše prema Bijeljini.

Za to vreme, u cilju oslobođenja komunikacije Višegrad — Sarajevo, neprijatelj je preduzimao nekoliko napada prema Rogatici. U napadu preduzetom 1. novembra od Sokoca, oko 1.500 Nemaca i ustaša, posle trodnevnih borbi, odbacio je 27. diviziju i zauzelo Rogaticu. Jedinice 27. divizije su pokušale 5. novembra da protivnapadom ponovo oslobole Rogaticu, ali nisu uspele. Toga dana su vodene teške borbe i oko Han-Rudine, između Sokoca i Rogatice, kao i na Sjemeću, između Rogatice i Višegrada. Sledećih dana je neprijatelj uporno nastojao da se, radi prihvata svojih snaga iz Srbije, probije ka Višegradu, a zatim natrag ka Sokocu. U svakodnevnim borbama protiv 27. divizije, borbena grupa »Sojerlen«, koja se preko Višegrada povlačila ka Rogatici, tek je 20. novembra, uz prihvati snaga iz Sokoca, uspela da se probije u Sokolac. Tom prilikom je pretrpela osetne gubitke u ljudstvu i materijalu.

Tako je, i pored žilavog otpora 27. divizije, neprijatelj ovладao komunikacijom Višegrad — Rogatica — Sokolac i jačim snagama poseo dominirajuće visove desno i levo od komunikacije, kojom su se danonoćno povlačile nemačke snage. Tada se 27. divizija, zbog velike nadmoćnosti neprijatelja, orijentisala na zasede i prepade duž druma. Velike teškoće je imala u pogledu snabdevanja hranom, odećom i obućom na prostoriji

oretežno popaljenoj i ekonomski sasvim iscrpenoj. Početkom meseca je pao sneg, pa su oskudno odeveni borci morali trpeti. • veliku hladnoću. Ipak, i pored svih teškoća, 27. divizija, srazmerno svojoj snazi, uspešno je izvršavala dobijeni zadatak. Između ostalog, noću 28/29. novembra je njena 16. brigada, sa dva bataljona 20. brigade, napala na jednu nemačku motorizovanu kolonu kod Hanbrda (8 km severozapadno od Višegrada), koja se kretala od Višegrada ka Rogatici. Posle snažnog vatrenog prepada izvršen je juriš. Zahvaljujući iznenadenju, ostvarenom pod zaštitom mraka, neprijatelju su naneti znatni gubici: oko 500 vojnika je izbačeno iz stroja, a oko 180 motornih vozila je uništeno.⁵²⁵

Takav način dejstva je omogućio 27. diviziji da u toku novembra nanese osetne gubitke neprijatelju. O žestini borbi svedoče i gubici koje je ona pretrpela — oko 220 boraca izbačenih iz stroja.

Borbe u zahvatu komunikacije Sokolac — Bijeljina Početkom decembra Nemci su uputili pukovsku borbenu grupu »Skenderbeg« iz Sokoca ka Zvorniku da tamo, sa garnizonskim snagama, posedne levu obalu Drine, izvrši prihvatanje sa desne obale i spreči prebacivanje jedinica NOVJ iz Srbije u istočnu Bosnu.

Glavnina 27. divizije vodila je uporne borbe sa borbenom grupom »Skenderbeg« duž komunikacije Sokolac — Vlasenica, dok je jedna njena brigada i dalje zadržana na komunikaciji Višgrad — Rogatica. Vrlo jak otpor, kao i znatni gubici u ljudstvu i materijalu nisu spričili borbenu grupu »Skenderbeg« da se probije u Vlasenicu, zatim i u Drinjaču.

Sedmog decembra od Goražda su se pojavile jake četničke snage (s manjim brojem pripadnika Srpske državne straže i Srpskog dobrovoljačkog korpusa), dobro naoružane i snabdevene. Zbog teške situacije kod Zvornika, Nemci su ove snage uputili u istočnu Bosnu sa zadatkom da za sebe vežu snage 3. korpusa, po mogućству ovlađaju slobodnom teritorijom i tako obezbede nesmetano kretanje nemačkih jedinica na pravcima Drinjača — Zvornik — Bijeljina i Višgrad — Sokolac — Sarajevo.

Po prelazu komunikacije Rogatica — Sokolac, 8. decembra, četnici (njih oko 1.500) napali su 16. brigadu na liniji Crni vrh — Kozarde — Zmijnica. Posle žestoke borbe 16. brigada se morala povući, a četnici su ovladali linijom Stupin Do — Preseka — Veliki kom. Pošto su izdržali snažan protivnapad 16. brigade, koji je trajao čelu noć, četnici su sutradan, uz

⁵²⁵ Arhiv VII, k. 1111, br. reg. 33—2.

podršku nemačke artiljerije iz rejona Rogatice i Sokoca, pro-
•dužili nastupanje. Razvile su se ogorčene danonoćne borbe. I
pored krajnjih naprezanja, 27. divizija nije uspela da zaustavi
četnike kojima su stalno pristizala pojačanja.⁵²⁸

U međuvremenu, od 1. do 15. decembra, i 38. divizija (18
i 21. brigada) angožavana je u borbama oko Drinjače i Zvor-
nika protiv delova 7. SS divizije i borbene grupe »Škenderbeg«.⁵²⁹ Neprijatelj se tu uporno branio, jer je držanjem komunikacije
Drinjača — Zvornik — Bijeljina sprečavao prebacivanje delova
NOVJ iz Srbije u istočnu Bosnu i obezbeđivao povlačenje
svojih jedinica levom obalom Drine na sever, ka dolini Sava.

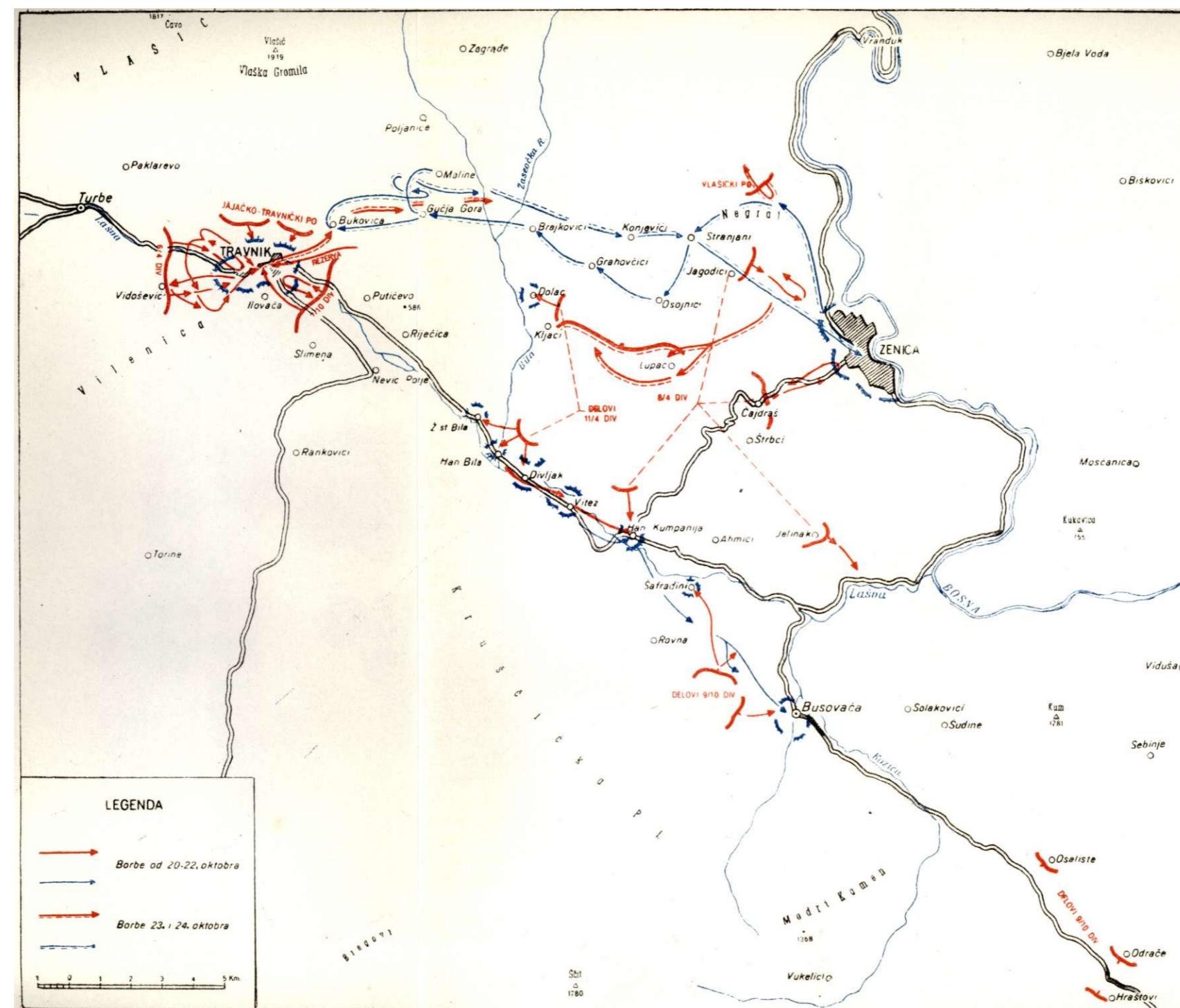
Da bi omogućio što brži prelaz jedinica NOVJ iz Srbije
i sprečio četničko nadiranje ka Tuzli, Štab 3. korpusa je 16. de-
cembra doneo odluku da što pre glavninom snaga zauzme Dri-
njaču i Zvornik, a slabijim delovima usporava nadiranje čet-
nika. U vezi s tim, 27. divizija (bez 20. brigade) upućena je na
Drinjaču, a 38. divizija (bez 17. brigade) na Zvornik. Prem
četnicima koji su nastupali ka Vlasenici ostavljena je, jugo-]
zapadno od Han-Pijeska, 20. brigada 27. divizije, dok je 17. bri-
gada 38. divizije zadržana u rejonu Tuzle. Napadom na Dri-]
njaču i Zvornik, 18.-og i noću 19/20. decembra, 3. korpus je, po-
sle oštре borbe, odbacio neprijatelja iz ovog rejona, u čemu su
mu pomogli delovi Južne operativne grupe divizija. Oslobo-
đenjem Drinjače i Zvornika je onemogućeno da neprijatelj
organizuje odbranu na levoj obali Drine i time spreči prebaci-]
vanje jedinica NOVJ iz Srbije u istočnu Bosnu. Odbacivanjem]
Nemaca severno od Zvornika, i prebacivanjem delova Južne]
operativne grupe divizija u istočnu Bosnu, 3. korpus je bio u
mogućnosti da se sada svim snagama baci na četnike koji su
već nadirali prema Tuzli.

Napad četnika na Tuzlu

Kad su osetili izvlačenje glavnine 27.1
divizije, četnici su pojačali pritisak na
20. brigadu koja je zatvarala pravac'
prema Vlasenici. Vodeći neprekidne borbe sa nadmoćnim ne-
prijateljem, 20. brigada je odolevala pritisku sve do 18. de-
cembra. Toga dana, pred veče, četnici su preko Milan-planine
prodrli u Grabovicu, a preko Ploče u Vlasenicu. Zatim su na-
dirali u dve kolone: desna iz Vlasenice, pravcem Šekovići —
Paprača, prema Jelici i Međašu, a leva iz Grabovice, pravcem
Trnovo — Zukići — Zivinice. Prodorom na sever, četničke
snage su ugrozile Tuzlu. Zbog toga je Štab 3. korpusa doneo
odluku da obe svoje divizije odmah uputi prema četnicima, da

⁵²⁸ prema izveštaju 27. divizije od 27. XII 1944, na tom sektoru
je 11. decembra bilo oko 4.000 četnika (Arhiv VII, k. 1111, br. reg. 38/2).

OSLJUBOĆENJE TRAVNIKA (20-24-OKTOBAR 1944)

Skica br. 32

ih razbiju. Borbu s Nemcima na levoj obali Drine nastavile su jedinice Južne operativne grupe divizija. U vezi s tim, 20. decembra, iz rejona Zvornika, glavnina 38. divizije je krenula usiljenim maršem ka odseku Borogovo — Paprača (14 km jugo-zapadno od Zvornika), a 27. divizija iz rejona Drinjače ka Šekovićima, sa zadatkom da preseče četničku kolonu koja je nadirala ovim pravcem.

Šesnaesta brigada i delovi 19. brigade 27. divizije iznenađujuće su 22. decembra napali zaštitnicu leve četničke kolone (Oplenačku brigadu) koja je s velikom komorom bila zanoćila u dolini Drinjače, u rejonu Šekovića. U borbama koje su vođene celog dana, zaštitnica četničke leve kolone je razbijena, a delom i uništena, i celokupna komora je zaplenjena. Posle toga poraza, glavnina četničke leve kolone menja pravac i kreće preko Kladnja, s namerom da se prebací na Ozren i da u povoljnijoj situaciji sadejstvuje sa desnom kolonom u napadu na Tuzlu. Međutim, vezana neprekidnim borbama sa delovima 27. divizije u rejonu Šekovića i Zivinica, ova kolona nije bila sposobna da ostvari planove četničke Vrhovne komande. Razbijena i gonjena od 27. divizije, ona se povukla ka Ozrenu.

Desna četnička kolona je za to vreme nadirala preko Šekovića ka Tuzli. Pružajući žilav otpor nadmoćnom neprijatelju, od 21. do 26. decembra, 38. divizija se povlačila vodeći teške borbe sa glavninom desne četničke kolone na položajima istočno od Tuzle. Osamnaesta brigada, koja se nalazila u rejonu Čaklovića, 26. decembra, u 5 časova napala je neprijatelja na položajima Vukovije — Tojšići. Ona je snažnim naletom potisnula četnike u pravcu Kikača; ali, pošto odmah nije preduzela gonjenje, neprijatelj se sredio i protivnapadom je odbacio na polazne položaje. Istog dana izjutra, pošto se prebacila iz Gračanice u Tojšiće, u borbu je stupila i 17. brigada 38. divizije. Ona je odbacila neprijatelja s položaja Čive — Kovačevići — Tojšići, istočno od druma Tuzla — Zvornik. Četnici su izvršili nekoliko protivnapada, ali je 17. brigada uspela da ih odbije.

Ceo dan je 21. brigada vodila teške borbe na položajima Pelemiš — Požarnica — Lučino Brdo. Neprijatelj je uporno napadao, bez obzira na teške gubitke, dok su se jedinice Brigade grčevito branile, često preduzimajući protivnapade. Pojedini delovi položaja prelazili su u toku dana nekoliko puta iz ruke u ruku. Najzad, demoralisan, neprijatelj se pred veće počeo povlačiti.

Dvadeset petog decembra s pravca Zvornika su se pojavele i jedinice 23. divizije (14. brigada i dva bataljona 7. brigade). Napadom u pozadinu i levi bok neprijateljskog borbenog rasporeda u toku noći 25/26., kao i 26. i 27. decembra, one su znatno doprinele razbijanju četničke grupacije istočno od Tuzle.

Dvadeset sedmog decembra, oko 2 časa, 38. divizija, sa 16. brigadom 27. divizije (koja je tu stigla u toku noći 26/27. decembra), prešla je u opšti napad na neprijateljske položaje, s težištem na svom desnom krilu. U prvom naletu, posle kratke ali žestoke borbe, četnička grupacija (desna kolona) bila je potpuno razbijena, te se u neredu povlačila dolinom Spreče ka Ozrenu.

Tako je u dvadesetodnevnim borbama od Romaniјe do Tuzle potpuno potućena grupacija od 8.000 četnika.⁵²⁷ Posle ovakvog razvoja događaja situacija se kod 3. korpusa znatno poboljšala. Iako, relativno, brojno slab, 3. korpus je dejstvom na vrlo važnom i osetljivom operacijskom području odigrao grupnu operativnu ulogu.⁵²⁸ Pre prebacivanja 12. korpusa u Srbiju, 3. korpus je aktivnim dejstvom vezivao jake snage neprijatelja i tako olakšavao dejstva 12. korpusa. Osim toga, on je omogućio prikupljanje 11. i 28. divizije u istočnoj Bosni i obezbedio im povoljne uslove za prebacivanje u Srbiju. Pri tom, vešto manevrišući jedinicama na teritoriji istočne Bosne, oslobodio je niz gradova i sela. Koristeći se iznenadenjem u odlučnom trenutku i na pogodnom mestu, on je ostvarivao nadmoćnost u odsudnim situacijama i nanosio snažne udare neprijatelju.

Isto tako značajnu ulogu je 3. korpus imao i u periodu neprijateljskog povlačenja iz Srbije i Sandžaka preko istočne Bosne. Napadom na kolone i rušenjem komunikacija on je znatno usporavao povlačenje neprijatelja i onemogućio mu da konsoliduje odbranu na levoj obali Drine; a dejstvom ka Drini, kao i u pozadini neprijatelja, stvorio je povoljne uslove za prebacivanje delova Južne operativne grupe divizija iz Srbije u istočnu Bosnu.

DEJSTVA JEDINICA NOV I POJ U HRVATSKOJ

Usled brzog prodora Crvene armije na Balkan i u Mađarsku, kao i zbog potencijalne mogućnosti iskrcavanja saveznika na obalu Jadranskog mora, okupator je u Hrvatskoj bio primoran da u jesen 1944. orijentiše izvesne snage i ka jugozapadu. U vezi s tim, on je posebnu pažnju pridavao komunikacijama koje sa jadranske obale izvode u dolinu Save, kao i

⁵²⁷ Neprijatelj je samo od 21. do 27. decembra imao preko 1.870 mrtvih i 687 zarobljenih. Zaplenjeno mu je 15 minobacača i 74 mitraljeza i puškomitrailjeza (podaci uzeti iz izveštaja Štaba 27. divizije, Arhiv VII, k. 1111, br. reg. 38/2).

⁵²⁸ Zajedno sa odredima, 3. korpus je krajem 1944. imao ukupno 7.820 ljudi (Arhiv VII, k. 408, br. reg. 16/3 i 23/3).

železničkoj magistrali Beograd — Zagreb i pruzi Osijek — Virovitica, koje su pomoću rokadnih komunikacija vezivale savski operacijski pravac sa dravskim.

Zauzete na ostalim frontovima, okupatorske i kvislinške jedinice nisu bile u stanju da u Hrvatskoj u to vreme preduzmu neke ofanzivne poduhvate, već su se orijentisale uglavnom na odbranu komunikacija, važnijih saobraćajnih čvorova i naseđenih mesta. Napade su izvodile gotovo uvek s ciljem da snage Narodnooslobodilačke vojske odbace od pojedinih uporišta i komunikacija.

S druge strane, zadatak jedinica NOVJ u Hrvatskoj u to vreme bio je da razbiju ustaško-domobranske vojne formacije i njihovu vlast, da razaraju sve što je služilo okupatoru, da prošire slobodnu teritoriju, izvrše mobilizaciju novih boraca i zajedno s političkim organizacijama pomognu jačanje i uspostavljanje narodne vlasti.

U takvoj situaciji sve češće je u domobranskim jedinicama dolazilo do masovnih pojava demoralizacije, dezertiranja i predavanja jedinicama NOVJ. To je naročito učestalo posle poziva koji je, 30. avgusta, predsednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije uputio svima onima koji su se nalazili u službi okupatora: da napuste neprijateljske oružane formacije.⁵²⁹

Požeška i Daruvar-ška kotlina Kako su se iz Slavonije snabdevale žitom i ostalim životnim potrebama ne samo jedinice NOVJ koje su tamo dejstvovale već i one u pasivnim krajevima Hrvatske, to je u letu 1944. osnovni zadatak 6. i 10. korpusa bio da obezbede žetvu i prebace veću količinu žita na desnu obalu Save. U vezi s tim, 6. korpus je početkom jula prebacio 12. diviziju sa Dilja u Požešku kotlinu.⁵³⁰

Odmah po izbijanju u ovu kotlinu, jedinice 12. divizije su noću 6/7. jula zauzele neprijateljsko uporište Jakšić, a

⁵²⁹ U njemu se, pored ostalog, kaže: ... »Svi oni, koji će se zateći posle 15 rujna 1944 godine u vojnim formacijama domobranstva, četnika i drugim neprijateljskim oružanim formacijama i koji se bore protiv Narodno-oslobodilačke vojske, bit će izvedeni pred ratni sud i suđeni kao izdajice naroda i kažnjeni najstrožjom kaznom... Pozivam poslednji put sve zavedene koji služe okupatoru i slušaju izdajice, da se trgnu barem u poslednjem času i donekle isprave svoj zločin prema narodu« (Arhiv VII, k. 1977, br. reg. 3/4). Pre ovog poziva upućivani su nekoliko puta slični pozivi.

⁵³⁰ Osamnaesta brigada te divizije ostavljena je u rejonu Dilja da osigurava žetvu. Krajem jula ona je, zajedno sa Omladinskom brigadom »Joža Vlahović«, ušla u sastav novoformirane 40. divizije 8.-korpusa.

9/10-og Kuzmicu. Napadom iz susednih uporišta neprijatelj je 12. i 13. jula pokušao da odbaci 12. diviziju i onemogući obavljanje žetve, ali u tome nije uspeo. Divizija je zatim, zajedno sa Požeškim odredom, dejstvovala na odseku Bekteže — Poreč — Kula, gde je, pored ostalog, 18. jula izjutra odbila napad oko 1.500 neprijateljskih vojnika, podržavanih artiljerijom.

Udruženim naporima jedinica 6. korpusa, partizanskih odreda, vojnopožadinskih organa i naroda uspešno je izvršen posao oko žetve. Najveći deo žita prebačen je preko Save do jedinica 4. korpusa.

Zatim je Glavni štab Hrvatske naredio 6. korpusu da se prebaci u Daruvarsku kotlinu da bi тамо čistio manja uporišta neprijatelja, vršio mobilizaciju novih boraca i sadejstvovao s jedinicama 10. korpusa. Jedinice 6. korpusa — 12-ta, 28-ma (bez 21. brigade) i 40. divizija, i Posavski, Daruvarski i Bilogorski partizanski odred — stigle su krajem jula u Daruvarsku kotlinu i već 2. avgusta zauzele neprijateljsko uporište Badljevinu⁵³¹ (tom prilikom je zaplenjeno 8 mitraljeza, 66 pušaka, 8 automata i drugi ratni materijal). Devetog avgusta, na poziv Štaba 12. divizije, predao se neprijateljski garnizon u Končanici. Skoro svi domobrani 6. čete 4. puka 4. pionirske brigade stupili su dobrovoljno u jedinice 6. korpusa. Sutradan se 12. divizija prebacila u rejon Sirača, južno od Daruvara, gde je do 18. avgusta vodila svakodnevne borbe s neprijateljem koji je, radi odbrane uporišta, vršio česte ispade.

Da bi sadejstvovao s jedinicama 10. korpusa i rasterećivao ih od pritiska neprijateljskih snaga u Moslavini, Štab 6. korpusa je odlučio da napadne uporište Grubišno Polje koje su branili dva bataljona 4. brdske brigade, manji broj Nemaca, milicija i žandari. Za napad je određena 12. brigada, a ostale jedinice 12. divizije i 40. divizija zatvarale su pravce prema Daruvaru, Velikim Zdencima i Bjelovaru. Bilogorski odred je bio u korpusnoj rezervi.⁵³² Napad je počeo 18. avgusta u 5 časova. Uz podršku artiljerije brzo je probijena spoljna linija odbrane, a po likvidaciji utvrđenih zgrada u centru neprijatelj se počeo po grupama predavati. Jedna jača grupa je uspela da se probije u pravcu Daruvara, ali je većim delom zarobljena od jedinica na obezbeđenju. Neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke u ljudstvu i materijalu, i svaki njegov otpor je bio slomljen.

Dva dana kasnije, 20. avgusta, 18. brigada 40. divizije napala je uporište Hercegovac, u kome se nalazilo oko 700 domobrana, ustaša i Nemaca, dok su ostale jedinice 6. korpusa osigу-

⁵³¹ Po naređenju Vrhovnog štaba, Štab korpusa je noću 23/24. jula prebacio 21. brigadu 28. divizije na Motajicu, gde je smenila 11. diviziju koja je krenula u Srbiju.

⁵³² Za to vreme je 28. divizija prebacivala žito preko Save.

r

ravale pravce prema Daruvaru, Bjelovaru i Garešnici. Borba je vođena ceo dan, ali se 18. brigada morala povući zbog osetnih gubitaka.

Borbe jedinica 6. korpusa u Daruvarskoj kotlini u toku avgusta imale su veliki vojnički i politički značaj. Narod se još više uverio u brzi slom nemačke armije i Pavelićeve vojske. Njegovo raspoloženje ogledalo se i u prilivu oko 2.000 novih boraca, što je omogućilo da se krajem avgusta od Bilogorskog odreda i 1. bataljona brigade »Joža Vlahović« formira Virovitička brigada, koja je ušla u sastav 40. divizije.

Da bi se obezbedio brži razvoj operacija u Srbiji i onemoćilo prebacivanje neprijateljskih jedinica na pravcu prodora Operativne grupe divizija, vrhovni komandant je naredio svim jedinicama NOV i POJ da na čitavom jugoslovenskom ratištu onesposobe komunikacije za neprijateljski saobraćaj. U sklopu priprema za izvršenje tog zadatka, Glavni štab Hrvatske je naredio 6. i 10. korpusu da organizuju minerske kurseve, a preko savezničkih misija blagovremeno obezbede eksploziv i mi-

U vezi s tim, Štab 6. korpusa je 29. avgusta naredio potčinjenim jedinicama da na svojim operativnim područjima prisustvu rušenju komunikacija. Za nekoliko dana je 28. divizija porušila prugu Beograd — Zagreb na 238 mesta i više objekata na njoj, a 12. divizija — tu istu prugu na 360 mesta i više bunkera. Osječki odred je dejstvovao na pruzi i drumu Đakovo — Osijek, a Podravski odred je dejstvovao između Našica i Osjeka, zatvarajući pravce Našice — Čaglin i Našice — Podgorač. Jedino se 40. divizija morala povući zapadno od Slavonske Požege, jer je neprijatelj grupisao prema njoj jače snage. U ovim akcijama su jedinice 6. korpusa zadobile veliki ratni plen.

Pošto je ostavio Osječku brigadu da i dalje dejstvuje na komunikaciji Beograd — Zagreb, Štab 6. korpusa je ostale snage orijentisao ka Požeškoj kotlini u nameri da napadne Požegu. U ovoj su se tada nalazili delovi 8. lovačkog domobranskog puka, oko 300 vojnika iz 1. kozačke divizije i izvestan broj ustaša. Za napad je određena 12. brigada 12. divizije, ojačana artiljerijom i tenkovima, a ostale jedinice su vršile obezbeđenje prema Pleternici, Jakšiću, Novoj Kapeli i Novoj Gradišci.

Po planu napad je trebalo početi 5. septembra posle bombardovanja Požege od strane savezničke avijacije. Iako saveznička avijacija nije izvršila bombardovanje, od napada se nije odustalo. Neprijatelj je pokušao da ispadom iz grada odbaci naše snage, ali je odbijen protivnapadom. To je izazvalo demoralizaciju kod domobrana, pa se njih 400 predalo. Brigada je prodrla u grad i počela likvidaciju ostataka posade. U međuvremenu se 3. bataljon 8. domobranskog puka iz Pleternice pro-

bio kroz položaj obezbeđujućih jedinica i spojio s jedinicama u Slavonskoj Požegi. Zbog toga su se jedinice 12. brigade, posle kraće borbe, morale povući iz grada. Neprijatelj je posle nekoliko dana napustio Požegu, a nešto kasnije i Pleternicu, u koju su ušle naše jedinice.

Dok su se vodile borbe za Požegu, Osječka brigada je noću 5/6. septembra oslobođila uporište Perkovac Stari, a 7-og napala na Vrpolje, koje su branili delovi domobranskog 5. lovačkog puka i manji broj Nemaca. U višečasovnoj borbi domobraska posada je prisiljena na predaju, a zgrada iz koje su Nemci davali otpor dignuta je u vazduh. Tom prilikom je Osječka brigada zadobila veliki ratni plen.

Posle borbi u Požeškoj kotlini Stab 6. korpusa je uputio 12. diviziju u rejon Đakova, a 40. diviziju u Daruvarsku kotlinu.⁵³³ Virovitička brigada 40. divizije, koja je ostala u širem rejonu Virovitice, izvršila je noću 8/9. septembra napad na Suhopolje, ali nije uspela da ga zauzme. Sutradan se neprijatelj povukao.

Blokadom je htela 12. divizija da prisili posadu Đakova na predaju. U međuvremenu je opkoljenom garnizonu stiglo pojačanje iz Osijeka i Vipolja, te je ona zbog toga odustala od blokade i ostala u širem rejonu Đakova, gde se odmarala i izvodila manje akcije na komunikacijama.

Po dolasku na prostoriju jugozapadno od Daruvara Stab 40. divizije je odlučio da napadne na Pakrac. Za to vreme bi Posavski odred i 1. bataljon 18. brigade vršili pritisak na Lipik, a Virovitička brigada vršila demonstrativan napad na Daruvar. Pakrac su branili 1. i 2. bataljon domobranskog 8. brdskog puka i druge manje jedinice, a u Lipiku su bili delovi 2. bataljona domobranskog 4. brdskog puka. Napad na Pakrac je otpočeo 13. septembra u 18 časova. Uz podršku artiljerije i tenkova, veštim manevrom zauzeti su svi dominirajući položaji i savladana je spoljna odbrana. Prodiranje u grad i zauzimanje neprijateljske artiljerije demoralisalo je domobrane, pa su počeli da se predaju. Zapaljena je zgrada iz koje su davali otpor Nemci i ustaše. Sutradan, do 7 časova, neprijatelj je bio potpuno savladan.

Noću 13/14. septembra, za vreme borbe u Pakracu, Stab 40. divizije je naredio jedinicama koje su vršile pritisak na Lipik da to mesto zauzmu. U borbi koja je trajala do 7 časova ujutru Lipik je zauzet. Samo manji deo posade je uspeo da se probije ka Banovoj Jaruzi, a ostatak je uništen ili zarobljen.

⁵³³ Noću 13/14. septembra 28. divizija je prešla Savu na odsek Kobaš — Duboko, u Bošni prihvatile svoju 21. brigadu, prebacila se u Srbiju i ušla u sastav 12. korpusa.

Po zauzimanju Pakraca Stab 40. divizije je uputio Virovitičkoj brigadi dva bataljona 18. brigade i vod tenkova radi napada na Daruvar. Posada u Daruvaru (domobranski 4. puk, bez 2. bataljona, i 11. ustaški bataljon) zahtevala je da joj se dozvoli da neometano napusti Daruvar, ali je to Stab divizije odbio. Međutim, opkoljenom garnizonu su stigla pojačanja iz Banove Jaruge i omogućila mu da se izvuče iz grada. Jedinice 40. divizije su ušle u Daruvar 16. septembra. Neprijatelj je takođe napustio uporišta Garešnicu i Hercegovac.

Tako je 6. korpus do polovine septembra oslobođio čitavu Požešku i Daruvarsку kotlinu i prostoriju zapadno od Daruvara i Pakraca sve do Ilove. Ova mu je slobodna teritorija poslužila kao osnovica za dalje operacije i omogućila neposrednu vezu s jedinicama 10. korpusa. Narodna vlast je uspostavila saobraćaj, prilagodila privredu potrebama jedinica i, u saradnji sa vojnopožadinskim organima, sprovela mobilizaciju novih boraca.

Moslavina, Kalnik i Hrvatsko zagorje

Dejstvujući na svojoj operacijskoj prostoriji u duhu opštih direktiva Glavnog štaba Hrvatske, 10. korpus je u julu i avgustu čestim napadima ometao neprijateljski saobraćaj na prugama: Varaždin — Zabok, Bjelovar — Kloštar, Bjelovar — Grubišno Polje, Bjelovar — Garešnica i Varaždin — Koprivnica. Naročite uspehe postigle su jedinice 33. divizije na prugama Križevci — Dugo Selo i Križevci — Bjelovar. Osim toga, one su noću 9/10. avgusta, posle oštih borbi, zauzele neprijateljska uporišta Dubravčak i Mahovo,⁵³⁴ a u drugoj polovini meseca, iz rejona Velika Bara — Veliki Grđevac — Velika Jasenovača, sadejstvovali s jedinicama 6. korpusa u Daruvarskoj kotlini. Za to vreme je 32. divizija delom snaga izbila u Podravini radi mobilizacije novih boraca, dok su Istočna i Zapadna grupa partizanskih odreda i dalje dejstvovali na komunikacijama.

Početkom septembra, u vezi s poznatom direktivom Vrhovnog štaba NOVJ, jedinice 10. korpusa su usmerile svoja dejstva skoro isključivo na rušenje komunikacija. Tako je 7. divizija porušila prugu između Popovače i Kutine na 150 mesta, železničku stanicu Voloder, više mostova, propusta i

⁵³⁴ Po naredjenju Glavnog štaba Hrvatske od 28. jula, trebalo je da jedinice 10. korpusa zazuzmu uporišta Dubravčak i Mahovo, a jedinice 4. korpusa uporište Martinska Ves na desnoj obali Save, kako bi se stvorili uslovi za formiranje Posavskog područja i za lakše prebačivanje hrane preko Save.

bunkera.⁵³³ Zatim je, obezbeđujući se 1. brigadom 33. divizije sa pravca Sveti Ivan Zabno — Gradec, savladala posadu u Repincu i Vrbovcu. Istovremeno je između Križevaca i Bjelovara porušila 5 mostova, 12 bunkera, 8 km telegrafsko-telefonske linije i prugu na 123 mesta. Posle toga se prebacila na prostoriju Dubrava — Marinkovac — Lipovčani, gde je ostala do 13. septembra.

Jedinice 33. divizije su izbile na prostoriju Velika Branjska — Većeslavac — Široko Selo — Pešćenik — Hudovljani. Tu su 1. septembra odbile napad oko 1.000 ustaša i prisilile ih na povlačenje prema Koprivnici i Novigradu Podravskom, a zatim se orijentisale prema pruzi Križevci — Koprivnica. Međutim, neprijatelj je iz Novigrada Podravskog i Koprivnice izbio u Gornji Križ i severno od Hudovljana i tu organizovao položaje za odbranu. Divizija je napala ove neprijateljske snage, ali nije uspela da ih potisne sa utvrđenih položaja; stoga se povukla i prebacila u širi rejon Dubrave.

Brigada »Braća Radić« 32. divizije i 3. diverzantski bataljon su 1—5. septembra porušili preko 12 km pruge Zagreb — Varaždin i više mostova. Divizija je zatim prešla u rejon Fodrovec — Zaistovec, gde je izvršila pripreme za napad na uporište Sveti Ivan Zelina. Napad na ovo uporište, koje je branilo oko 130 neprijateljskih vojnika, počeo je oko ponoći 7/8. septembra. Obezbeđenje napada sa pravca Zagreba, rуšenjem mostova između Donje Zeline i Komina, vršili su delovi 32. divizije i 3. diverzantski bataljon. Posle četvoročasovne borbe savladan je otpor neprijatelja.

Stab 10. korpusa je 12. septembra naredio da 1. brigada 33. divizije i 3. brigada i 2. bataljon 4. brigade 7. divizije napadnu Križevce, a ostale jedinice 7. i 33. divizije i 32. divizija da obezbede napad od intervencije neprijatelja iz susednih garnizona. Navedene jedinice 7. divizije uspele su da probiju spoljnju odbranu i prodrnu u grad. Ali je 1. brigada 33. divizije neopravdano zakasnila. To je neprijatelju omogućilo da organizuje odbranu i spreči zauzimanje Križevaca.

Posle neuspelog napada na Križevce 7. divizija je upućena južnije od prostorije Dubrava — Marinkovac radi dejstva na komunikacije Beograd — Zagreb, a 32. i 33. divizija su upućene u širi rejon Dubrave, gde su vršile obuku i mobilizaciju novih boraca od kojih je, u sastavu 33. divizije, 25. septembra formirana i 3. brigada.

Iako su jedinice 10. korpusa bile relativno mlade, brojno male i slabije naoružane od ostalih jedinica, one su s uspehom

⁵³³ Sedma divizija (bez 1. i 2. brigade), iz sastava 4. korpusa, bila je privremeno pod komandom 10. korpusa.

izvodile dejstva na komunikacije i manja neprijateljska uporišta. Deo vremena posvećen političkom radu pozitivno se odrazio na terenu i doprineo većem priliku novih boraca i jačanju borbene gotovosti 10. korpusa.

Podravina Oslobođenjem Požeške i Daruvarske kotline stvoreni su uslovi da se glavnina snaga 6. i 10. korpusa orijentise prema Podravini, a njihov manji deo ostavi da i dalje dejstvuje na komunikacije Zagreb — Varaždin i Zagreb — Koprivnica. Zato je Glavni štab Hrvatske naredio štabovima 6. i 10. korpusa da ispitaju mogućnost napada na Bjelovar i stvore plan dejstava u Podravini, što su ovi i učinili. Cilj tih operacija je bio: uništiti glavninu ustaških snaga, oslobođiti Podravinu, vojnički i politički se učvrstiti na toj prostoriji, izvršiti mobilizaciju novih boraca i stvoriti jaču ekonomsku bazu.

Krajem septembra su 6. i 10. korpus grupisali svoje jedinice na liniji Podravska Slatina — Virovitica — Kloštar i ubrzo postigli krupne rezultate. U borbama 25. i 26. septembra 18. brigada 40. divizije je ovladala Podravskom Slatinom a 12. brigada 12. divizije Čađavicom.³³⁶

Dok se vodila borba za Podravsku Slatinu, oko 1.000 ustaša i SS policajaca je pokušavalo da od Đurđenovca prodre u Podravsku Slatinu i pojača odbranu. Njih je dočekala Osječka brigada kod Čačinaca i prinudila na povlačenje.

Prvog oktobra je Stab 6. korpusa naredio 12. diviziji da 12-ta i Osječka brigada napadnu Viroviticu, u kojoj su se nalazile četiri čete domobranske podoficirske škole (883 podoficira), 420 ustaša i 60 žandara, a 4. brigada i Podravski odred zatvore pravce od Donjeg Miholjca i Našica. Četrdeseta divizija je imala zadatok: da 18. brigada zatvori pravac Pitomača — Virovitica i sadejstvuje s jedinicama 10. korpusa u napadu na Pitomaču, a brigada »Joža Vlahović« zatvori pravac Barč — Virovitica i poruši mostove na Dravi kako bi se onemogućilo povlačenje neprijatelja tim pravcem. Čehoslovačka brigada je bila u Suhopolju kao korpusna rezerva.

Napad na Viroviticu je počeo 4. oktobra u 3,30. I pored žilavog otpora, brigade su probile spoljnu liniju odbrane i prodrle u grad. Neprijatelj je uzalud pokušavao da protivnapadom povrati izgubljene položaje, jer je 12. brigada, uvodeći rezerve, postigla još veći uspeh. Pritešnjen sa svih strana, neprijatelj se delom snaga, uz velike gubitke, probio i izvukao ka Dravi, ali je tu dočekan od Virovitičke brigade i većim

³³⁰ U oslobođenoj Podravskoj Slatini je 28. septembra formirana brigada, koja je ušla u sastav 12. divizije.

delom uništen. Ostatak se povukao u tvrđavu, odakle je davao otpor čitavu noć i sutradan do 17 časova, kada je i tu bio savladan.

Skoro istovremeno s napadom jedinica 6. korpusa na Viroviticu, jedinice 10. korpusa su napale na uporišta Pitomaču i Kloštar.⁵³⁷ Na Pitomaču je napadala 32. divizija, a na Kloštar 33. divizija, ojačana jednom brigadom 7. divizije. U toku borbe za Pitomaču neprijatelj je uspeo da se 5. oktobra oko 8 časova probije u pravcu Podravskih Sesveta i izbegne uništenje.

Borba za Kloštar je počela 4. oktobra u 4 časa i trajala sutradan do 18 časova. Neprijatelj iz Đurđevca je pokušao da se spoji sa snagama u Kloštru, ali u tome nije uspeo. Isto tako su i snage iz Kloštra nastojale da se spoje sa snagama u Đurđevcu, što je pošlo za rukom samo jednoj četi, a ostatak se probio ka severu, pretrpevši osetne gubitke u ljudstvu i ratnom materijalu.

U nastupanju prema Koprivnici trebalo je da 6. i 10. korpus očiste neprijateljska uporišta u Đurđevcu, Virju i Novigradu Podravskom. Stabovi korpusa su se sporazumeli da 6. korpus napadne na Đurđevac, a 10. korpus na Virje i Novigrad Podravski. Pre toga, Stab 6. korpusa je uputio brigadu »Joža Vlahović« u Požešku kotlinu, sa zadatkom da dejstvuje na komunikaciji Beograd — Zagreb, i pod njenu komandu stavio Požeški i Posavski odred.

U borbama 11. i 12. oktobra jedinice 6. i 10. korpusa su oslobodile Đurđevac i Novigrad Podravski i primorale neprijatelja da napusti Virje. Uspeh naših jedinica bio bi veći da je više pažnje posvećeno sadejstvu, vezi i zatvaranju pravaca kojima se neprijatelj izvlačio. Takođe, zbog slabo organizovanog gonjenja, jedinice 33. divizije nisu uništile neprijatelja u Virju i Novigradu Podravskom, iako su ga bile dovele u kritičnu situaciju.

Za to vreme je neprijatelj iz Koprivnice nastojao da se probije i spoji sa snagama u Novigradu Podravskom. On je uspeo da zauzme Hlebine i prisili 3. brigadu 7. divizije da se povuče na kanal kod Stoca. Odavde je 3. brigada prešla u protivnapad i odbacila neprijatelja iz Hlebina. Zatim je, uz sadejstvo jedinica 32. divizije, razbila neprijateljske snage koje su se povlačile iz Đurđevca, Novigrada Podravskog i Virja i našla se za njihovim ledima.

Novooslobodena teritorija u Podravini, povezana sa slobodnom teritorijom Požeške i Daruvarske kotline, predstavljala je u jesen 1944. solidnu bazu s koje su naše jedinice preduzimale dalja dejstva. Kako je tih dana razvoj operacija u Srbiji

⁵³⁷ Pitomaču je branilo oko 1.000 a Kloštar oko 550 ustaša.

doveo Nemce u još teži položaj, to je vrhovni komandant NOV i POJ, da bi onemogućio njihovo neometano izvlačenje, naredio Glavnom štabu Hrvatske da se komunikacije ponovo smatraju glavnim neprijateljskim objektom. No pošto je skoro čitava Podravina, sem Koprivnice, bila oslobođena, štabovi 6. i 10. korpusa su smatrali da je potrebno prvo napasti na Koprivnicu, a zatim, pri povratku jedinica 6. korpusa na glavnu komunikaciju Beograd — Zagreb, uništiti posadu i u Bjelovaru.

Prema prikupljenim podacima, u Koprivnici su se tada nalazili 20. bataljon i delovi 36. bataljona 5. ustaške brigade, ostaci razbijenih ustaških jedinica iz Podravine i delovi 1. puka Pavelićeve gardijske brigade, sa artiljerijom i tenkovima.

Napadom na Koprivnicu je rukovodio privremeni Operativni štab.⁵³⁸ On je odlučio da 7. i 32. divizija izvrše obuhvatni napad na Koprivnicu; da 33. divizija zatvori pravce Ludbreg — Koprivnica i Križevci — Koprivnica, a 40. divizija pravac severno od Koprivnice, na liniji Drnje — Terčec — Pustakovec. Ostale jedinice su bile u rezervi.

Napad je počeo noću 13/14. oktobra. Nekoliko pokušaja da se probije neprijateljska odbrana bili su bezuspešni. Sutradan je napad ponovljen, ali je neprijatelj protivnapadom odbacio naše snage. Zbog gubitaka izvučena je iz borbe 7. divizija, a uvedene su 18. brigada 40. divizije i Osječka brigada 12. divizije. Sledeće noći napad je nastavljen i produžen idućeg dana. Posle delimičnog uspeha, jedinice su opet vraćene na polazne položaje. Zatim je iz borbe izvučena i Osječka brigada, a uvedena 12. brigada 12. divizije. Ponovljeni napad noću 15/16-og bio je takođe odbijen, posle čega je usledilo naređenje za povlačenje.

Uzrok ovom neuspehu je bio, pre svega, u slabom funkcionalisanju obaveštajne službe. Podaci o neprijatelju su bili netačni a komanda ih je bez dovoljnog proveravanja usvajala, što je dovelo do nerealne procene odnosa snaga. Neprijatelj je, pomoću jakih rezervi, podržavan artiljerijom i povremeno avijacijom, prelazio u protivnapad i odbijao naše snage. Kod naših jedinica nije bio uskladen napad pešadije i artiljerije, niti je iskorišćen uspeh jednih od strane drugih.

Posle oslobođenja Beograda i skoro čitave Srbije, pruga Beograd — Zagreb je bila od životnog značaja za Nemce: trebalo je snabdevati jedinice u Sremu i izvlačiti grupu armija »E«. Zbog toga je Glavni štab Hrvatske naredio 6. korpusu da svoje jedinice orijentiše prema toj pruzi, ostavljajući u Podravini samo Virovitičku brigadu, a 10. korpusu — da svoje jedinice orijentiše prema Kalniku i Zagorju. Kako su jedinice tih kor-

⁵³⁸ Operativni štab su sačinjavali: načelnik Glavnog štaba Hrvatske, komandant 6. korpusa i komesar 10. korpusa.

pusa za vreme borbi u Podravini pretrpele osetne gubitke i bile premorene, to se odustalo od planiranog napada na Bjelovar.

Izvršavajući dobijeni zadatak, Stab 6. korpusa je 40. diviziju uputio u širi rejon Psunja da dejstvuje na prugu između Banove Jaruge i Batrine, a 12. diviziju na prostoriju Dilja radi rušenja komunikacije od Batrine do Vrpolja.

Deseti korpus je 32. diviziju uputio u Zagorje da dejstvuje na komunikaciju Zabok — Varaždin, a 33. diviziju ostavio jugozapadno od Novigrada Podravskog, sa zadatkom da onesposobi komunikaciju Koprivnica — Dugo Selo.⁵³⁹ Odredi 10. korpusa takođe su izvodili diverzije na pruzi Beograd — Zagreb.⁵⁴⁰

Do kraja oktobra su jedinice 6. i 10. korpusa izvršile više uspešnih napada na neprijateljske kolone i rušenjem pruge ometale saobraćaj, a diverzantski odredi, koji su dejstvovali na komunikacije Banova Jaruga — Novska, Brod — Vinkovci, Striživojna — Đakovo — Osijek i Osijek — Našice, vršili su diverzije i napade na manje posade neprijatelja. No svi ti uspesi nisu bili ni izdaleka onakvi kakvi su mogli biti s obzirom na jačinu i borbenu vrednost jedinica. Slabost je bila u tome što su napade izvodile manje jedinice, a ne brigade i divizije. Zbog toga je Glavni štab Hrvatske energično zahtevao da se jedinice do maksimuma aktiviraju i da pristupe izvođenju krupnijih operacija.

Istočna Slavonija

Početkom novembra je Stab 6. korpusa odlučio da napadne Našice i niz manjih uporišta u njegovom rejonu, kako bi se proširila slobodna teritorija i uspešnije dejstvovalo na komunikaciju Osijek — Donji Miholjac. Stoga je 40. diviziju uputio na prostoriju Drenjski Slatinik — Ostrošinci — Bučje da dejstvuje na prugu Našice — Osijek, a 12. diviziju, pošto je noću 13/14. novembra likvidirala oko 600 Nemaca u Piškorevcu, orijentisao ka Našicama.

Stab korpusa je takođe odlučio da pre napada na Našice uništi neprijateljske posade u Klokočevcu, Našičkoj Breznici i Markovcu, pretpostavljajući da će pod pritiskom naših jedinica neprijatelj napustiti Đurđenovac. U tom cilju je naredio

⁵³⁹ Jedinicama 7. divizije koje su bile pod komandom 10. korpusa naredio je Glavni štab Hrvatske da se vrati u sastav 4. korpusa, a umesto njih da dođu 1. i 2. brigada iste divizije i dejstvuju na komunikaciju Beograd — Zagreb.

⁵⁴⁰ Dotadanji 2. diverzantski odred je preformiran u tri diverzantska odreda: jedan je ušao u sastav 4. korpusa, drugi u sastav 6. korpusa, treći u sastav 10. korpusa.

12 diviziji da njena 12. brigada zauzme Velimirovac i zatim ostane u divizijskoj rezervi, Osječka brigada napadne Klokočevac i obezbedi pravac od Donjeg Miholjca, 4. brigada napadne uporište Našičku Breznicu i zatvori pravac Osijek — Našice, a Čehoslovačka brigada zatvori pravac Đakovo — Našice. Zadatak 40. divizije bio je: da Virovitička brigada posedne položaje južno od Durđenovca i spreči intervenciju neprijatelja iz njega, 18. brigada zatvori pravac prema Našicama, a Omladinska brigada vrši demonstrativan napad na Našice i zatvori pravac severoistočno od Markovca.

Napad na ova neprijateljska uporišta počeo je 17. novembra u 22 časa. Pošto je neprijatelj sam napustio Velimirovac i Našičku Breznicu, Stab korpusa je doneo odluku da 18. novembra u 6 časova napadne Našice i Markovac. Po toj odluci trebalo je da 12. brigada zauzme Markovac i sadejstvuje Osječkoj brigadi u zauzimanju Klokočevca, a Omladinska i 18. brigada, ojačane sa dva tenka i divizionom artiljerije, izvrše obuhvatni napad na Našice.

U toku 18. novembra savladan je neprijatelj u Klokočevcu i Markovcu. Manji deo posade je uspeo da se iz Markovca izvuče u pravcu Našica, a ostatak je uništen ili zarobljen.

Međutim, napad određenih jedinica na Našice nije otpočeo jednovremeno: 18. brigada je napala 18. novembra u 7 časova a Omladinska u 11 časova. To se odrazilo na tok borbe, jer je neprijatelj angažovao jače snage prema 18. brigadi i sprečio njeno napredovanje. Svi pokušaji (18-og, 19-og i noću 19/20. novembra) da se probije spoljna odbrana i prodre u grad bili su bezuspešni. Stab korpusa je 20. novembra smenio Omladinsku brigadu. Umesto nje uveo je 12. brigadu, koju je ojačao jednim bataljonom Osječke brigade. U toku toga dana 12. brigada je probila odbranu i prodrla u grad. Sutradan je neprijatelj pokušao da protivnapadima povrati izgubljene položaje, ali nije uspeo. Dvanaesta brigada je zauzela više otpornih tačaka na spoljnoj liniji odbrane i nekoliko objekata u centru, i povezala se sa delovima 18. brigade koji su takođe prodrli u grad. Spoljna linija odbrane slomljena je u celini tek 22. novembra u 17 časova. Jedan deo neprijateljskih snaga povukao se u Turkovića dvorac, koji je bio pripremljen za odbranu, a drugi se pod zaštitom avijacije probio u pravcu Durđenovca.

Virovitička brigada, koja je obezbeđivala napad od Durđenovca, vodila je žestoke borbe sa neprijateljem koji je pokušavao da prodre u Našice. To isto su činile Osječka brigada prema Donjem Miholjcu i 4. brigada prema Osijeku. Tek 22. novembra posle podne neprijatelj je uspeo da uđe u Klokočevac.

U takvoj situaciji Štab korpusa je povukao jedinice koje su zatvarale navedene pravce i postavio ih na liniju Markovac — Trnik — Šipovac — Martin, jer je računao da će dvorac u Našicama biti brzo zauzet. Međutim, napad na dvorac, noću 23/24-og, nije uspeo. U međuvremenu dva bataljona Omladinske brigade sami su se povukli na pravcu Donji Miholjac — Našice i omogućili neprijatelju da nesmetano izbije na Našički potok. Jedan bataljon 12. brigade je zadržao neprijatelja na mostu pred gradom. Za to vreme neprijatelj je prodrio u Markovac, pa je situacija za jedinice u gradu postala još teža. Pošto se nije mogao savladati otpor neprijatelja u dvorcu, Štab korpusa je 24. novembra u 4 časa naredio da se Našice napuste.

I pored toga što su jedinice 6. korpusa bile premorene, uspeh u napadu na Našice ne bi izostao da je bilo više upornosti kod nekih štabova i da je postojala jaka rezerva koja bi sprečila intervenciju neprijatelja iz susednih uporišta. Time bi se dobilo u vremenu, i neprijatelj ne bi mogao brzo da interveniše. Deo krivice za neuspeh snose i štabovi Osječke i Omladinske brigade: Osječka brigada je nespremna dočekala neprijatelja i propustila ga za Našice, a jedinice Omladinske brigade su se povukle bez odobrenja i na taj su način otvorile put neprijatelju. Bilo bi, možda, celishodnije da su u početku napada angažovane jače snage da bi se postigao glavni cilj — zauzimanje Našica.

Posle napada na Našice Štab 6. korpusa je prebacio 12. diviziju jugoistočno od Našica a 40. diviziju u Požešku kotlinu, gde su se do kraja meseca odmarale i sredivale.

Kako je u međuvremenu neprijatelj zauzeo Pleternicu i Slavonsku Požegu, to je Štab 40. divizije odlučio da ponovo osloodi ova mesta, pa je izdao zapovest Virovitičkoj brigadi da napadne Pleternicu, 18. brigadi — da zatvori pravac Nova Kapela — Batrina — Pleternica, a 4. brigadi — da zatvori pravac Brod — Andrijevcu — Pleternica. Omladinska brigada i Brigada narodne odbrane trebalo je da vrše demonstrativan napad na Požegu, a Požeški odred da zatvori pravac Nova Gradiška — Slavonska Požega.

Napad na Pleternicu je počeo 2. decembra u 2 časa. U toku dana su bile zauzete sve otporne tačke, a uveče i groblje, odakle je pružan najjači otpor. Neprijatelj je iz susednih garnizona pokušao da se probije do -Pleternice i pojača odbranu, ali su ga zadržale 18. i 4. brigada. Za vreme demonstrativnog napada na Slavonsku Požegu, dva bataljona Omladinske brigade su prodrli u grad i zauzeli nekoliko otpornih tačaka; ali kako ostale jedinice te brigade nisu sadejstvovale, morali su

se povući. Uviđajući opasnost koja preti Slavonskoj Požegi, neprijatelj se noću 5/6. decembra povukao u Novu Kapelu L u Batrinu.

U međuvremenu 12. divizija (bez 4. brigade), pošto nije uspela da zauzme neprijateljsko uporište Čepin, napadala je kolone i transporte i ometala saobraćaj.

Za vreme priprema naših snaga za ofanzivu na liniji Ilok — Erdevik — Kukujevci, krajem novembra i početkom decembra, Vrhovni štab da bi im olakšao dejstva, naredio je 6. korpusu da se orijentiše prema istoku i glavnoj pruzi Beograd — Zagreb i da preko Donjeg Miholjca uspostavi vezu sa 12. korpusom NOVJ, koji se nalazio na levoj obali Drave. Štab 6. korpusa je grupisao snage na prostoriji Našice — Donji Miholjac — Osijek — Brod da očiste manja uporišta i onesposobe komunikacije za saobraćaj, a 4. brigadu 12. divizije ostavio radi dejstva na pruzi između Nove Kapele i Nove Gradiške. Uz to je i 40. diviziji postavio zadatok da iz šireg rejona Našica onemogući saobraćaj na komunikacijama i izvrši blokadu Našica, a 12. diviziji — da sprečava saobraćaj na komunikacijama Đakovo — Osijek i Vinkovci — Đakovo.

Do početka januara oslobođila je 40. divizija nekoliko manjih mesta, a prugu Našice — Osijek potpuno onesposobila za saobraćaj. Noću 10/11. decembra 12. brigada 12. divizije razbila je jednu nemačku policijsku četu u Vrbici, zaplenivši pri tom sva motorna vozila (koja su većim delom uništena zbog nedostatka šofera). Osječka brigada je napala na Široko Polje i uspela da prodre u grad, ali zbog intervencije neprijateljskih snaga iz Osijeka, 15. decembra, morala se povući.

Borbe za virovički mostobran

Dok su jedinice 6. korpusa vodile borbu u istočnoj Slavoniji, 10. korpus je glavninom snaga dejstvovao duž komunikacije Zagreb — Varaždin, a manjim snagama zapadno od Dubrave (između Križevaca i Ivanić-Grada).

Početkom novembra su 32. divizija i 1. zagorska brigada dejstvovale u Zagorju. Jedinice 32. divizije zauzele su 3. novembra neprijateljska uporišta Trgovišće i Hrašćinu, a zatim se prebacile na prostoriju Zaistovec — Fodrovec. Prva zagorska brigada je prešla u širi rejon Loborskog Golubovca.

Glavnina 33. divizije prebacila se u Moslavini i noću 7/8. novembra savladala neprijatelja u uporištu Brckovljanićima i Donjem i Gornjem Gračecu; sem toga, porušila je na 97 mesta prugu između Ivanić-Grada i Dugog Sela. Istovremeno je 32. divizija zauzela uporište Donju Zelinu, ali, zbog prodora neprijatelja iz susednih garnizona, nije mogla da evakuise plen koji joj je pao u ruke.

U vezi s ofanzivom jedinica Crvene armije i naših snaga^ li Vojvodini, Glavni štab Hrvatske naredio je 10. korpusu <F razvije veću aktivnost protiv neprijatelja, naročito duž komunikacije Beograd — Zagreb. Za izvršenje tog zadatka Štaf korpusa je angažovao i 32. diviziju.³⁴¹ Divizije su stalno napadale i rušile prugu i objekte duž nje. Noću 13/14. novembra 3¹ divizija savladala je otpor neprijatelja u Sumećanima. Isto tako su i partizanski i diverzantski odredi izvodili akcije na komunikacije Zagreb — Varaždin, Zagreb — Koprivnica i Zagreb — Kutina.

Da bi zaštitio komunikacije, neprijatelj je angažovao jaču snagu protiv 32. divizije. Koncentričnim napadom iz Križevac Gornje Rijeke, Svetog Ivana Zeline i Vrbovca, on je, posle jednodnevne borbe, 28. novembra prisilio 32. diviziju da se sa prostorije Zaistovec — Preseka — Slatina prebací na prostoriju Buzadovac — Cugovac — Remetinec. Početkom decembra ova divizija se prebacila na prostoriju Đurđevac — Novigrad Podravski radi odmora i popune. Šestog decembra ušle su jedinice 233. divizije Crvene armije u Barč, a 8-og u Viroviticu. Tada je došlo do sporazuma o koordinaciji njihovih dejstava u budućim operacijama.

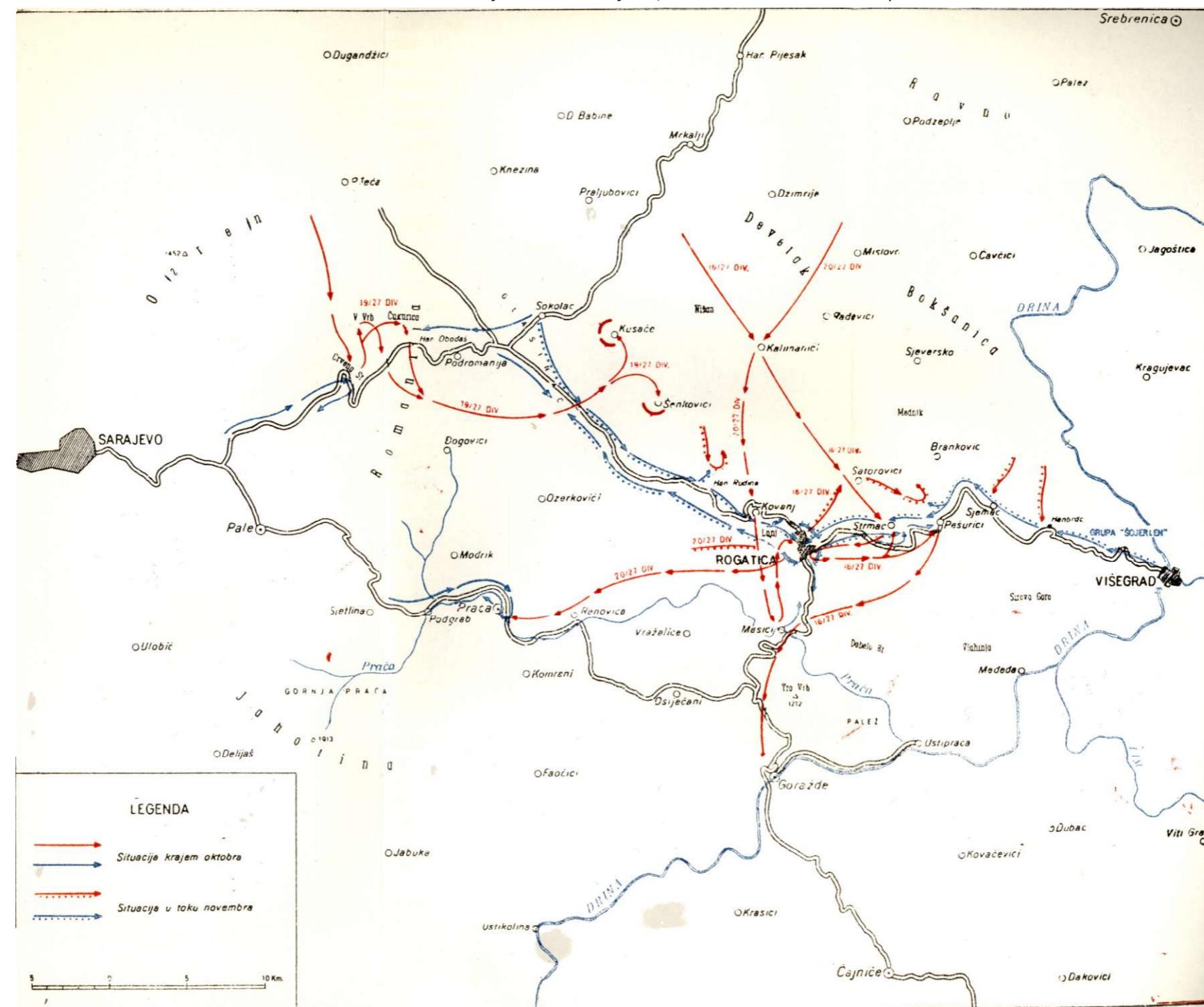
Na osnovu tog sporazuma, Stab 32. divizije je uputio brigadu »Braća Radić« u Hlebinu, brigadu »Matija Gubec« ostavio u rejonu Novigrad Podravski radi kontrolisanja pravca prema Koprivnici, a brigadi »Pavlek Miškina« naredio da se prebaci preko Drave i noću 9/10. decembra zauzme Ždal. Ova brigada, međutim, prebacila se preko Drave tek 10-og ujutru i iz pokreta napala Ždal, ali nije uspela. Sutradan je prešla Dravu i brigada »Braća Radić« s ciljem da zajedno napadnu Ždal. Ali zbog prodora jakih neprijateljskih snaga iz Koprivnice odustalo se od ponovnog napada, pa su se obe brigade povukle na desnu obalu Drave.

Krajem 1944. neprijateljske jedinice u Slavoniji i Podravini našle su se u teškoj situaciji. Jedinice 6. korpusa NOVJ dejstvovali su u neposrednoj blizini fronta u Sremu, a delovi! 12. korpusa prešli su na desnu obalu Drave. U to vreme je Crvena armija izbila na Dravu i jedan njen puk ušao u Viroviticu. Jedinice 32. divizije 10. korpusa orijentisale su se prema Podravini i bile u kontaktu sa jedinicama Crvene armije.

Da bi popravio svoj položaj i obezbedio pozadinu svojih jedinica, neprijatelj je preuzeo mere za likvidaciju virovitičkog mostobrana i odbacivanje jedinica 6. korpusa. U tom cilju uputio je pravcem Dugo Selo — Koprivnica jake snage 1.

³⁴¹ U sastavu 32. divizije formirana je 19. novembra i brigada •Pavlek Miškina».

BORBE NA KOMUNIKACIJI VIŠEGRAD-SARAJEVO (21.OKTOBAR-29.NOVEMBAR 1944)

Skica br. 33

kozačke divizije. Između Velike Mučne i Carevdara sa njima se sukobila 1. zagorska brigada (koja je dejstvovala duž komunikacije Križevci — 'Koprivnica'). Ova brigada je, na tom pošumljenom terenu, prikriveno posela položaje duž komunikacije. Kada su, 10. decembra, naišle jedinice 1. kozačke divizije, ona ih je propustila dublje u zasedu i onda otvorila vatru. Posle žestoke borbe jedan deo neprijateljskih snaga produžio je za Koprivnicu, a glavnina se zadržala kod Carevdara. Sutradan je 1. zagorska brigada napala neprijateljsku kolonu koja je produžila prema Koprivnici i nanela joj osetne gubitke.

U cilju sprečavanja daljeg prodora neprijateljskih snaga duž komunikacije Koprivnica — Pitomača — Virovitica, 32. divizija je posela položaje na liniji Kalinovac — Cepelovac, a jednu brigadu postavila u rejon Kloštra. U toku 14. decembra napadi neprijatelja kod Kalinovca bili su odbijeni. Ali, zbog prodora neprijatelja od Ferdinandovca, 32. divizija se povukla na nove položaje: brigada »Braća Radić« duž puta Kalinovac — Podravske Sesvete, brigada »Pavlek Miškina« na komunikaciju Đurđevac — Kloštar, 1. zagorska brigada u rejon Cepelovac, a brigada »Matija Gubec« u Kloštar, kao divizijska rezerva. Divizija je na tim položajima ostala do 20. decembra.

Noću 19/20. decembra delovi 1. kozačke divizije, bataljon gestapovaca i ustaše iznenadili su 1. zagorsku brigadu i prisilili je da se u neredu povuče u pravcu Zida. Istovremeno je neprijatelj nastupao od Ferdinandovca prema Dragancima. Koristeći se ovim uspehom, jače neprijateljske snage krenule su pravcem Budrovac — Sirova i Suha Katalina — Kloštar, u pozadinu 32. divizije. Zbog toga je ovoj diviziji naređeno da se povuče u rejon Mala Crešnjevica — Grabovnica — Dinjevac — Kozarevac, s tim da manje delove isturi ka Kloštru i Prugovcu.

Želeći da zauzme Viroviticu, neprijatelj je prikupio snage u rejonu Đurđevac — Bjelovar i 25. decembra izvršio više napada na položaje brigade »Pavlek Miškina« u rejonu Kloštra, zbog čega se ova morala povući u Grabovnicu. Noću 25/26. decembra neprijatelj je nastavio nastupanje pravcem Prugovac — Velika Crešnjevica — Pitomača, s ciljem da opkoli jedan bataljon i jedan divizion Crvene armije i jedan bataljon brigade »Matija Gubec«, ali u tome nije uspeo, jer su se ovi izvukli prema Spišić-Bukovici.

Da bi sprečila prodom neprijatelja prema Virovitici, 32. divizija posela je položaje na liniji Vukosavljevica — Sedlarica. Neprijatelj je 28. decembra napao 1. zagorsku brigadu južno od Sedlarice i brigadu »Pavlek Miškina« severozapadno od Turnašice, ali su ga ove brigade, protivnapadom, razbile i naterale u bekstvo. Sutradan je neprijatelj ponovio napad

jačim snagama i prisilio brigade da se povuku u Vukosavljevicu. Kako je sledećeg dana potisnuta i brigada »Braća Radić«, to se čitava 32. divizija povukla na liniju Cremušina — Šibenik.

Istovremeno je neprijatelj, sa prostorije Osijek — Đakovo — Vukovar — Vinkovci, uputio jake pešadijske i tenkovske jedinice u širi rejon Našica sa zadatkom da odbace snage 6. korpusa što dalje od fronta u Sremu. Pošto nije imao protivtenkovskih sredstava da se uspešno suprotstavi ovim neprijateljskim snagama, Stab 6. korpusa je prebacio 12. diviziju na komunikaciju između Nove Kapelje i Vrpolja, dok je 40. diviziju ostavio da i dalje drži blokadu Našica, vrši pritisak na komunikaciju Našice — Donji Miholjac i sprečava prodor neprijateljskih snaga u Podravinu pravcem Podravska Slatina — Virovitica. Ovakav poduhvat bio je u skladu i sa zahtevom Štaba 233. divizije Crvene armije.

Po izbjanju na prugu Beograd — Zagreb, 12. divizija odmah je otpočela da ruši komunikacije i napada neprijateljske kolone i transporte. U nameri da odbaci jedinice 12. divizije od glavne komunikacije, neprijatelj je uputio jače snage pravcem Đakovo — Levanjska Varoš, gde je dejstvovala Osječka brigada. On je, uz podršku artiljerije, 23. decembra potisnuo Osječku brigadu do Levanjske Varoši i, posle ponovljenog napada, 28. decembra ušao u selo. Kako je neprijatelj jačim snagama nastupao pravcem Nova Kapela — Pleternica, u susret koloni koja je pristizala od Đakova, Stab 12. divizije, po naređenju Štaba korpusa, izvukao je jedinice severno od komunikacije Levanjska Varoš — Pleternica da spreči dalji prodor neprijatelja.

Istovremeno je i 33. divizija dejstvovala na glavnoj pruzi Beograd — Zagreb. Prvog decembra ona je uništila neprijateljsku posadu u uporištu Donji Gudovec i napala Veliko Korenovo, ali nije postigla vidnije rezultate, pa je planirala nov napad. Međutim, do njega nije došlo, jer je neprijatelj, demoralisan, počeo bežati i predavati se; samo je jedan deo uspeo da se izvuče. Divizija je na toj prostoriji ostala čitav decembar i vršila napade na prugu i manja neprijateljska uporišta. Zatim je Stab 10. korpusa i tu diviziju (bez jedne brigade koja je ostala da dejstvuje na glavnoj komunikaciji) uputio u Podravinu da dejstvuje bočno na neprijateljske snage koje su tuda nadirale.

Neprijatelj je u toku decembra angažovao jače snage protiv jedinica 6. i 10. korpusa, s ciljem da očisti istočnu Slavoniju i Podravinu od naših snaga i spreči prebacivanje jedinica 12. korpusa NOVJ i snaga Crvene armije na desnu obalu Drave. Na pravcu Zagreb — Koprivnica on je uspeo da se, uz manje borbe, probije u dubinu rasporeda 32. divizije, koja, bez isku-

stva u frontalnim borbama, nije mogla da se suprotstavi jakim neprijateljskim snagama. Ali, pored svih napora, neprijatelj nije postigao svoj cilj.

U proteklom periodu postigle su jedinice 6. i 10. korpusa vidne rezultate. Pored uspešnog dejstva na komunikacije, one su do polovine oktobra oslobodile Požešku i Daruvarsku kotlinu, Podravinu (sve do Koprivnice) i više mesta u Moslavini, Kalniku i Hrvatskom zagorju. Na toj teritoriji razbile su glavninu ustaško-domobranskih jedinica, kao i ustašku vlast, i doprinele da u tim krajevima još više opadne uticaj Mačeka i politike Hrvatske seljačke stranke. Sem toga, jedinice 6. i 10. korpusa su brojno porasle i bolje se naoružale. Formirane su nove brigade i divizije. Zahvaljujući aktivnosti starešina u vojscu i partijskih organizacija na terenu, narodna vlast se naglo razvijala. U novooslobođenim mestima formirani su odmah narodnooslobodilački odbori, kao i organi masovnih organizacija. U samoj Slavoniji, krajem 1944, funkcionisali su sledeći odbori: 1 oblasni, 5 okružnih, 17 sreskih, 5 gradskih, 80 opštinskih i preko 700 seoskih.

Kordun, Banija i Žumberak

U vreme prodora jedinica NOVJ u Srbiju, Glavni štab Hrvatske naredio je 4. korpusu da se orijentiše prema gornjem toku Korane, a na odseku Žumberak — Pokuplje da ostavi manje snage. U vezi s tim, Stab korpusa je početkom avgusta uputio 2. brigadu 8. divizije u rejon Rakovice da sađestvuje s jedinicama 35. divizije 11. korpusa. U borbama od 12. do 16. avgusta, ove jedinice su sprečavale dva bataljona 392. legionarske divizije da ovladaju komunikacijom Babin Potok — Plitvički Leskovac — Prijedor — Ličko Petrovo Selo. Da bi ojačao snage na ovom pravcu, Štab 4. korpusa je tamo uputio 2. brigadu Unske operativne grupe,⁵⁴² koja je u rejon Vaganca stigla 18. avgusta i sa 2. brigadom 8. divizije ostala na prostoriji Rakovica — Vaganac do kraja avgusta. Ostale jedinice 4. korpusa vršile su pritisak na komunikacije. Tako je 7. divizija dejstvovala na komunikacijama Zagreb — Sisak — Sunja — Dubica i Sunja — Bosanski Novi. U toku avgusta ona je izvela više akcija na pruzi Sunja — Dubica i olakšala transportovanje pšenice iz Slavonije, preko Trokuta,⁵⁴³ za Baniju, i dalje.

Radi uspešnije odbrane i kontrole slobodne teritorije u Trokutu, i brže mobilizacije ljudstva, formiran je 7. avgusta 2. banijski odred, u čiji sastav su ušli 4. bataljon dotadašnjeg

⁵⁴² Grupu su sačinjavali 1. i 2. muslimanska brigada i topovsko "deljenje."

⁵⁴³ Tako su naše jedinice nazivale teritoriju između Save, Une i zelezničke pruge Sunja — Kostajnica.

Banijskog odreda (sada: 1. banijski odred) i novoformirani bataljon sa teritorije Trokuta. Posle odlaska Štaba 7. divizije i njegove 3. i 4. brigade, 14. avgusta, u Moslavini radi zajedničkih operacija sa 10. korpusom, u Baniji je formiran Operativni štab, pod čiju komandu su stavljeni 1. i 2. brigada 7. divizije i 1. i 2. banijski odred. On je rukovodio operacijama ovih jedinica do povratka Štaba 7. divizije krajem oktobra.

Krajem jula, po povratku sa Žumberka na Kordun, Stab 8. divizije uputio je 1. brigadu u rejon Skakavac — Popović Brdo — Vukmanić, a 3. brigadu na prostoriju Plaški — Perjasicu. U ovim rejonima brigade su se u toku avgusta odmarale, vršile popunu, izvodile akcije na komunikacijama i napadale manje neprijateljske kolone.

U međuvremenu su jedinice 34. divizije bile angažovane na mobilizaciji ljudstva, na izvođenju diverzija na komunikacijama Zagreb — Karlovac i Zagreb — Sisak i na prebacivanju hrane iz Posavine za Pokuplje. Kako je Žumberački odred 34. divizije narastao na četiri bataljona, to je, po odluci Štaba divizije, 27. avgusta od njegova tri bataljona formirana Žumberačka brigada.

Unska operativna grupa je čistila teren od neprijateljskih grupa na teritoriji Cazinske krajine i postavljala zasede na putevima Vaganac — Izačić — Bihać, Cazin — Ostrožac — Bihać i Otoka — Bosanska Krupa. Osim toga, ona je odbila nekoliko napada neprijateljskih jedinica iz Cazina ka Ostrošcu. U sastav ove grupe ušla je i privremeno 2. brigada 7. divizije. Ova brigada je postigla vidne rezultate rušeći prugu Bihać — Bosanski Novi.

Kao i ostalim jedinicama Vrhovni komandant je naredio 4. korpusu da početkom septembra sve snage orijentise na rušenje komunikacija i ometanje saobraćaja, s težištem na komunikacijama Zagreb — Karlovac — Generalski Stol i Kostajnica — Bosanski Novi — Bihać.

Dejstva jedinica 4. korpusa na komunikacije trajala su od 31. avgusta do 7. septembra neprekidno. Drumski i železnički saobraćaj bio je paralisan. Zeleničke pruge Zagreb — Karlovac — Ogulin, Zagreb — Sisak — Sunja, Sunja — Kostajnica, Sunja — Dubica i Bosanska Krupa — Grmuša bile su porušene na oko 1.800 mesta eksplozivom i u dužini od oko 15 km priručnim sredstvima. Porušeno je takođe i 27. mostova, 30 propusta i 10 bunkera. Istovremeno su jedinice 4. korpusa uništile neprijateljska uporišta Mavričiće, Zdenčinu, Desinec, Domašević, Laziću i Draganiće (između Zagreba i Karlovca). Izvršen je i upad u Mekušje, predgrađe Karlovca. Neprijatelj je nastojao da ponovo uspostavi saobraćaj, ali je u tome samo delimično uspevao.

Iz Cazina, važnog neprijateljskog uporišta, isturenog ka slobodnoj teritoriji, neprijatelj je branio komunikacije u dolini Une, naročito u kanjonu između Bihaća i Bosanske Krupe. Zbog toga je Stab 4. korpusa, planirajući dalje napade na komunikacije i uporišta duž njih, odlučio da prvo likvidira neprijateljsku posadu u Cazinu. U tom cilju je do 13. septembra u rejonu Cazina grupisao 8. diviziju (bez 3. brigade), Unske operativnu grupu, haubičku bateriju i tenkovski vod.

Za napad na Cazin, koji je branio 5. bataljon 8. ustaške brigade, određene su 1. brigada 8. divizije i 1. brigada Unske operativne grupe, dok je 2. brigada 8. divizije sprečavala intervenciju neprijatelja od Ostrošca a 2. brigada Unske operativne grupe — intervenciju od Bosanske Krupe, Otoke i Bihaća. Napad je podržavala baterija haubica iz rejona Coralića.

Trinaestog septembra ujutru, snažnim naletom brigada, Cazin je bio zauzet. Gotovo čitav 5. bataljon 8. ustaške brigade bio je uništen. Samo zarobljenih ustaša bilo je 156. Istog dana je oko 600 vojnika iz 373. legionarske divizije pokušalo da se iz Ostrošca probije u Cazin, ali ih je 2. brigada 8. divizije protivnapadom odbacila ka Ostrošcu.

Posle ovih borbi Stab 8. divizije naredio je 1. i 2. brigadi da se prebace na odsek Drežnik-Grad — Rakovica i zatvore pravce koji iz Like vode na slobodnu teritoriju Korduna i u dolinu Une. Ovo pomeranje brigada iskorastile su dve čete iz sastava 373. divizije, pa su se probile od Ostrošca i ušle u Cazin.

Za to vreme su jedinice 34. divizije i dalje napadale na neprijateljske posade duž komunikacija. Brigada »Franjo Ogušlinac Seljo« likvidirala je noću 11/12. septembra uporište Brezovicu, a njen 3. bataljon je likvidirao Remetinac. Karlovačka brigada je sa severnih padina Kravarskih gorica vršila prepade na neprijateljske kolone koje su se kretale duž komunikacije Zagreb — Sisak i ujedno rušila prugu. Po naredenju Štaba 4. korpusa, brigada »Franjo Ogušlinac Seljo« se prebacila 24. septembra u rejon sela Gore i stavila pod komandu Štaba 8. divizije. Žumberačka brigada je za to vreme štitila bolnicu i pozadinske delove 34. divizije na Žumberačkim planinama i rušila komunikacije Karlovac — Zagreb i Karlovac — Metlika.

Oko 20. septembra Stab 34. divizije formirao je Samoborsko-jaskanski odred, koji je u rejonu Samobora vršio prepade na manja neprijateljska uporišta, štitio slobodnu teritoriju i sprovodio mobilizaciju ljudstva.

Krajem septembra Stab 4. korpusa planirao je napad na neprijateljska uporišta Sunju, Donji Hrastovac i Graboštane i objekte duž pruge Kostajnica — Sunja — Dubica, kako bi omogućio uspešnija dejstva jedinica 5. korpusa na odseku Banje Luke. U tom cilju koncentrisao je 8. diviziju (bez 3. brigade),

brigadu »Franjo Ogulinac Seljo« (privremeno pod komandom 8. divizije), jedinice Operativnog štaba za Baniju, 1. brigadu Unske operativne grupe, svoj Haubički divizion i jednu četu Tenkovskog bataljona Glavnog štaba Hrvatske.

Utvrđenu posadu Sunje sačinjavale su dve čete Nemaca tri čete domobrana i milicija, dok se u Donjem Hrastovcu nalazila četa 3. bataljona domobranskog 11. brdskog puka. Za napad na Sunju odredena je 1. brigada 8. divizije, a za napad na Donji Hrastovac — brigada »Franjo Ogulinac Seljo« (bez dva bataljona), dok su ostale jedinice obezbeđivale napad od Siska, Petrinje, Kostajnice i Dubice. U rezervi su bili 2. brigada 8. divizije, kod sela Petrinci, i dva bataljona brigade »Franjo Ogulinac Seljo«, kod Rakovca.

Napad na Sunju počeo je 26. septembra ujutru. U toku dana 1. brigada nije uspela da je zauzme, pa joj je Stab 8. divizije naredio da se izvuče iz neposrednog dodira sa neprijateljem i da sa ostalim jedinicama drži uporište u blokadi. Sutradan je jedan bataljon 8. ustaške brigade iz Dubice odbacio 2. banjški odred sa položaja i probio se u Sunju, oko koje su naše jedinice još držale obruč. Istog dana je posada uporišta Donjeg Hrastovca potisnula bataljone brigade »Franjo Ogulinac Seljo« i prodrla u Sunju.

Da bi odbacio naše snage od Sunje, neprijatelj je uputio iz Siska 1. kozački puk, ojačan sa 2 tenka. Njega je dočekala kod Komareva 1. brigada Operativnog štaba za Baniju i odbacila ga ka Capragu. I u toku 28. i 29. septembra neprijatelj je pokušao da potisne ovu brigadu i probije se do Sunje, ali u tome nije uspeo.

Uzroci neuspeha u napadu na Sunju leže, pre svega, u neracionalnoj upotrebi raspoloživih snaga i u nedovoljnoj pripremi za napad. U napadu je učestvovala samo jedna ojačana brigada, a veće snage su upotrebljene za obezbeđenje. Uz to, borci nisu bili dovoljno obučeni za napad na naseljena mesta, a borbena disciplina i veza između bataljona nisu bile dobre. Isto tako, podaci o jačini i rasporedu neprijatelja nisu bili potpuno tačni.

Posle neuspelog napada na Sunju, Stab 4. korpusa je naredio, 29. septembra, 8. diviziji da vrši pritisak na komunikacije Sunja — Dubica i Sunja — Kostajnica. Brigadu »Franjo Ogulinac Seljo« povukao je u rezervu na prostoriju Velika Gradusa — Staro Selo, jer je pri napadu na Donji Hrastovac pretrpela osetne gubitke.

Pošto je 2. brigada uništila neprijateljsku posadu u Sašu (30. septembra), Stab 8. divizije se, početkom oktobra, sa njom i 1. brigadom prebacio na jugoistočne padine Kravarskih gorica, odakle su napadali na komunikacije Zagreb — Sisak — Treća

brigada i dalje se zadržala u rejonu Plaškog, a jedinice Operativnog štaba za Kordun bile su južno od Karlovca, odakle su štitile slobodnu teritoriju od napada neprijatelja iz Ogulina i Josipdola i vršile diverzantske akcije na prugu Karlovac — Ogulin.

Krajem septembra i početkom oktobra, iskorisćujući odzak jačih snaga 8. divizije sa Korduna, neprijatelj je iz Karlovca, Duge Rese, Tounja, Oštarija i Vaganca vršio česte ispade na oslobođenu teritoriju, pljačkao narod i palio sela.

I 34. divizija rušila je u oktobru komunikacije i uništavala neprijateljske posede. Njena Karlovačka brigada je noću 3./4. oktobra likvidirala neprijatelja u Mavračićima. Obezbeđenje tog napada vršile su Zumberačka brigada i brigada »Franjo Ogulinac Seljo«.⁵⁴⁴ Noću 13./14. oktobra delovi 34. divizije likvidirali su neprijatelja u Maloj Mlaki i Svetoj Klari (južno od Zagreba). U drugoj polovini oktobra, zbog nedostatka eksploziva, 34. divizija nije bila u mogućnosti da u većoj meri onesposobi prugu Zagreb — Karlovac.

Jedinice Operativnog štaba za Baniju i 2. brigada Unske operativne grupe rušile su pruge Sisak — Sunja — Dubica i Sunja — Kostajnica i odbijale napade manjih neprijateljskih jedinica koje su nastojale da ih odbace.⁵⁴⁵

Posle oslobođenja Srbije i Vojvodine, i posle niza uspešnih operacija 8. korpusa, očekivalo se povlačenje Nemaca i iz Dalmacije. Stoga je operativno područje 4. korpusa postalo još značajnije. Od naročite važnosti bilo je onemogućiti neprijatelju pokret i transport komunikacijama koje iz Dalmacije vode na sever. Zato je Vrhovni štab, 1. novembra, naredio Glavnom štabu Hrvatske da na celom području razvije operacije širih razmara. Na osnovu toga je Glavni štab Hrvatske izdao potrebna naredenja svojim jedinicama.

U nameri da otpočne uništavanje neprijateljskih uporišta i onemogući saobraćaj dolinom Une, Stab 4. korpusa je početkom novembra grupisao u rejon Cazina 8. diviziju (bez 3. brigade), jednu brigadu 7. divizije, Unsku operativnu grupu i Tenkovsku četu. Zatim je naredio 1. brigadi 8. divizije i 2. brigadi Unske operativne grupe da napadnu Cazin,⁵⁴⁶ a 1. brigadi

⁵⁴⁴ Posle napada na Mavračice Zumberačka brigada je prešla na Žumberak i nastavila dejstva.

⁵⁴⁵ Kada se, 31. oktobra, Stab 7. divizije sa 3. i 4. brigadom prebacio iz Moslavine u Baniju, jedinice Operativnog štaba za Baniju (1. i 2. brigada i 1. i 2. banjški odred) ponovo su ušle u sastav 7. divizije.

⁵⁴⁶ Posada u Cazinu sastojala se od dve čete legionara iz 373. divizije, jedne ustaške čete Slunjskog bataljona, 50 gestapovaca i 16 žandarma.

Unske operativne grupe — da obezbedi napad sa pravca Ostrošca; 2. brigadu 8. divizije i 1. brigadu 7. divizije zadržao je u rejonu Slatine i Glogovca kao rezervu.

Napad je počeo 7. novembra ujutru. U toku dana brigade su zauzele spoljnju liniju odbrane, prodrle u grad i nastavile borbu za potpuno uništenje neprijatelja. Istog dana je jedna kolona iz Ostrošca, koju je neprijatelj uputio da pojača posadu u Cazinu, potisnula 1. brigadu Unske operativne grupe, ali ju je ova, uz pomoć rezerve, odbacila ka Ostrošcu. Posle pregrupisanja jedinica 4. korpusa, noću 7/8. novembra, pristupilo se konačnom uništenju još nezauzetih otpornih tačaka u Cazinu. Sutradan je slomljen i poslednji otpor neprijatelja.

Kako su posle oslobođenja Cazina jedinice 4. korpusa kontrolisale komunikaciju Bihać — Ostrožac — Otoka, to je neprijatelj nastojao da ih po svaku cenu odbaci od nje. Dvanaestog novembra je oko 1.000 neprijateljskih vojnika napalo iz Ostrošca 1. brigadu 8. divizije na liniju Osredak — Cungar brdo — Gnjilovac i uspelo da ovlada Cungar brdom. Ali kada je u borbu uvedena 1. brigada Unske operativne grupe, izvršen je protivnapad i neprijatelj odbačen ka Ostrošcu.

U vezi s planiranim napadom na Vaganac, Stab 4. korpusa je prebacio 1. i 2. brigadu Unske operativne grupe, noću 12/13. novembra, na prostoriju Mutnik — Trstovac — Donja Gata, gde je trebalo da stigne i 1. brigada 8. divizije, pošto na položajima prema Ostrošcu smeni 1. brigadu 7. divizije. Međutim, jedna kombinovana neprijateljska jedinica iz Vaganca, jačine oko 600 vojnika, iznenada je, 13. novembra, napala 1. brigadu Unske operativne grupe u Mutniku i potisnula je severno od Cazina. Zbog toga se i 2. brigada Unske operativne grupe povukla s linije Trstovac — Donja Gata u Ljubljankiče. Time je neprijatelju omogućeno nesmetano nastupanje ka Cazinu. Istog dana su snage iz Ostrošca ponovo napale 1. brigadu 8. divizije, koja je, zbog prodora neprijatelja iz Vaganca, bila ugrožena s leđa, pa se posle kraće borbe i ona povukla. Neprijateljske snage su se spojile u Cazinu i rasporedile na prostoriji Slatina — Cazin — Gnjilovac — Stijena.

Po dolasku novih snaga 392. legionarske divizije na sektor Cazina, Stab 4. korpusa menja raniju odluku o napadu na Vaganac i upućuje 8. diviziju u rejon Oštarije — Plaški radi rуšenja pruge i likvidiranja uporišta na njoj; Unsku operativnu grupu i 1. brigadu 7. divizije i dalje je zadržao na području Cazina, da dejstvuju" na komunikaciju Bihać — Bosanski Novi.

Na ovoj prostoriji 8. divizija vodila je 23. novembra borbe s jednim bataljonom 392. legionarske divizije i 33. ustaškim bataljonom. Ove neprijateljske snage uspele su da prođu do uporišta Vojnovca, a jedinice 8. divizije povukle su se na liniju

Tobolić — Lisac — Plaški — Blata. Sutradan je Stab 8. divizije naredio 3. brigadi da se prebaci na prostoriju Poljanak — Drežnik-Grad — Rakovica, sa zadatkom da drži raskrsnicu puteva kod Drežnik-Grada i spreči neprijatelju prodor preko Vagance na slobodnu teritoriju prema Slunju; 1. i 2. brigadu je zadržao na području Plaškog. U toku 29. i 30. novembra 1. brigada, ojačana jednim bataljonom 2. brigade, vodila je borbu na severozapadnim padinama Janje gore sa 33. ustaškim bataljonom i bataljonom legionara iz 392. divizije i odbacila ih ka Vojnovcu. Sutradan, zbog pretrpljenih gubitaka, ona se sa Štabom divizije prebacila na područje Slunja radi sredivanja, odmora i popune. Jedanaestog decembra ona je smenila 2. brigadu Unske operativne grupe na liniji Drežnik-Grad — Lipovača — Grabovac.⁵⁴⁷

Od 12. do 16. decembra 1. i 3. brigada 8. divizije vodile su borbe duž puta Drežnik-Grad — Ličke Jesenice sa 1. i 2. bataljonom 7. ustaške brigade i četničkom grupacijom popa Đujića (koja se pod zaštitom ustaša probijala iz Bihaća ka Otočcu) i pri tom im nanela osetne gubitke.

Od 15. novembra do polovine decembra 1. brigada Unske operativne grupe i 1. brigada 7. divizije izvele su više diverzija i zaseda na komunikaciji Bihać — Bosanska Krupa.

U toku novembra je 7. divizija (bez jedne brigade) dejstvovala duž komunikacija Sunja — Kostajnica — Dvor, Kostajnica — Dubica i Sunja — Dubica. Ona je vršila prepade na neprijateljska uporišta, postavljala zasede i napadala neprijatelja koji je iz Sunje i Kostajnice pokušavao da je odbaci od komunikacija. Početkom decembra se prebacila južno od Petrinje, gde je izvršila pripreme za napad na neprijateljsko uporište Mošćenicu.

Napad na Mošćenicu počeo je noću 4/5. decembra. Do svanača je 2. brigada zauzela veći deo uporišta. Međutim, neprijateljske jedinice iz Petrinje i Siska vršile su snažan pritisak na 3. i 4. brigadu koje su obezbeđivale te pravce, pa je Stab divizije naredio da se 3. brigada povuče na liniju Kukuruzari — Krčeve — Kostreši a 4. brigada na prostoriju Trnjani — Staro Selo. Tako se namera Štaba divizije da uništenjem posade u Mošćenici preseće vezu između Siska i Petrinje, a zatim vrši pritisak na Petrinju, nije ostvarila.

Po naređenju Štaba 4. korpusa, 6. decembra je rasformirana 2. brigada 7. divizije, čije je ljudstvo popunilo ostale bri-

⁵⁴⁷ U prvoj polovini decembra rasformiran je Operativni štab za **Kordun**, a njegovi bataljoni su ušli u sastav brigada 8. divizije.

gade ove Divizije.⁵⁴⁸ Otada 4. brigada nosi naziv: 2. brigada. Tih dana je 1. brigada povučena iz Cazinske krajine i raspoređena na prostoriji koju je dotada držala rasformirana 2. brigada (Letovanci — Stražbenica — Moštanica — Budičina). Polovinom decembra se Stab divizije sa 1. i 3. brigadom prebacio u rejon Drežnik-Grada, dok su 2. brigada i Partizanski odred Banije ostali na teritoriji Banije da štite slobodnu teritoriju od upada neprijatelja i izvode diverzije na komunikacijama.

Pošto su se četnici sredinom decembra povukli prema Otočcu, jedan ustaški bataljon poseo je Drežnik-Grad. Kako su Drežnik-Grad, Vaganac, utvrđeno brdo Čelopek, Ličko Petrovo Selo i Cazin služili kao polazne baze za napad na oslobođenu teritoriju i kao predstraže za odbranu Bihaća i komunikacije Plitvička jezera — Ličko Petrovo Selo — Bihać — Bosanska Krupa, to je Stab 4. korpusa doneo odluku da uništi posade u njima. Zato je u blizini ovih mesta koncentrisao 7. i 8. diviziju i Unsku operativnu grupu.

U vezi s tim, Stab 8. divizije privukao je 2. brigadu iz rejona Plaškog u rejon Rakovice, a 1. i 3. brigadu istočno od Sadilovca; Unska operativna grupa prebacila se severoistočno od Drežnik-Grada, a 1. i 3. brigada 7. divizije između Vaganca i Tržačke Raštele. Prvi napadni objekti bili su Drežnik-Grad i Sadilovac. Drežnik-Grad su napale dve brigade Unske operativne grupe, a Sadilovac 1. brigada 8. divizije. Dve brigade 7. divizije osiguravale su napad od Vrste i Izačić-Grada, a 3. brigada 8. divizije od Vaganca. Druga brigada 8. divizije bila je u rezervi kod Catrnje. Za relativno kratko vreme brigade su u snažnom naletu, 18. decembra, zauzele oba uporišta, ali je veći deo neprijateljske posade uspeo da se probije ka Vagancu.

Za uništenje neprijateljske posade u Cazinu i Gnjilovcu određene su dve brigade 7. divizije i 2. brigada Unske operativne grupe. I pored višečasovnih borbi, one nisu mogle, 22. decembra, da zauzmu ta uporišta, već su bile prinudene da se povuku.

U međuvremenu je i 2. brigada 8. divizije upućena ka Prijeboju da dejstvuje na putu Ličko Petrovo Selo — Korenica i održava vezu s jedinicama 11. korpusa, i tamo je ostala do kraja decembra.

Posle neuspelog napada na Cazin i Gnjilovac, Stab 4. korpusa grupisao je 7. i 8. diviziju (obe sa po dve brigade) i Unsku operativnu grupu na području Vaganca radi likvidacije nepri-

⁵⁴⁸ Dvadeset četvrtog novembra rasformiran je i 1. odred Banije. Njegovo ljudstvo je ušlo u sastav 7. divizije. Dotadanji 2. odred dobio je sada naziv: Partizanski odred Banije.

jateljske posade u njemu i na brdu Celopeku.⁵⁴⁹ Na Vaganac su napale 2. brigada 8. divizije i 1. brigada Unske operativne grupe, a na brdo Celopek dva bataljona 3. brigade 8. divizije. Ostale jedinice su obezbedivale napad sa pravca Bihaća, Brekovice i Gata. U borbama koje su trajale od 31. decembra do 2. januara neprijatelj je bio razbijen i oba su uporišta zauzeta. Time je proširena slobodna teritorija i neprijatelju onemogućen saobraćaj najkraćim putem — iz Like ka Bihaću i dalje dolinom Une na sever. Zatim je 7. divizija vraćena na Baniju, a 8. divizija i Unska operativna grupa zadržane su na području Bihaća.

U novembru i decembru je 34. divizija dejstvovala odvojeno — po brigadama — na neprijateljska uporišta duž komunikacija Zagreb — Karlovac, Karlovac — Metlika i Zagreb — Sisak. U ovom periodu likvidirana su neprijateljska uporišta: Zorkovac (na pruzi Karlovac — Metlika), Babići, Horvati, Stupnik, železnička stanica Draganići, Domagović i Lazina. Uz to, uništена je posada koja je osiguravala železnički most na Lomnici.

Rušenjem komunikacija, a naročito onih koje iz Dalmacije vode na sever u dolinu Save, i napadima na neprijateljska uporišta duž njih, jedinice 4. korpusa su nastojale da neprijatelju onemoguće pokret i snabdevanje njegovih jedinica u Dalmaciji, Lici i Gorskem kotaru. One su u tome postigle vidne rezultate. Zbog toga je, aktivnom odbranom tih uporišta, neprijatelj nastojao da naše jedinice što dalje odbaci od komunikacije, pri čemu je imao samo delimičnog uspeha.

Lika, Gorski kotar i Istra

U Lici, Gorskem kotaru, Hrvatskom primorju i severoistočnom delu Istre jedinice 11. korpusa imale su zadatak da uništavaju neprijateljske posade, ruše komunikacije i objekte na njima i proširuju slobodnu teritoriju.

Prvog avgusta je Glavni štab Hrvatske naredio Stabu 11. korpusa da ispita mogućnost oslobođenja Ozlja. Međutim, toga dana su delovi 392. legionarske divizije i 16. ustaški pripremni bataljon, ojačani tenkovima i artiljerijom, prodirali pravcem Ogulin — Gomirje — Vrbovsko. U borbama s tom kolonom, do 5. avgusta, bila je angažovana 13. divizija, koja joj nije dozvolila da se probije za Srpske Moravice, već ju je prisilila da se povuče ka Ogulinu. Stab korpusa je 6. avgusta javio Glavnom štabu Hrvatske da se napad na Ozalj može izvesti jedino ako se u njemu angažuje najmanje 7—8 brigada, jer je, pored Ozlja, trebalo oslobođiti Zorkovac, Gornje Podkulje i Stative i porušiti mostove na Dobri i Kupi.

ms vaganac i utvrđeno brdo Čelopek branili su 1. bataljon 7. ustaške brigade i oko 100 vojnika iz 373. legionarske divizije.

Do napada na Ozalj nije došlo, jer je oko 6.000 neprijateljskih vojnika upalo na slobodnu teritoriju pravcima: Lovinae — Udbina — Korenica, Lapac — Kamensko — Korenica, Ličko Petrovo Selo — Prijeko — Korenica, Babin Potok — Homoljac — Korenica i Široka Kula — Bunić — Korenica, u namjeru da odbace 35. diviziju od komunikacije Srb — Bihać.

U takvoj situaciji, na traženje Štaba korpusa, Glavni štab Hrvatske odobrio je da se 13. divizija prebaci u rejon Kapela radi napada na neprijateljske kolone i manja uporišta na komunikaciji Ogulin — Brinje, kako bi se na taj način olakšala dejstva 35. divizije. Ali, sem kolone koju su kod Prijeko zadržale 1. brigada 35. divizije i 2. brigada 8. divizije, ostale neprijateljske snage su prodle i spojile se u rejonu Korenice. Ipak, usled stalnog napada jedinica 35. divizije, neprijatelj je bio prinuđen da se 18. avgusta povuče u polazne garnizone.

Posle toga je Stab 11. korpusa odlučio da prebaci dve brigade 35. divizije u Gacku dolinu radi dejstva u pozadini neprijatelja. Njima bi sadejstvovali delovi 13. divizije s linije Ogulin — Brinje. Međutim, Glavni štab Hrvatske nije se složio s takvom odlukom, jer je smatrao da bi opstanak ovih brigada u Gackoj dolini bio nemoguć sve dok neprijatelj drži Vrhovine i Čudin Klanac. Pored toga, time bi se neprijatelju pružila mogućnost da prekine vezu između slobodnih teritorija Like i Korduna. Zbog toga su delovi 13. divizije prebačeni severno od Ogulina.⁵³⁰

Da bi se neometano koristio komunikacijom Karlovac — Ogulin, na koju je pritisak 13. divizije bio vrlo jak, neprijatelj je 23. avgusta krenuo iz Ogulina ka Vrbovskom i iz Zlobina ka Mrkoplju.⁵³¹ Kolona iz Ogulina probila se do Srpskih Moravica i, delom snaga, preko Ravne Gore do Mrkoplja, gde se spojila sa snagama iz Zlobina. Brigade i partizanski odredi 13. divizije stalno su napadali ove neprijateljske snage i nisu im dozvolili da se zadržavaju u zauzetim mestima, zbog čega su one bile prisiljene da se 27. i 28. avgusta povuku u Ogulin i Zlobin.

Neprijateljske snage u Istri bile su polovinom avgusta pojačane dovlačenjem 237. divizije iz Češke, pa su se jedinice Operativnog štaba za Istru prebacile na prostoriju severoistočno

⁵³⁰ Kako je 35. divizija bila dosta udaljena od Štaba 11. korpusa, to je u toku septembra i oktobra u operativnom pogledu bila vezana za Glavni štab Hrvatske.

⁵³¹ Prema izveštaju 13. divizije, te neprijateljske snage bile su sastavljene od jednog bataljona 392. legionarske divizije, jednog nemačkog jeger-bataljona iz Zlobina, 33. ustaškog bataljona, Hrvatske moraričke legije i četnika iz Generalskog Stola — ukupno oko 2.000 vojnika, 8 tenkova i 40—50 kamiona.

od pruge Rijeka — Trst. Od njih je, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske od 19. avgusta, formirana 43. istarska divizija.

Prema naređenju Vrhovnog štaba, 11. korpus je početkom septembra težište dejstava usmerio na rušenje komunikacija. U vezi s tim, 13. divizija dobila je zadatku da zaprečava komunikaciju Ogulin — Brinje — Senj — Kraljevica, 35. divizija komunikaciju Otočac — Gospic, a 43. divizija komunikaciju Rijeka — Trst.

Glavni štab Hrvatske složio se s predlogom Štaba 35. divizije da ovaj izvrši zadatku na komunikaciji Brinje — Otočac — Gospic tako što bi sa 2. brigadom napao železničke stanice Lešće i Janjče, a sa 1. brigadom (po izvršenoj smeni od strane 2. brigade u rejonu Homoljca) likvidirao neprijateljski garnizon u Dabru. Time bi se stvorila mogućnost za uspešno dejstvo ka Klancu, Glavacama i Škarama. Ali kako napad 2. brigade na Lešće i Janjče, noću 2/3. septembra, nije uspeo, to se ona povukla i u Homoljcu smenila 1. brigadu koja je krenula ka Dabru.

U cilju rasterećenja komunikacije Otočac — Gospic, neprijatelj — tri bataljona 4. ustaške brigade i jedan bataljon 373. divizije, ojačani sa 5 tenkova, baterijom topova i oklopnim automobilom — preduzeo je napad iz Perušića i Ličkog Osika ka Krbavskom polju. On je noću 5/6. septembra odbacio 3. brigadu ka Pisačuši, sutradan upao u Korenicu, a dva dana kasnije produžio za Babin Potok i Vrhovine. U međuvremenu je 1. brigada razbila jednu četu 19. ustaškog bataljona i 40 milicionera u Dabru, a zatim, dejstvujući ka Škarama i Glavacama, protegrala četiri četnička bataljona takozvane četničke zone Gacko/⁵² Radi sadejtva sa 1. brigadom, Stab 53. divizije uputio je 3. brigadu u rejon Kosinja. Pošto je 14. septembra razbila delove 31. ustaškog i Kosinjskog odbrambenog bataljona u Gornjem Kosinju, 3. brigada se povukla ka Ljubovu.

Po naređenju Štaba korpusa, glavnina 13. divizije napala je, 15. septembra, aerodrom u Grobničkom polju i do mraka ovladala njime i zauzela Grobničko polje. Za to vreme je njen 1. brigada vršila pritisak na komunikaciju Ogulin — Brinje. Brigadu su 17. septembra u rejonu Lončara napali ustaše i legionari iz Brinja, kao i sa pravca Modruš — Zrnići. Ona se, kad je neprijatelj ovladao Drežnicom, povukla u rejon Jasenka.

Najveći deo vremena posvetila je 43. divizija sređivanju jedinica. Izvodila je i manje akcije na pruzi Rijeka — Trst, a 14. septembra bezuspešno je napala Klanu.

Sredinom septembra je Glavni štab Hrvatske odlučio da ⁵³a 35. i 8. divizijom preduzme operacije u cilju čišćenja Like,

⁵⁵² Jačina jednog četničkog bataljona bila je 70—80 ljudi.

pa je naredio Stabu 11. korpusa da glavninu 13. divizije angažuje na komunikaciji Ogulin — Senj. Međutim, kako napad 35. divizije na Ličko Petrovo Selo, kao i napad delova 4. korpusa na Izačić-Grad i Vaganac nisu uspeli, to se odustalo od daljeg izvršenja plana, i Stabu 11. korpusa je naređeno da svoje jedinice (sem 35. divizije) pregrupiše, izbije na more i morskim putem obezbedi snabdevanje svog korpusa.

Na ovom novom zadatku Stab korpusa je angažovao 13. diviziju (bez 1. brigade i jednog dela 2. brigade), s kojom su sa dejstvovali delovi 43. divizije iz rejona Grobničkog polja. Prva brigada 13. divizije zadržana je za obezbeđenje pravca ka Drežnici, koju je neprijatelj u međuvremenu zauzeo, dok su delovi 2. brigade obezbeđivali transportne hrane.

Da bi izbio na more, Stab korpusa je odlučio da 23. septembra uništi neprijateljsku posadu u Zlobinu, koja se sastojala od 250 vojnika 846. puka 392. divizije. Napad je imala da izvrši 3. brigada 13. divizije; dva bataljona 2. brigade zatvarali bi komunikacije koje sa zapada i juga vode ka Zlobinu, a jedinice 43. divizije — komunikaciju Sušak — Grobničko polje. Usled snažnog pritiska 3. brigade, neprijatelj je bio prisiljen da napusti sve položaje oko Zlobina i da se povuče u samo naselje. Međutim, kada je izgledalo da je uspeh osiguran, neprijatelju je došlo pojačanje od 300 vojnika, jer su bataljoni 2. brigade zakasnili da zatvore pravac Plaše — Zlobin. Neprijatelj je tada, protivnapadom, odbacio 3. brigadu i odbio njen ponovni noćni napad, posle čega su se jedinice 13. divizije povukle na ranije položaje.

Zbog ovog neuspeha 13. divizije, koji je došao kao posledica slabe pripreme i nedovoljnog obezbeđenja napada, Stab 11. korpusa je odustao od nameravanog izbjivanja na more. Dalja dejstva 13. divizije bila su ograničena na odbranu slobodne teritorije. Ali, usled loše ishrane i skoro nikakvih izgleda da se ona poboljša sa slobodne teritorije, došlo je do opadanja borbenе sposobnosti jedinica i do preuzimanja inicijative od strane neprijatelja. Zbog toga je Stab divizije upozoren od Štaba korpusa da ozbiljnije shvati potrebu ofanzivnih dejstava na neprijatelja.

Međutim, pre nego što je 13. divizija izvršila pripreme za veće akcije, Nemci i ustaše, da bi rasteretili komunikacije koje preko Ogulina vezuju dolinu Kupe s morem, preduzeli su 11. oktobra napad na slobodnu teritoriju, pravcima: Ogulin — Trošmarija — Jadrč — Lukov Dol, Drežnica — Mrkopalj i Zlobin — Fužine — Delnice.⁵⁵³ Prvi pravac zatvarala je 1. bri-

⁵⁵³ U napadu su učestvovali 1. i 2. bataljon 847. puka, 2. i 3. bataljon 846. puka 392. divizije, 33. ustaški bataljon, devet tenkova i baterija topova.

gada, drugi — delovi Grupe odreda, a treći — 3. brigada 13. divizije i 3. brigada 43. divizije, dok je 2. brigada 13. divizije u rejonu Prilišće — Ledešić Draga bila u vrlo povoljnom položaju za dejstvo u neprijateljsku pozadinu.

Posle niza uzastopnih borbi vođenih do 23. oktobra, neprijatelj je uspeo da spoji svoje kolone u rejonu Skrad — Kupjak Ravna Gora. Slabost naših jedinica pokazala se u težnji da frontalnim otporom zaštite slobodnu teritoriju, umesto da grupisanjem snaga na pogodnim mestima počesno tuku neprijateljske kolone, za što su postojali povoljni uslovi. No, i pored tog, neprijatelj se nije zadržao na zauzetoj teritoriji, već se povukao, ostavljajući u Vrbovskom jedan bataljon 847. puka i 33. ustaški bataljon. Ove bataljone je napala, 23. oktobra, 13. divizija, ali bez uspeha. Pored slabe organizacije i slabog izvođenja napada, neuspehu su doprinele i rđave vremenske prilike, uz to premorenost, loša ishrana i slaba kondicija boraca.

Pošto se 8. divizija 4. korpusa nije mogla angažovati u Lici, na toj teritoriji i dalje je ostala samo 35. divizija. Da bi porušila prugu Otočac — Gospic, važnu vezu sa Dalmacijom, ona je 21. septembra izvršila napad, ovladala železničkim stanicama Janjčem i Perušičem i selima Širokom Kulom, Lučkim Osikom i Budakom i izbila na reku Liku severno od Gospića. Ali, zbog nedovoljnog obezbeđenja postignutog uspeha, neprijatelj je sutradan povratio izgubljene položaje.

Sredinom oktobra je 43. divizija uputila 2. brigadu u Istru, gde je sa Grupom odreda izvršila manje akcije na komunikacijama. Njena 1. brigada, pod pritiskom neprijatelja, povukla se na prostoriju zapadno od Postojne, gde je takođe često napadana, pa se oko 25. oktobra ponovo prebacila u rejon Bač — Koritnica, odakle je dejstvovala na prugu Rijeka — Trst. Treća brigada je bila na odmoru u Crnom Lugu, u Gorskem kotaru.

U cilju oslobođenja severne Dalmacije, sadejstva sa jedinicama 4. i 11. korpusa i stvaranja uslova za prodor naših snaga dolinom Kupe i Une ka Savi, 8. korpus je krajem oktobra preduzeo opsežne operacije. Pre svega bilo je potrebno uništiti neprijateljski garnizon u Kninu. Zato je Glavni štab Hrvatske naredio 11. korpusu da 13. diviziju prebaci u Liku (gde će sa 35. divizijom pojačati pritisak na komunikaciju Knin — Bihać), 43. diviziju prebaci u Gorski kotar, a u Istri ostavi njenu 2. brigadu i Grupu odreda.

Stab 11. korpusa i 13. divizija, koja se 4. novembra priku-P^a u Drežnici, izvršili su pokret za Liku pravcem Drežnica

— Zrnići — Kapela — Plaščanska dolina — Rakovica.⁵⁵⁴ Prva brigada 13. divizije posela je položaje u rejonu Ljubovo -J Homoljac — Prijedor, a 2. i 3. brigada produžile su ka Korenici

Po oslobođenju Šibenika, Zadra i Obrovca od strane jedinica 8. korpusa, početkom novembra, Stab 11. korpusa je smatrao da je za povezivanje slobodne teritorije Like sa severnorn Dalmacijom najpotrebnije očistiti komunikaciju Lovinac Obrovac, a zatim pojačati pritisak ka Gračacu i komunikaciji Knin — Bihać, radi sadejstva sa 8. korpusom pri uništavanju kninske posade. Ovakav plan dejstava 11. korpusa odobrio je Glavni štab Hrvatske.

Za napad na Lovinac i Sveti Rok, koje je branio 35. ustaški bataljon, bila je određena 13. divizija (bez 1. brigade) i 3. brigada 35. divizije. Napad je trebalo da počne 15. novembra, ali je morao biti odložen, jer 2. brigada 13. divizije, sprečena poplavom, nije uspela da se iz rejona Ploča prebaci južno od Svetog Roka. Sutradan je napad izvršen s uspehom i neprijatelj je potisnut ka Velebitu. Potom je 2. brigada 13. divizije nastavila čišćenje komunikacije Lovinac — Obrovac, 3. brigada te divizije upućena je ka Metku, a 3. brigada 35. divizije ka Gračacu i Bruvnu.

Oslobodenjem Lovinca i Svetog Roka bila je uspostavljena veza slobodne teritorije Like sa oslobođenim lukama na dalmatinskoj obali, preko kojih je sada trebalo organizovati snabdevanje 4. i 11. korpusa. Ipak, direktna veza sa snagama 8. korpusa još nije bila uspostavljena. Zato je 11. korpus odlučio da osloodi Gračac, a zatim pojača pritisak na prugu Knin — Bihać i spreči eventualno izvlačenje neprijateljskih snaga iz Knina na koji su napadali delovi 8. korpusa.

Zbog nedostatka artiljerije, direktni napad jedinica 11. korpusa na Gračac nije obećavao dobre izglede na uspeh.⁵⁵⁵ Međutim, izbijanjem delova 19. divizije 8. korpusa u rejon Otrića, Gračac je bio potpuno odsečen, pa se moglo pretpostaviti da će se neprijatelj izvući ka Bruvnu. Zato je naređeno 35. diviziji i 2. brigadi 13. divizije da održavaju neposredan kontakt sa neprijateljem, a pri njegovom povlačenju iz Gračaca da ga napadnu i unište.

U duhu tog naređenja, 35. divizija je blokirala Gračac sa severne i istočne strane, a dva bataljona 1. brigade orijentisala prema Smrekovcu; 2. brigada 13. divizije posela je položaje

⁵⁵⁴ Artiljerijski divizion 11. korpusa i Grupa odreda ostali su u Gorskom kotaru pod komandom tek pristigle 43. divizije.

⁵⁵⁵ Posadu Gračaca činili su: 3. bataljon 383. puka 373. divizije, manji delovi 392. divizije i delovi 264. divizije — ukupne jačine oko 1.400 vojnika, naoružanih, pored ostalog, sa 18 topova, 10 minobacača i većim brojem mitraljeza.

I verozapadno od Gračaca. Potpuno blokirana, neprijateljska se sada pošto je savladala otpor prednjih delova 35. divizije, «okušala je 9. decembra oko podne da se sa glavninom izvuče Fj»⁵⁵⁶ od Blanuše. Tu su jedinice 35. divizije prešle u protivapad i potisnule je ka jugu. U međuvremenu je 2. brigada divizije upala u Gračac i glavninom snaga krenula ka Bruvnu, a manji deo uputila prema Smrekovcu. Protivnapad 35 divizije i pojavi 2. brigade 13. divizije u pozadini izazvali su oaniku u redovima neprijatelja, pa je samo manji deo uspeo da se spase bekstvom.⁵⁵⁶ Istovremeno su delovi 1. brigade likvidirali posadu Smrekovca i u tom rejonu uspostavili kontakt sa 19. divizijom 8. korpusa.

Oslobodenjem Gračaca još više je proširena veza između slobodnih teritorija Like, Dalmacije i Bosne, a snage 8. i 11. korpusa uspostavile su kontakt. To je pružalo nove mogućnosti za čišćenje komunikacija koje s juga vode za Bihać i Karlovac, i dalje dolinom Une i Kupe. U tom cilju je 35. divizija nastavila dejstva ka Donjem Lapcu, a 13. divizija (sem 1. brigade koja je zatvarala pravce Prijedor — Korenica i Babin Potok — Korenica) ka Gospicu.

Da bi oslobodio komunikacije od pritsaka naših jedinica i prekinuo vezu naših snaga u Lici i Kordunu, neprijatelj je preko Ličkog Petrovog Sela, Prijedora i Babinog Potoka prodrio u Korenicu.⁵⁵⁷ To je bila drska i, u ovoj situaciji, za neprijatelja vrlo korisna akcija.

Uništenje neprijateljskog garnizona u Korenici imala je da izvrši 35. divizija. Međutim, 17. decembra, kada je napad trebalo da se izvede, neprijatelj je izvršio ispad ka položajima 35. divizije južno od Korenice i osuđetio njenu nameru. Čestim ispadima on je ispoljio tendenciju da se u Korenici duže zadrži i veže jače snage 11. korpusa. Zato je Glavni štab Hrvatske naredio, 21. decembra, Štabu 11. korpusa da prema Donjem Lapcu i Gospicu ostavi manje delove, a glavne snage prikupi za napad na Korenicu; 8. diviziji 4. korpusa je naredio da drži Prijedor i ne dozvoli dovlačenje pojačanja iz Bihaća.

Osetivši prikupljanje jedinica 13. i 35. divizije, neprijatelj je noću 25/26. decembra, pre napada naših snaga, počeo da se izvlači iz Korenice ka Babinom Potoku, pa su na tom pravcu vođene manje borbe sa njegovim zaštitnim delovima.

Kada je glavnina 43. divizije prešla u Gorski kotar, neprijatelj je u Istri sasvim preuzeo inicijativu. Druga brigada je još u novembru bila prinuđena da se povuče u rejon Grobin-

⁵⁵⁶ Dobro organizovani i uspešno izvršeni napad na posadu Gračaca nagrađen je pohvalom Vrhovnog komandanta.

⁵⁵⁷ Prema našim podacima, to su bili delovi 264, 373. i 392. divizije, ukupne jačine četiri bataljona.

štine. Stanje u 43. diviziji krajem godine bilo je prilično loše. Slabo obezbeđena hranom, odećom i obućom, opterećena većim brojem iznemoglih boraca, ta divizija nije bila sposobna da preduzme veće akcije. Tek drugom polovinom decembra stanje se kod nje počelo popravljati doturom opreme od strane 11. korpusa i avionskim pošiljkama od saveznika.

Tako su jedinice 11. korpusa, i pored teškoća u pogledu snabdevanja, uspešno sprečavale manevar neprijateljskih snaga i vezu između Jadranskog mora i unutrašnjosti zemlje. Istina, dejstvujući na širokom operativnom području, one nisu mogle u većoj meri da koordiniraju svoja dejstva, niti da izvode krupnije operacije.

Krajem godine 11. korpus je glavnim snagama izveo prodor ka severnoj Dalmaciji i tom prilikom, posle uništenja neprijateljske posade u Gračacu, osigurao vezu slobodne teritorije Like sa Dalmacijom i Bosnom. Time su ozbiljno ugrožene pozicije neprijatelja u dolinama Une i Kupe.

Na taj način, dejstvujući u duhu opštih direktiva Vrhovnog štaba, jedinice NOVJ u Hrvatskoj postigle su u drugoj polovini 1944. vidne rezultate. Pored uspeha u dejstvu na komunikacije, što je bio njihov osnovni zadat, one su napadima na pojedina uporišta nanele neprijatelju osetne gubitke u ljudstvu i materijalu i znatno proširele slobodnu teritoriju.

Zbog toga, kao i usled povoljnog razvoja događaja u ostalim krajevima Jugoslavije i na savezničkim frontovima, u neprijateljskim jedinicama u Hrvatskoj, naročito u domobranskim, nastali su demoralizacija i osipanje (samo u prvoj polovini septembra prišlo je u jedinicama 6. korpusa oko 5.500 domobrana). Tome je, svakako, doprineo i poziv vrhovnog komandanta za prelazak na stranu NOV i POJ.

Oslobodenjem Podravine i Slavonije, kao i povezivanjem slobodnih teritorija Bosne, Like i Dalmacije, obezbeđeno je bolje snabdevanje jedinica u pasivnim krajevima Hrvatske. Osim toga, partijske organizacije i narodnooslobodilački odbori, zajedno sa vojnopožadinskim organima, razvili su punu aktivnost na mobilizaciji novih boraca i na ublažavanju posledica rata.

BORBE U SLOVENIJI

U drugoj polovini 1944. Slovenija je za Nemce imala poseban značaj. Na nju su se naslanjali desni bok i pozadina nemačkog fronta u Mađarskoj, kao i levi bok i pozadina fronta u Italiji. Ti frontovi su međusobno bili povezani gustom komunikacijskom mrežom u Sloveniji, koja je, s obzirom na topo-

tropski sklop zemljišta bila vrlo osetljiva. Zbog toga, Nemci su fizički deo snaga u Sloveniji rasporedili duž komunikacija, dok su za zaštitu Primorja od eventualnog iskrcajanja saveznika Ispisali reorganizovani 97. armijski korpus.⁵⁵⁸ U Tršćanski faliv i duž obale su postavili brojnu artiljeriju, a više štabova i ustanove prebacili iz Trsta u Videm i Goricu. Pored toga, otpočeli su i pripreme za evakuaciju obalskog stanovništva. Da bi ojačali svoje jedinice u Štajerskoj, oni su u septembru iz Nemačke prebacili 18. brdski lovački puk »Trek«.

U duhu opštih direktiva Vrhovnog štaba, jedinice NOVJ u Sloveniji dejstvovale su sredinom 1944. uglavnom na komunikacije. U toku juna i jula one su onesposobile za saobraćaj železničke pruge: Karlovac — Novo Mesto — Ljubljana, Grosuplje — Kočevje, Trebnje — Sevnica, Općine — Rihemberg (Brnik) — Gorica, Ajdovščina — Dornberg (Zali Hrib) i železničku prugu međunarodnog značaja Jesenice — Podbrdo — Gorica, a na jadranskoj magistrali od Trsta do Maribora u znatnoj meri onemogućile saobraćaj.⁵⁵⁹

Dolenjska i
Notranjska

Posle uspeha kod Bosiljeva (30. juna), 12. brigada 15. divizije prebačena je u Sloveniju, a 5. brigada je i dalje, zajedno sa 8. divizijom, učestvovala u borbama na području Žumberka, protiv neprijateljskih snaga koje su napadale na Belu krajinu.⁵⁶⁰ Žestoke borbe vodene su sredinom jula u rejonu Metlike, u koji su prebačeni 4. brigada 15. divizije i Belokranjski odred. Ali i pored otpora hrvatskih i slovenačkih jedinica, neprijatelj se, posle četvorodnevnih žestokih borbi, 16. jula probio u Metliku, odakle se posle nekoliko časova povukao u Žumberak. Za to vreme 10. brigada 18. divizije i delovi 15. brigade odbacili su kod Teške Vode nemačke i domobranske jedinice koje su pokušale da prodru u Belu krajinu. Ubrzo, pod pritiskom snaga 7. korpusa, neprijatelj se povukao i iz Žumberka

jr, ⁵⁵⁸ U sastav 97. armijskog korpusa ušle su 188. rezervna brdska 'ovačka i 237. pešadijska divizija.

sa povodom tih uspeha NOVJ u Sloveniji, saveznički komandant kspedicioneih snaga za Bliski istok, general Vilson (Wilson), uputio je Vrhovnom štabu NOV i POJ sledeću depešu: »Zadivio sam se saznavši ⁵⁵⁹ Poslednjim uspesima. Ti su uspesi, naročito oni u Sloveniji, bili od velike važnosti, jer su prekinuli delovanje životno važnih neprijateljsaobraćajnih arterija« (Partizanski dnevnik, 18. jula 1944, Arhiva "uzeja NO u Ljubljani).

⁵⁶⁰ Neprijatelj je za napad na Žumberak i Belu krajinu angažovan jedan donski i jedan kubanski puk, 5., 10., 13. i 30. ustaški bataljoni i dva bataljona nemačkog 1. rezervnog lovačkog puka.

Početkom jula, u borbama na odseku Višnja Gora Catež i duž železničke pruge Grosuplje — Velike Lašče, 4.¹ 15. brigada 15. divizije odbile su napad neprijateljskih jedinica iz Velikih Lašča, Kočevja, Novog Mesta, Sent Vida i Višnje Gore, koje su nastojale da prodru na slobodnu teritoriju Dolenjske. Do kraja jula jedinice 7. korpusa odbile su i sve napade neprijatelja koji je nastojao da prodre u Suhu krajину, fl

U avgustu je 7. korpus glavninu svojih snaga orijentisao prema severozapadnom delu Dolenjske, kako bi sprečio neprijatelja da oposobi za saobraćaj prugu Ljubljana — Novo Mesto. Njegova 18. divizija pokušala je 13. avgusta da uništi nemačku posadu u Skofljici i poruši tunel kod Smarja, ali u tome nije uspela. Isto tako, bezuspešne napade izvršila je i 15. divizija na Višnju Goru i Stičnu. Neuspeh ovih jedinica uslovio je relativno zatišje koje je trajalo do 20. septembra. U međuvremenu je 7. korpus rušio prugu, obezbeđivao slobodnu teritoriju i vršio pripreme za opšti napad na komunikacije.⁵⁶¹ —

Slovenačko primorje, Beneška Slovenija i Gorenjska Najvažniji zadaci koje je Glavni štab¹ Slovenije postavio pred jedinice 9. korpusa u julu bili su: mobilizacija ljudstva, rušenje komunikacija, uništenje neprijateljske posade na pruzi Jesenice — Gorica i neprijateljskih uporišta u Poljanskoj i Selškoj dolini i u Polhograjskim Dolomitima. U vezi s tim, 16. brigada je u drugoj polovini jula preduzela ofanzivna dejstva u Poljanskoj dolini i 18. jula zauzela i spalila belogradističko uporište u Hotavlju. Glavnina neprijatelja povukla se u bunkere, koje ta brigada nije mogla da zauzme. Idućeg dana Nemci su, jačim snagama, iz doline reke Bače i iz Poljanske doline preduzeli koncentrično nastupanje u pravcu Cerkna. Posle trodnevnih borbi, snage 9. korpusa povukle su se i prebacile na Trnovski gozd i Banjšku planotu.

U pokretu prema Čepovanu, jedinice 9. korpusa su 22. jula odbile napad delova nemačke 188. divizije u rejonu Seberje — Oblakov vrh i noću 23/24-og prebacile se na prostoriju Čepovan — Lokovec — Predmeja — Trnovo s ciljem da spreče prodor Nemaca na ovu prostoriju. Nastupajući koncentrično, jače snage 188. divizije i 10. policijskog puka izvršile su 26. jula napad na 30. i 31. diviziju. Borba je trajala tri dana. Glavnina 9. korpusa je zaustavila neprijatelja, prešla u protiv napad i u borbama do 13. avgusta primorala ga da se povuče I

⁵⁶¹ U sastavu njegovih divizija formirani su inžinjerijski bataljonirB koji su u drugoj polovini avgusta uspešno rušili prugu Ljubljana — I Kočevje.

oolazne rejone. U međuvremenu su delovi 3. brigade i Južno-Mmorskog objreda, 22. jula, na juriš zauzeli domobransko uporište Rihemberg. Do kraja avgusta jedinice 9. korpusa odbijale Kfnapade manjih nemačkih snaga na slobodnu teritoriju. Jače borbe vodila je jedino 17. brigada 30. divizije, 20. avgusta, istočno od Kobarida sa delovima 136. puka 188. divizije, kojom rilicom su obe strane pretrpele osetne gubitke.

Kako je domobransko uporište Crni Vrh služilo kao oslonac za napad na Trnovski gozd i Kras, to je Stab 9. korpusa odlučio da ga po svaku cenu zauzme. U tom cilju, 3. brigada 31. divizije napala je 1. septembra Crni Vrh, dok su ostale snage obezbeđivale napad prema Colu, Gornjem Logatecu, Hotedrišici, Godoviču, Ajdovščini i Idriji. Osvajajući kuću po kuću, 3. brigada je istog dana zauzela uporište. Pokušaj neprijatelja da iz Idrije i preko Gornjeg Logateca prodre u Crni Vrh bio je sprečen od 18. i 16. brigade.

Pošto su domobrani i iz Dolomita mogli da prodru u istočne krajeve Slovenskog primorja, to je Stab 9. korpusa prebacio 31. diviziju u Dolomite, 18. i 19. brigadu 30. divizije na Kras, a 17. i 20. brigadu u Benešku Sloveniju i Brda. Vršeći pritisak na domobranska uporišta i četničke odrede koji su se pojavili u Dolomitima, 31. divizija napala je 7. septembra neprijateljske posade u Suhom Dolu, Korenu i Horjulu, ali ih nije savladala. Sredinom septembra ona je kod Gore, Razpotja i Govejeka odbila jaku domobransku kolonu koja je prodirala iz Idrije.

¹ Hr Osamnaesta i 19. brigada 30. divizije i Južnoprimske odred vodili su na Krasu do 15. septembra borbe sa delovima 136. i 139. puka nemačke 188. divizije, 10. SS policijskog puka i nekih italijanskih fašističkih jedinica. Oštare borbe vođene su za Stanjel, koji su Nemci, uz veće gubitke, zauzeli tek 15. septembra. I 17. i 20. brigada, sa Idrijsko-tolminskim i Briško-beneškim odredom, izvele su nekoliko uspešnih akcija u dolini Soče. Noću 10/11. septembra 17. brigada i delovi Idrijsko-tolminskog odreda ovladali su neprijateljskim uporištim u selima Plave i Anhovo, porušili železničku stanicu Plave, bunkere kod tunela i mosta, električnu centralu u Ložicama i zarobili 95 italijanskih vojnika. Sredinom septembra brigade su bezuspešno napadale na neprijateljska uporišta u dolini Bače.

Štajerska

Početkom jula Stab 4. operativne zone planirao je da dejstvom prema dolini Save (Zalog Krško) skrene pažnju⁴ „neprijatelja“ na južni deo Štajerske, a zatim napadom na nemačka uporišta u Gorjoj Savinjskoj dolini stvari slobodnu teritoriju, koja bi mu poslužila kao osnovica za dejstvo u susedne oblasti Štajerske.

13. brigado 10. avgusta napala nemačku posadu u Smarju kod Jelša. One su zauzele železničku stanicu i nekoliko bunkera, ali su se, zbog intervencije Nemaca iz pravca Grobelna, morale povući. Jedanaesta brigada je 11. avgusta napala nemačko uporište Sent Ožbald kod Trojana, ali ga nije zauzela, j^edutim, Nemci su ga sutradan sami napustili.

Nešto docnije, 17. avgusta, usledio je napad Nemaca iz Svetog Jurija (Sentjur), Laškog, Rimskih Toplica, Radeča i Sevnice na Kozjanski odred. Posle dvodnevnih borbi ovaj odred se zajedno sa 400 novomobilisanih boraca, izvukao iz obruča, a Nemci su se vratili u polazna uporišta. Iz šireg rejona Domžala, 19. avgusta, delovi 28. SS policijskog puka i nastavnog puka »Brandenburg«, u pet kolona, prodri su u Moravsku dolinu. Cilj im je bio da odbace 6. i 11. brigadu od komunikacija koje vode od Kamnika i Domžala ka Celju i Zidanom Mostu. Oni su uspeli da zauzmu Moravče i još neka sela. Sesta i 11. brigada povukle su se prema Gornjoj Savinjskoj dolini, dok je u Zasavju i dalje ostao Kamniško-zasavski odred da zaprečava komunikacije između Domžala i Celja. Isto tako, u rejону Crnog prikupio se veći deo 13. SS policijskog puka da posedne teritoriju u Logarskoj dolini, gde je Stab zone organizovao prihvatu bazu za prijem ratnog materijala koji su bacali saveznički avioni. Prilikom zatvaranja pravca koji vezuje Crno sa Solčavom i Logarskom dolinom, Istočnokoruski odred odbio je kod Bistre i Koprivne nemačku kolonu koja je 19. avgusta u nekoliko navrata pokušavala da prodre u Solčavu. Tek po pristizanju ojačanja iz Zelezne Kaple i Celovca, Nemci su prodri u Logarsku dolinu i Solčavu, odakle je pravovremeno evakuisana prihvativa baza 4. operativne zone. Pri povratku Nemaca u Crnu, 24. avgusta, naše snage su ih napale i nanele im osetne gubitke.

I Dok su vođene borbe na tri međusobno odvojena područja (Kozjansko, Moravška dolina, Crna — Solčava — Logarska dolina), glavne snage 14. divizije prebačene su sa Konjiške gore na sever, kako bi slobodnu teritoriju proširile i na Pohorje i stvorile povoljne uslove za dejstva na komunikacije Maribor — Dravograd i Maribor — Celje. Noću 22/23. avgusta 1- brigada je zauzela Ribnicu a 2. brigada Sveti Lovrenc, nemačka uporišta na Pohorju.

U cilju daljeg širenja slobodne teritorije na Pohorju i u [Gornjoj Savinjskoj dolini, Stab 4. operativne zone (pošto je 1. brigada uništila nemačko uporište Mariborsku Koču, a 2. brigada Sokolski dom i Smartno) koncentrisao je, do 11. septembra, 1, 6. i 11. brigadu na prostoriju Mozirje — Braslovče — Smartno na Paki, a 2. i 13. brigadu na prostoriju Podčetrtek — Kozje. Toga dana je 1. brigada napala Smartno na Paki i Letuš,

Kozjanski odred je u prvoj polovini jula, uspešnim napadima na niz nemačkih uporišta na Kozjanskom, odvratio pažnju Nemaca od pripreme za ofanzivu u Gornjoj Savinjskoj dolini. Nemci su na taj prostor prebacili deo jedinica Vermanšafta «18. jula napali delove Kozjanskog odreda u Pokojniku. Odred se povukao severno od sela Zagorja, gde je sledećeg dana bio ponovo napadnut. Da bi oslabila pritisak Nemaca na Kozjanski odred, 1. brigada 14. divizije napala je, istoga dana, uporište Sveti Jurij kod Celja, a 6. i 11. brigada — rudnik i tekstilnu fabriku u selu Zagorju, 20. jula. Sledećih dana produženi su demonstrativni napadi Kozjanskog odreda na Kozjanskom, kao i 6. i 11. brigade u Zasavju.

Posle pregrupacije snaga 4. operativne zone, 30. jula otvorena je operacija za oslobođenje Gornje Savinjske doline. Toga dana je 6. brigada napala uporišta Ljubno i Luče i sutradan ih zauzela. Istovremeno je 1. brigada delimično uništila posadu u Šmartnom na Paki, kod Letuša porušila most preko Savinje i zatvorila pravac od Celja; 2. brigada je izvršila demonstrativan napad na Soštanj, porušila tri železnička mosta i prugu Soštanj — Celje, zatvarajući severoistočni prilaz u Dolinu.

Obezbedujući operacije u Gornjoj Savinjskoj dolini, 11. brigada je delom snaga kod Sent Janža, 31. jula, odbila nemačku motorizovanu kolonu sa pravca Mozirja, a ostalim snagama, 1. avgusta, zauzela varošicu Gornji Grad. Istočnokoruski odred blokirao je nemačku posadu u Crni i zatvorio severni pravac, Kamniško-zasavski odred, demonstrativnim napadom na Litiju, onemogućio je prodor Nemaca sa zapada, a 13. brigada je rušila železničku prugu istočno od Celja i mostove na drumu prema Mariboru, angažujući na taj način deo nemačkih snaga na tom pravcu.

Usled uspešnog dejstva jedinica 4. operativne zone u toku jula, Nemci su se 2. avgusta bez otpora povukli i iz Rečice na Savinji i Nazarja, a sledećih dana bili su odbijeni svi njihovi napadi na Gornju Savinjsku dolinu. Oni su postigli samo privremen uspeh, jer su uspostavili uporišta u Šmartnom na Dreti i u Bočni, koje je 11. brigada već 9. avgusta ponovo zauzela. Oslobođenje Gornje Savinjske doline imalo je jak uticaj na dalji razvoj oslobođilačke borbe u Štajerskoj. Na oslobođenoj teritoriji formiran je prvi Oblasni narodnooslobodilački odbor u Štajerskoj, a 17. septembra održani su i prvi izbori za narodne odbore.

Pošto su u Gornjoj Savinjskoj dolini ostavljene manje snage, brigade su početkom avgusta prebačene na susedna područja, sa zadatkom da dejstvom na komunikacije spreće neprijatelja da prodre na slobodnu teritoriju. Tako se 1. brigada iz rejonata Velenja prebacila na Konjišku goru i zajedno

6. brigada Mozirje, a 11. brigada Braslovče. Nemačke posade ul Mozirju, Šmartnom na Paki i Letušu predale su se posle jedno, dnevnih borbi, dok se posada u Braslovčama održala, pošto se zbog intervencije Nemaca iz Celja, 11. brigada povukla u pravcu Dobrovlja. Za to vreme 2. brigada nije uspela da zauzme Podčetrtek, a 13. brigada, iako je spalila utvrđene zgrade u Kozjem i nanela osetne gubitke nemačkoj posadi, zbog intervencije jedne kolone ustaša povukla se u pravcu Topolova.

Po naredenju Glavnog štaba Slovenije, sredinom septembra rasformirana je Koruška grupa odreda. Njeno ljudstvo, kao i jedan deo Kozjanskog odreda, ušlo je u sastav 14. divizije. U Koruškoj je ostao koruški odred, jačine oko 400 boraca. Po horski odred, preimenovan u Lackov odred, i dalje je dejstvovao u istočnom delu Pohorja i u Slovenskim goricama, a jedna njegova četa je dejstvovala u Prekomurju.

Pored napada na neprijateljska uporišta, jedinice NOVJ u Sloveniji neprekidno su rušile komunikacije i objekte na njima. Tako su jedinice 15. divizije, u sastavu sa 6. i 11. brigadom 4. operativne zone, porušile, 20. septembra, železnički most preko Save kod Litije i prugu u dužini od 240 metara, vodeći pri tom borbu s nemačkim obezbeđenjem mosta. Takođe je 18. divizija, 28. septembra, porušila jedan potporni stub na Stampetovom mostu (na pruzi Ljubljana — Postojna, između Verda i Logateca) i za duže vreme prekinula saobraćaj na toj pruzi. U Štajerskoj je 13. brigada digla u vazduh dva oklopna voza između Zidanog Mosta i Sevnice; 6. brigada je porušila prugu između Zagorja i Laza; Koruški odred, pored rušenja pruge između Dravograda i Guštanja, izbacio je iz koloseka dve kompozicije, a Lackov odred je uništio postrojenja hidrocentrale Fale, zbog čega je za duže vreme obustavljen rad u većem broju preduzeća mariborskog industrijskog bazena.

Početkom oktobra 1. i 13. brigada su prebačene na Pohorje, a 6. i 11. brigada, po naredenju Glavnog štaba Slovenije, prebačene su u Dolenjsku.⁵⁰² Tih dana, u sklopu organizovanja opšte odbrambene linije »Zaštitni položaj Rajha«, Nemci su preduzeli utvrđivanje istočnih granica Štajerske na liniji Ormož — Ptuj — Rogaška Slatina.

Odlaskom 6. i 11. brigade u Dolenjsku znatno su oslabljene snage 4. operativne zone. Jedinice 14. divizije nisu bile u stanju da uspešno brane slobodne teritorije u Gornjoj Savinjskoj dolini i na Pohorju i Kozjanskom. Brigade su morale da se prebacuju s jednog odseka na drugi da bi zaustavljale prodor nemačkih snaga koje su, od polovine oktobra, preduzele ofanzivne akcije ka slobodnoj teritoriji.

⁵⁰² Od 11. oktobra do 15. decembra su 6. i 11. brigada u operativnom pogledu bile potčinjene Štabu 7. korpusa.

pokušaj neprijatelja da razbije jedinice tfOVJ u Sloveniji

Da bi izvršili prodor na slobodnu teritoriju u Gornjoj Savinjskoj dolini, Nemci su prethodno otpočeli akciju na Pohorje. Delovi 18. brdskog lovačkog puka »Trek«, nastupajući dolinom Pake i Mislinje, odbacili su delove Lackovog odreda i 20. oktobra zauzeli Ribnicu. Za to vreme u rejonu Kamnika i dolini Kamniške Bistre grupisali su se 28. SS policijski puk, nastavni puk »Brandenburg« i jedan kozački bataljon. U takvoj situaciji, Štab 4. operativne zone prebacio je 2. brigadu na Pohorje, 1. brigadu prema Šoštanju i Mozirju, a 13. brigadu na Paški Kozjak i severno od Soštanja. Nemci su na ovo odmah reagovali, pa su, u nameri da joj one moguće prebacivanje u Gornju Savinjsku dolinu, napali 1. brigadu u rejonu Soštanj — Smartno na Paki — Mozirje. Međutim, ona se, uprkos svemu, probila i do 21. oktobra, zajedno sa Podoficirskom školom i jednim bataljonom Vojske državne varnosti (VDV)⁵⁰³ zatvorila sve pravce koji od Kamnika, Vranskog, Donje Savinjske doline, Crne i Šolčave vode u Gornju Savinjsku dolinu.

Napad neprijatelja iz rejona Kamnika počeo je 21. oktobra: glavne snage su nadirale pravcem Županje Njive — Crnelec, a pomoćne — severno i južno od ovog druma. Dok je 1. brigada sa njima vodila teške odbrambene borbe, dotle se 13. brigada forsiranim maršem prebacivala u rejon Okonina — Sent Janž — Smihel, sa zadatkom da onemogući prodor Nemaca iz Donje u Gornju Savinjsku dolinu. Napadi su produženi i sledećeg dana, i tek 23. oktobra jedna nemačka kolona je prodrla na Tolsti vrh, zbog čega se 3. bataljon 1. brigade povukao u pravcu planine Menine. Toga dana je 13. brigada, koja je bila u pokretu prema Gornjem Gradu, hitno prebacila dva bataljona na položaje severno od Gornjeg Grada, a jedan bataljon na odsek Luče — Šolčava, kako bi zadržala nemačke snage koje su prodirale iz Zelezne Kaple i Crne. Borbe su trajale do kasno u noć 24. oktobra, kada su Nemci počeli da se povlače u polazne rejone. U borbama od 21. do 25. oktobra obe strane su pretrpele veće gubitke. U toku kratkotrajnog zadržavanja na slobodnoj teritoriji Nemci su spalili više sela. Za to vreme na Pohorju je završena akcija čišćenja borbene grupe »Trek«, u kojoj su jedinice 2. brigade i Lackovog odreda pretrpele teške gubitke.

Početkom oktobra Nemci su preduzeli napad i na jedinice 7. korpusa. Koncentričnim dejstvom iz Rakeka, Postojne, Rijeke i Kočevja u pravcu Loške doline, oni su od 8. do 12. oktobra

»» Kasnije jedinice Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ).

uspeli da potisnu 18. diviziju prema Gerovu i Osilnici.⁵⁶⁴ U međuvremenu je Stab 7. korpusa naredio 15. diviziji da izvrši pripreme za napad na neprijateljska uporišta Sent Vid, Stična i Višnju Goru. Istovremeno su iz Štajerske prebačene 6. i 11. brigada 4. operativne zone u rejon Sveti Križ — Zaplaz — Čatež. Međutim, čim je neprijatelj otkrio prikupljanje naših snaga, uputio je ojačanje u garnizone duž komunikacije Ljubljana — Novo Mesto i sa snagama iz uporišta — 14. SS policijskim pukom i domobranskim jedinicama — napao 15. oktobra delove 15. divizije i 6. i 11. brigadu. Do 24. oktobra vođene su borbe na čitavom području Suhe krajine, u kojima su angažovane skoro sve jedinice 7. korpusa i 6. i 11. brigada 4. operativne zone. Toga dana se neprijatelj povukao u polazne rejone. U ovim borbama su obe strane pretrpele osetne gubitke u ljudstvu i materijalu.

Veću akciju preduzeli su Nemci i protiv jedinica 9. korpusa na području Trnovskog gozda. Od 8. do 12. oktobra vodile su jedinice 3. i 16. brigade 31. divizije teške borbe oko Lokovca, Trnova, Lokvi, Lažne, Predmeje i Otlice. Nemci su privremeno ovladali ovim selima (neka od njih zapalili) i prinudili jedinice 9. korpusa da se povuku u pravcu Crnog Vrha. Odavde se glavnina 9. korpusa prebacila u severni deo Dolomita i Poljansku dolinu i 20. oktobra uništila nemačku posadu i zauzela Poljane.

U cilju zaštite odbrambenih radova na Banjškoj planoti i kod Gorice,⁵⁶⁵ gde su jedinice 30. divizije stalno napadale radna odeljenja, Nemci su početkom novembra poseli Trnovo i jačim snagama pokušali da prodrnu na slobodnu teritoriju Trnovskog gozda. U tronedenjnim odbrambenim borbama, 30. divizija odbranila je slobodnu teritoriju, a 23. novembra prinudila Nemce da napuste Trnovo i čitavu Vipavsku dolinu sa Ajdovščinom i Vipavom. U međuvremenu je 31. divizija održala u svojim rukama slobodnu teritoriju u većem delu Dolomita i u Poljanskoj i Selskoj dolini, izuzev nekoliko uporišta, među kojima su bila najjača Skofja Loka, Gorenja Vas, Zelezniki i Podbrdo. Stab 31. divizije odlučio je da ovlada i ovim uporištima. Noću 10/11. novembra je 3. brigada 31. divizije zauzela domobransko uporište Suh Dol, a noću 21/22.-og, minirajući kuću po kuću, uniš-

⁵⁶⁴ U napadu su učestvovali delovi 14. SS policijskog puka, delovi 138. i 139. puka 188. divizije i jedan domobranski bataljon.

⁵⁶⁵ Od septembra 1944. Nemci su počeli utvrđivati Vipavsku i Sošku dolinu i Kras. Poslednja odbrambena linija trebalo je da se izradi od Devine do Predila (preko Solkana, Brda, Tolmina i Zage). Na severnom Jadranu izgradivane su jako utvrđene odbrambene linije: jedna u Tršćanskom zalivu i duž istarskih obala, a druga na severozapadnim padinama Čićarije.

tila nemačku posadu u Zeleznikima, pretrpevši i sama osetne gubitke. Posle toga, do polovine decembra, na operativnom području 9. korpusa, osim manjih lokalnih sukoba, nije bilo borbi.

Da bi omogućio lakši prilaz dolini Save i slobodnu teritoriju od Bohinja do Dolomita povezao u kompaktniju celinu, Stab 9. korpusa je odlučio da zauzme jako utvrđeno uporište Gorenju Vas. U tom cilju pridao je 31. diviziji 19. brigadu i jedan bataljon 18. brigade 30. divizije. Stab 31. divizije angažovao je veći deo snaga na obezbeđenju prema Žiriju, Rovtu, Crnom Vrhu i Skofjoj Loki, a sa 16. brigadom napao Gorenju Vas 18. decembra. Međutim, napad nije uspeo, kao ni obnovljeni napadi 19. i 20. decembra. U međuvremenu, kroz položaje 7. brigade (na liniji Sveti Petar Hrib — Sveti Florijan — Rupar) probila se iz Skofje Loke jedna nemačka motorizovana kolona, pa se 16. brigada morala povući na polazne položaje. Dalji napadi su obustavljeni, pošto je u Gorenju Vas pristiglo pojačanje od oko 600 nemačkih vojnika.

Za vreme borbi oko Gorenje Vasi, delovi 136. i 139. puka 188. divizije, 10. SS policijskog puka i Srpskog dobrovoljačkog korpusa,⁵⁶⁸ italijanske fašističke jedinice i domobranski bataljoni Slovenske varnostne straže napali su, iz šireg rejona Trnovskog gozda, na oslabljenu 30. diviziju s ciljem da je potisnu na grebene trnovske visoravni a potom odbace u Vipavsku dolinu i na prostoriji Ajdovščine okruže i uniše. Koncentrično nastupanje neprijateljskih kolona počelo je 19. decembra, a najteže borbe vođene su u rejoni Trnova.

Da bi sprečio dalji prodor Nemaca, Stab korpusa je na ovaj pravac uputio 3. brigadu 31. divizije i naredio da se delovi 30. divizije koji su bili angažovani u borbama oko Gorenje Vasi odmah prebace u rejon Cepovana i zatvore pravac prema Svetoj Luciji. U toku 21. i 22. decembra vodene su ogorčene borbe oko Trnova i Cepovana. U cilju rasterećenja nemačkog pritiska na 30. diviziju, snage 31. divizije izvršile su noću 22/23. decembra demonstrativne napade na neprijateljske snage na prostoriji Idrije. Koristeći se time, jedinice 30. divizije povratile su 23. decembra Cepovan, koji je dva dana ranije zauzeo neprijatelj, a 24. decembra prešle u protivnapad i okružile posadu u Trnovu. Sledeća dva dana borbe su popustile, da bi se 27. decembra razvile punom žestinom, naročito na prostoriji Trnovo — Lokve — Cepovan. Protivnapadima 30. divizije, do 31. decembra, Nemci su bili prinuđeni da napuste Cepovan, selo

sek posle oslobođenja Beograda, na sektor Postojna — Ilirska Bistrica pristizali su delovi Srpske državne straže i Srpskog dobrovoljačkog korpusa, koje su Nemci angažovali u borbi protiv jedinica NOVJ u Sloveniji.

Nemce i Lažnu, ali su se zadržali u Trnovu, Colu, Vipavi i Ajdovščini. Tako je propao njihov pokušaj da razbiju i uniše delove 9. korpusa.

Jedinice 7. korpusa i 6. i 11. brigada 4. operativne zone bile su tokom novembra prinuđene da se ograniče na odbranu Suhe krajine. Neprijatelj je težio da ih odbaci što dalje od komunikacije Ljubljana — Trebnje — Novo Mesto — Brežice, a naročito od komunikacije dolinom Save. Cesti napadi jedinica 7. korpusa na ove komunikacije i napori neprijatelja da one mogući ove akcije ispunili su vremenski period do kraja 1944. U periodu novembar — decembar snage 7. korpusa i 6. i 11. brigada vodile su borbu na prostoriji Ambrus — Zvirče — Hinje, na desnoj obali Krke, zatim kod Koprivnika i Pribišja, oko Kočevja i u rejonu Občine. U drugoj polovini decembra vratile su se u Štajersku 6. i 11. brigada. U to vreme formirana je 24. italijanska brigada »Fontanot«, a od nemačkih zarobljenika koji su izrazili želju da se bore protiv fašizma formiran je Austrijski bataljon. Privremeno, oni su ušli u sastav 15-te, odnosno 18. divizije. Do kraja 1944. neprijatelj je uspeo da se učvrsti duž komunikacije Sent Vid — Novo Mesto i da uspostavljanjem novih uporišta bolje osigura saobraćaj na tom pravcu. Pošto su glavne snage 15. i 18. divizije odbačene južno od pomenuće komunikacije, slobodna teritorija 7. korpusa bila je znatno smanjena.

Posle neuspelog napada na nemačka uporišta Blagovicu i Krašnju, 1. brigada 14. divizije prebačena je u drugoj polovini novembra na Pohorje. U borbama s jedinicama 18. brdskog lovačkog puka »Trek« kod Ribnice, Oplotnice i Slovenske Bistrike (19—30. novembra) ona je pretrpela teške gubitke, posle čega se ponovo prebacila u Gornju Savinjsku dolinu.

Radi uništenja jedinica 4. operativne zone i radi obezbeđenja komunikacija i pozadine nemačkog fronta u Mađarskoj, koji se sve više približavao austrijskoj granici, Nemci su početkom decembra preuzeli veliku ofanzivnu akciju u Štajerskoj.⁵⁶⁷ Nastupanje nemačkih snaga počelo je 3. decembra: jedna kolona je nastupala iz rejona Celja u pravcu Soštanja i Mozirja, a druga iz Zelezne Kaple i Crne ka Solčavi i gornjem toku Savinje, ubacujući u borbu ojačanja duž komunikacije Celje — Dravograd. Na svim pravcima nastupanja nemačke jedinice su palile sela i hapsile civilno stanovništvo.

⁵⁶⁷ Za tu akciju Nemci su angažovali 18. brdski puk »Trek«, delove 25-og, jedan bataljon 17-og, dva bataljona 13-og i dva bataljona 28. SS policijskog puka, delove 18. landesšicen-puka i nastavnog puka »Brandenburg«, 3. žandarmerijski motorizovani bataljon »Alpenland« i teritorijalne jedinice Vermanšafta.

Posle četvorodnevnih borbi Nemci su odbacili snage 14. divizije od komunikacija u dolini Savinje i Pake, a Koruški odred se povukao u Gorenjsku. Po naređenju Glavnog štaba Slovenije, 1. brigada je prebačena u rejon Mozirja, 2. brigada na Pohorje, a 13. brigada na Paški Kozjak i Konjišku goru. Dejstva su nastavljena, pa su 11. decembra delovi 28. SS policijskog puka i nastavnog puka »Brandenburg« preduzeli nastupanje iz Kamnika, a snage 13. SS policijskog puka — iz 2e-lezne Kaple i Crne u Gornju Savinjsku dolinu. Položaje duž druma Crnelec — Nova Stifta — Gornji Grad branila je Podoficirska škola, a položaje na pravcu Luče — Solčava branila je 1. brigada 14. divizije.

Posle višednevnih borbi, koje su bile naročito teške u rejonu Igle, 1. brigada se 15. decembra povukla u rejon Speha. Nemačke kolone iz Solčave i Crne zauzele su Luče i Ljubno, a jedna kolona 25. SS policijskog puka, nastupajući sa istoka, zauzela je Radmirje. Dva dana kasnije, sa pravca Radmirja, prodrle su u Gornji Grad snage 18. brdskog lovačkog puka »Trek«, a sa pravca Nove Stifte — snage 18. landesšicen-puka. Time je bila izgubljena slobodna teritorija u Gornjoj Savinjskoj dolini. Do kraja 1944. Nemci su preduzeli lokalne akcije protiv Kamniško-zasavskog odreda u Zasavju i protiv Kozjanskog odreda na Kozjanskom.

Tako je neprijatelj, mada po cenu teških gubitaka, ovlađao Gornjom Savinjskom dolinom i uspostavio kontrolu nad komunikacijama i operativnu vezu između zapadne Štajerske i istočne Gorenjske. Međutim, nije mu pošlo za rukom da uništi naše snage u Štajerskoj, koje su, iscrpene dugotrajnim borbama i napornim marševima, takođe pretrpele ozbiljne gubitke, zbog čega im je bio neophodno potreban kraći odmor i predah, da bi u povoljnem momentu mogle ponovo da preuzmu inicijativu.

* * *

Jedinice NOVJ u Sloveniji, — i pored koncentracije jakih neprijateljskih snaga i njihovih napora da očuvaju komunikacije koje iz Italije i preko Zagreba vode u Austriju, — izvršavajući svoj osnovni zadatak u drugoj polovini 1944, uspele su da privremeno onemoguće saobraćaj na nekim pravcima, a time i da otežaju manevar nemačkih snaga i oslabi vezu njihovih frontova u Italiji i Mađarskoj.

Naročito značajan uspeh u tom pogledu postigle su jedinice 4. operativne zone. Iskoristivši povoljnu situaciju u severo-

istočnom delu Slovenije, one su potpuno onemogućile saobraćaj na pruzi Celje — Dravograd, i u Gornjoj Savinjskoj dolini, na Pohorju i na Kozjanskom stvorile slobodnu teritoriju koju su zadržale sve do pred kraj 1944.

Takav uspeh jedinica NOVJ omogućio je da se na slobodnoj teritoriji organizuje puna aktivnost svih masovnih anti-fašističkih organizacija i organa narodne vlasti. Održavanje izbora za organe narodne vlasti i formiranje Oblasnog narodno-oslobodilačkog odbora za Štajersku značili su krupan događaj u razvoju narodnooslobodilačke borbe u Sloveniji, jer je ta teritorija bila okupirana i, zatim, anektirana od strane Nemaca.